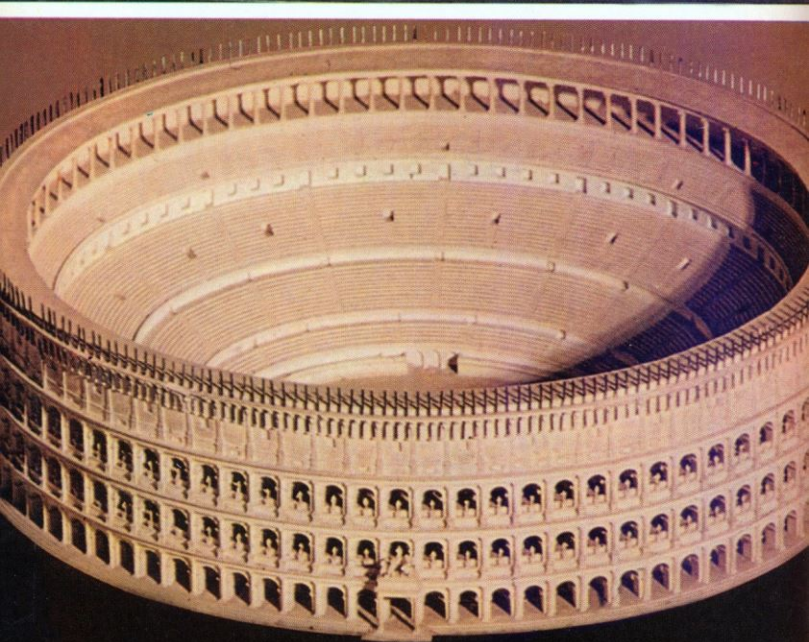

magazin istoric

pare din aprilie 1967

Iunie 2004

magazin istoric

Anul XXXVIII – serie nouă – nr. 6 (447)
iunie 2004

<http://www.itcnet.ro/history/magazin.htm>
e-mail: mistoric@itcnet.ro

1 Numeroase colecții de artă și una dintre cele mai bogate biblioteci ale lumii sunt adăpostite de o instituție ce constituie gloria Londrei: British Museum, care are la bază trei colecții particulare și un act de naștere datat 1753. Vă prezentăm câteva obiecte

2 Cel mai impresionant edificiu al epocii romane (524 metri perimetru), Colosseumul (în imaginile noastre, în realitate și în reconstituire), este un amfiteatru construit de împărații Vespasian și Titus către anii 80 e.n. Își datora denumirea mării statui a lui Nero care se afla în vecinătate

3 Afizele edițiilor Jocurilor Olimpice din anii 1932-1952; imagini reproduse din volumul *România la Jocurile Olimpice* (București, 2002)

4 În 1904, anul în care se împlineau patru veacuri de la trecerea la cele veșnice a lui Ștefan cel Mare, la Sibiu apărea tomul III, ultimul (literele K-Z), din *Enciclopedia Română*, prima lucrare de acest fel cuprinzând informații despre românii de pretutindeni. Putna, ctitoria marelui voievod, este apreciată în această lucrare drept „una din cele mai frumoase clădiri ale Moldovei”. Și astăzi, pelerini din toate așezările locuite de români vin la Putna să-i admire frumusețea și să cinstească amintirea marelui Ștefan

Revistă editată de FUNDAȚIA CULTURALĂ MAGAZIN ISTORIC

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician DAN BERINDEL,
academician VIRGIL CÂNDEA,
academician
DINU C. GIURESCU

Redactor-șef

Dorin Matei

Secretar general de redacție

Florentina Dolghin

Redactori:

Ioan Lăcustă,

Irina Sălăvăstru,

Theo Stănescu-Stanciu,

Marian Ștefan

Secretar de redacție

Theodor Lianos

Director economic

Doina Pascu

Documentare

Mădălina Geambașu

Corectura

Georgeta Apreotesei

Secretariat:

Constanța Avram,

Daniela Singuran

Difuzare

Constantin Mușat

Consilieri:

Ioana Ursu,

Radu Ion Popescu,

Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Măărășanu, nr. 1-3,
sau Intrarea Dr. Alexandru Marcovici (fostă
Victor Eftimiu), etaj III, camerele 281, 283
(secretariat și difuzare), 285, 287. Sectorul 1,
Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702,
Cod 010155, Telefon, Fax: 315.09.91, 312.68.77

Tipărit la C.N.I. – „CORESI” S.A. București,
director general Dumitru Constantinescu;
director comercial M. Vlădeanu; director
M. Soare

SUMAR

iunie

2004

4 Tortă întâii lumini

Portretul unui învățător de demult

I. PONCET

5 Dictatorul – fișa postului

Despre Caligula, cu gândul la Wilhelm II

C. MUREȘANU

12 Ce-am căutat acolo?

Amintiri din campania din Est

T. MISIEVICI

17 Sub acoperire, în Cehoslovacia ocupată

Maiorul Bălțeanu, din S.S.I.

C. TRONCOTĂ

21 O rată atât de mică, o criză atât de mare

Creditul de consum în S.U.A. anilor '20

I. LUMPERDEAN

26 Fratele, ca un străin

Primele zile în Basarabia, după Unire

E. IONESCU-DÂRZEU

29 Holocaustul văzut de celălalt

Interviu cu Nathan Beyrak, director de proiecte, Muzeul Memorial al Holocaustului

C. IONESCU

**ȘTEFAN, ȘTEFAN,
DOMN CEL MARE...**

33 Ultimul popas

Cinstirea marelui voievod la Putna

† PIMEN,
Arhiepiscop al Sucevei
și Rădăuților

38 Brâul de piatră

Cetățile Moldovei

M.D. MATEI

43 „Ciungul“ are mână lungă

1920. Atentat în Senatul României

F. TĂNĂSESCU

49 Bonjour, București!

Armata franceză intră în Capitală, la sfârșitul lui 1918

AL. DAVIE

**PE VREMURI
OAMENII
ÎȘI TRIMITEAU
SCRISORI**

53 Domnule Ministru,
ă scriu aceste rânduri...
G. FILITTI

57 Călătorind
n viață cu Al. Rosetti
D excursie la munte
M. SĂLA

**PRIN MARILE
TEMPLE
ALE TIMPULUI
SUSPENDAT**

61 Muzèul
elor trei Sir
British Museum
A. NICOLESCU

65 Milenii, secole
i o lună într-o pagină

66 Drumul
cătref Atena
*România
la Jocurile Olimpice*
M. PENEȘ

69 De la
izvorul burghez
la lupta de clasă
Aurel Vișoli
A. ILINCA

74 Ținutul
Regelui maimuțelor
Pe Drumul Mătăsii
A.E. BUDURA

**ENIGME
ALE ISTORIEI**

79 Cum pierit-a
Tudor din Vladimiri?
I. ZĂNESCU

EVENIMENT

83 Dialog despre
vremuri fără cronici
M. BABEȘ

85 De la
România Mare
la România ciuntită
L. BARBUL

**HOOVER
INSTITUTION**

89 Români,
vi se pregătește ceva!
*Ce știa emigrația despre
situația din țară în 1945*

RUBRICI

32 Concurs:
Ștefan cel Mare și Sfânt

48 Pentru biblioteca
dumneavoastră

90 În București,
acum 50 ani
I. LĂCUSTĂ

82; 94; 95
Blitz... concurs;
Rebus; Dialog

UN ÎNVĂTĂTOR DE DEMULT - ION CREANGĂ

IULIUS PONCET

Il aveam pe Creangă institutor la clasa a II-a, pe care am învățat-o cu dânsul; îl iubeam ca pe tatăl meu, iar copiii din mahala veneau la școală cu duimul, căci lecțiile lui, scoase din viața de toate zilele, erau mereu pline de haz, procurându-ne multă plăcere.

Așa că nu greșesc dacă spun că școala lui mi-a făcut copilăria mai veselă, mai zburdalnică. Dintre toate lecțiile, ora poveștilor ce o aveam săptămânal era cea mai mult gustată. Atunci nu numai că nu lipsea nimeni de la clasă, dar veneau și copii streini de școală.

Se așeza pe catedră și, tacticos, rar, cum șade bine unui bătrân sfătos, dădea drumul firului de tort al poveștilor iscusite, fir pe care noi cu multă plăcere îl depănăm pe ghemul memoriei noastre. Într-o liniște desăvârșită el povestea mereu, uitându-se în ochii noștri, făcându-ne să trăim scenele vreunui Făt Frumos sau Ilene Cosânzene în luptă cu smei. Eram cu adevărat fermecați atunci; simțeam că nu mai trăiam pe pământ și abia la sfârșit ne trezeam din visul și lumea în care ne transporta el.

Așa am cunoscut pe *Dănilă Prepeleac, Stan Păițul, Ivan Turbincă, Soacra cu trei nurori* etc., etc.

Venea la școală foarte regulat, mai totdeauna îmbrăcat cu un suman mare, larg, cu cizme în picioare, iar drept cravată avea o batistă colorată, din cele preoțești, ce o lega sub formă de nod, acoperindu-i astfel gâtul și pieptul.

În fiecare dimineață, oricine îl vedea venind de la „bojdeuca“ lui din Tătărași în str. Săulescu, căci acolo era școala zisă „Păcurari“, cu o legătură mare în mână (mâncarea pentru la amiază) înfășurată tot într-o batistă de ceea ce-i ținea loc de cravată, căci fiind departe de școală lua masa pe catedră.

Poate de aceea îi ziceam „Părintele Smântână“, căci rar lipsea acest aliment de la masa lui.

N-aveam frică de el ca dascăl, căci nu întrebuița varga; ne speriam și ne îngrozeam de el numai atunci când îl apucau spasmiile nemiloase ale epilepsiei și care îl găseau câte-

odată în clasă printre copii. Atunci ne duceam cu toții afară și plâneam în sufletul nostru durerile la care era supus „Domnul“, mai ales că în acele zile eram lipsiți de lecțiile lui.

Dar, parcă în ciuda soartei și ca o ironie contra loviturilor ce-i veneau de la autorități și de la Dumnezeu, Creangă, dascălul nostru era mereu vesel, bine dispus, gata oricând de sfichiui ironic orice lovitură din afară. Era vesel poate unde întrezărea viitorul, cât privește trecutul și prezentul îl sfida și călca în picioare toate loviturile și amenințările. Aștepta totul la viitor, de la ce va fi mâine. Așa visător și optimist, gânditor și vesel, l-am cunoscut și cu mintea mea de copil; precum vedeți, două noțiuni ce nu se cam potrivesc în firea unui om bun și blând, ce nu se împacă deloc cu spiritul și cerințele vremii de atunci.

Lecțiile lui câteodată n-aveau sfârșit și de multe ori, uitam și de masă, numai de recreație. Îi plăceau mult poeziile populare, pe care ni le citea și le explica.

Așa, odată, citindu-ne *Miorița*, ajunsese la fragmentul „negru zăvoiu“ și ceru explicații de la elevi; cum însă numai eu i-am explicat că vrea să spună aceste două cuvinte, odată îl văd că se scoală și, batjocoritor, ridică glasul adresându-se întregii clase:

– Rușine să vă fie! Auzi, d-ta! Un francez să explice cuvinte românești, iar voi cogeami români să stați cu gura căscată! Mare rușine!

Atunci l-am văzut oarecum supărat, dar l-am înveselit iar explicația mai departe a unui elev a cuvintelor „și la nunta mea a căzut o stea“. Erau lucruri grele pentru școala primară, dar dascălul nostru le cerea și le găsea mereu totdeauna la elevi.

Era burlac atunci, făcea politică, dar școala n-o neglija. Era prin excepție un maestru în predarea lecțiilor.

În mintea mea de copil, așa l-am cunoscut și așa l-am păstrat pe Creangă.

(Evocare în *Revista școlii*
Botoșani, iulie 1936
fragment)

Copii mergând spre școală (desen din secolul XIX)

Istoria ca pamflet politic

CALIGULA SAU DEMENTA CEZARICĂ

CAMIL MUREȘANU

Printre câteva extrase și însemnări asupra istoriografiei universale, am publicat, prin anii '80, și un mic studiu biografic despre cvasinecunoscutul, la noi, istoric german Ludwig Quidde (1858-1941). Fusesem atras de această personalitate din mai multe motive: era liberal, opozant al regimului imperial din Germania de după 1890, membru marcant al mișcării mondiale pentru pace și, datorită meritelor pe acest tărâm, laureat al Premiului Nobel. Mă impresionase îndeosebi esul său despre împăratul roman Caligula (având subtitlul Un studiu asupra demenței cezalice și apărut ulterior în zeci de ediții), publicat în 1894. În el era disimulat cu artă un sângeros pamflet împotriva kaiserului Wilhelm II.

În 1989, când am înaintat spre publicare studiul asupra

lui Quidde (Magazin istoric, nr. 10/1989), n-a fost cu puțință să apară nici un cuvânt din acest eseu, fiindcă megalomania denunțată în paginile sale ducea de îndată gândul la stări de lucruri de la noi. Am încercat, ulterior, să public traducerea sa integrală, dar fără succes.

Din punct de vedere istoric-științific, esul lui Quidde nu este original. Și nici n-a vrut să fie. El se bazează pe izvoare cunoscute, până la a-i face pe specialiști să dea din umeri, plictisiți, la lectura notelor din Suetonius ori Cassius Dio. E de regretat, împreună cu autorul, că din Analele lui Tacitus s-au pierdut cărțile privitoare la domnia lui Caligula. Putem fi siguri că neîntrecutul portretist de personaje sinistre, care a fost marele istoric, a lăsat pagini teribile despre subiectul privilegiat pe care i l-a oferit acest împărat zănat.

Scriind esul, mobilul lui Quidde a fost unul politic, iar nu istoric. A zugrăvit acțiunile lui Caligula, punându-le într-o paralelă, transparentă mai ales pentru contemporani, cu ale kaiserului

Forumul, centrul politic, comercial și juridic al Romei și un fragment din zidul Senatului roman

Wilhelm II. A întocmit cu o artă perfidă, prin mijloacele scrisului istoric, o „fișă clinică“, în subtextul căreia se citește un denunț nemilos la adresa unui tip de om și de sistem politic din toate timpurile.

Cu regret pentru specia umană, suntem nevoiți să admitem realitatea unor specimene ca Nero sau Caligula și a faptelor lor, deși ne-am deprins să vedem istoria romană, în ansamblu, drept „măreață“. A fost și astfel, sub multe aspecte, dar sub multe altele a fost crudă, brutală, încât, pe fondul acestor trăsături, „demența cezariană“ nu mai e de natură să-i surprindă pe istoricii realiști.

Chiar dacă am considera că actualitatea acestui eseu-pamflet este astăzi perimată, el rămâne interesant ca analiză psiho-patologică dură, ca artă a „jocului secund“ practicat de istoric, spărgând monotonia narațiunilor triumfaliste.

Și nu e niciodată perimat ca avertisment împotriva faptului că fenomenul numit „demența cezariană“ (de pe urma căruia secolul XX a avut, copios, de suferit) nu s-ar mai putea tupila, refutat, în comportamentul

Ludwig Quidde, istoricul laureat al Premiului Nobel pentru Pace

lenței acestora se resimt pe o arie mai restrânsă decât cea infestată de aiurelile câte unui mare potentat. De aceea, lumea e dispusă a trece pe lângă ele cu relativă indiferență. Persistă însă primejdia revărsării lor din albie, erodând temeliiile morale ale societății, sub privirile nehotărâte ale celor ce ar fi obligați să le apere.

Să dăm acum cuvântul indignării rafinate a istoricului. Traducerea ce urmează este fragmentară și, în mare parte, prelucrată, spre a da mai multă fluiditate textului românesc. Dar sensul original a fost, pretutindeni, respectat.

Caius Cezar, cunoscut sub porecla de „Caligula“ [un fel de sandală cu talpă groasă, legată de glezne cu șireturi încrucișate – *n.n.*], era încă foarte tânăr, nu atinsese vârsta bărbăției, când a fost chemat pe neașteptate la domnie. Era o necunoscută pentru cei din jur, o apariție enigmatică. Se răspândiseră în legătură cu el felurite supoziții – și favorabile, și defavorabile. Se vorbea admirativ de „lemnul tare“ din care să fi fost cioplit tânărul, dacă se știuse menține în împrejurări atât de grele. Îi erau însă temute capriciile, înclinația de a abuza de o putere așa de mare, decurgând din imaturitatea

ideilor personale. Unii credeau a-i putea atribui o manifestare timpurie de brutalitate. Înainte de orice, predomina însă părerea că tinerețea lui va suferi cu ușurință influențe străine. De unde se deducea că și în viitorul apropiat autoritatea [lui Macro – *n.n.*] atotputernicului prefect al gărzii [pretoriene – *n.n.*] va spori și mai mult, fiindcă tânărul împărat – așa susținea toată lumea – îi era deosebit de îndatorat [izvoare credibile afirmă că pe Tiberius, muribund, Macro l-ar fi ucis, înăbușându-l cu perne, înlesnind prin această crimă grabnica proclamare ca împărat a lui Caligula – *n.n.*].

Dintre aceste lucrări, așteptate și temute, multe s-au întâmplat pe de-andoaselea. Omul de stat ce avea atâta autoritate a căzut curând în dizgrație [este o paralelă transparentă cu demiterea de către kaiserul Wilhelm II a cancelarului Bismarck – *n.n.*]. Împăratul a luat el însuși în mâini frâiele puterii. Se credea că va începe o perioadă de reforme și de deschidere spre mai multă libertate de gândire...

Caligula a părut că ar vrea să ia în serios respectarea anumitor reforme în raporturile dintre împărat și Senat, care sub Tiberius căzuseră în desuetudine. La fixarea chel-

Cancelarul Bismarck ...

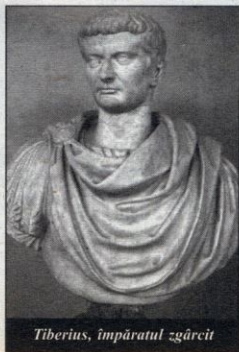
tuieiilor și la rezolvarea treburilor militare s-a prefăcut a da mai multă ascultare opiniei publice. Păru a revigora și dreptul de alegere liberă a comițiilor populare. S-au luat măsuri împotriva pegrei delatorilor, care era comparabilă cu a agenților provocatori de astăzi [de astă dată paralelismul istoric devine un atac fătis la stările de lucruri din Germania, din timpul autorului - n.n.], și astfel viața publică și cea privată au fost eliberate de una dintre cele mai rele năpaste. Deținuților politici li s-a acordat o amnistie, procesele de lezmaiestate au fost casate și au fost suspendate legile care amenințau această culpă cu aprige pedepse. Și impozitele grele care apăsau micile afaceri ale celor mulți au fost ușurate, introducându-se înlesniri în avantajul categoriilor sărace și al aprovizionării cu grâne. Spre a nu mai vorbi de jocuri, cărora, după vechea cerință populară, le-a dat avânt.

Dar chiar de la aceste prime începuturi, în vreme ce pe Caligula îl înconjurau acla-

mațiile plebei, atât de lesne darnică în aplauze, observatorii prudenți își făceau gânduri întunecate. [Faptele grupate până aici relevă coincidența de tactică folosită de majoritatea tiranilor, în toate timpurile, spre a-și înlesni pașii pe primele trepte ale puterii, pentru ca, după consolidarea ei, să se arate sub adevărata înfățișare - n.n.]

Senzația îmbătătoare a puterii, conștiința că, dintr-o dată, se afla pe primul loc, dorința de a săvârși „ceva mareț” și, mai presus de toate, de a străluci în istoria lumii, toate acestea l-au împins pe Caligula deasupra lui însuși. În extraordinara schimbare a vieții sale l-a fascinat ambiția de a se evidenția prin generozitate și grijă față de binele obștesc - imbolduri care, în fapt, îi erau complet străine.

Curând se văzură la el particularități ciudate, îi lipsea fundamentarea unei concepții de viață echilibrate, pe care să o fi dobândit în lupta cu el însuși. Caracteristica măsurilor sale era o grabă nervoasă, care trecea

Tiberius, împăratul zgârcit

... și kaiserul Wilhelm II, adevăratul subiect al esului istoricului german

neconținut de la un obiectiv la altul, pe sărite, și adeseori contrazicându-se. Și, pe lângă aceasta, o manie de-a dreptul primejdioasă de a face totul singur.

...Dar au apărut și semne mult mai rele.

Îndărătnicia brutală [pe care Caligula și-o numea „îndrăzneală” - n.n.], neașteptatele proiecte de schimbări, subtilele și sângeroasele încheieri de socoteli cu oameni de seamă au putut trece un timp drept expresii ale unei puternice firi dominatoare, încurajate de sprijinul maselor. Îndărătul acestora, clarvăzătorii vedeau deja, la pândă, un spectru înspăimântător: *nebulnia*.

...Demența cezarcică specifică este produsul unei puteri în aparență nelimitate, care-l face pe potentat să uite toate imperatiile ordinii de drept. Întemeierea teoretică a acestei puteri, ca fiind de drept divin, îi învălmășește ideile, făcându-l să creadă în ele fără puțință de tăgăduire.

...Semnele de plecat respect practicate de toți cei îmbulziți în juru-i îi înrădăcinează

părerea că a fost creat de natură ca o ființă superioară. Din observațiile asupra anturajului i se poate naște impresia că acesta nu e decât o gloată ordinară, vrednică de dispreț. Se adaugă și faptul că nu numai apropiatii, ci și mulțimea poporului este coruptă până într-atât, încât stăpânitorul, deși face tot ce-i trăsnește prin minte, nu întâmpină nici o rezistență, iar opoziția, când îndrăznește să se arate, încearcă să păstreze aparența că nu vrea, în fapt, să combată persoana stăpânului și năzăririle acestuia.

...În viața publică romană, demult viciată, erau coapte premisele dezvoltării demenței cezarice. În direcția ei, Caligula suferea de câte o tară ereditară [Iulia, fiică a lui Augustus, o depravată; Gaius, fiul ei, a murit cu mințile rătăcite etc. — n.n.].

Toți germenii ce colcăiau în el făceau ca discordanța dintre poziția sa publică și capacitatea personală să acționeze ca o otrăvă asupra sufletului său tânăr și înclinat de la bun început către excese.

În veritabilă demență a căzut însă Caligula numai după o boală gravă [cercetători medicali moderni cred că ar fi fost vorba despre o encefalită — n.n.], de care, spre nefericirea lui și a poporului roman, s-a vindecat.

Tabloul clinic al demenței imperiale,

***Dictatura lui Caligula
a început
cu îndepărtarea
celui care îl adusese
la putere și a continuat
cu măsuri care
să îi sporească
popularitatea.
Câțiva prudenți s-au
îngrijorat, dar nimeni
nu a reacționat***

oferit de cazul lui Caligula, este aproape tipic. În el sunt întrunite simptome întâlnite la diverși potențați. Comparând debuturile sale, aparent normale, cu vădit rapida alunecare în excese extreme, ne formăm și imaginea evoluției bolii. Un simptom ce, în sine, nu obișnuiește a fi maladiv, dar prin

care, în cazul Caligula, coroborat și cu altele, nebunia gravă se anunța de timpuriu, este mania nestăpânită pentru fast și risipă.

In scurt timp, nu numai că a cheltuit însemnatul tezaur strâns de zgârcenia bătrânului împărat [Tiberius], dar a trebuit să se recurgă la mijloacele cele mai drastice pentru a face să crească veniturile și a se putea acoperi cheltuielile. Impozite de curând desființate au fost reintroduse și instituite altele, noi, în parte foarte apăsătoare și înjositoare; justiția a fost silită să procure tezaurului amenzi și bunuri confiscate, pentru ca până la urmă să fie proclamat principiul că averea supușilor este la dispoziția principelui.

Mania fastului și a risipei s-a manifestat la Caligula în cele mai diverse domenii: în banchete și daruri, în îmbrăcăminte și în tot ce ținea de viața sa, mai ales în amenajarea palatelor și vilelor, în iahturile imperiale dotate cu un lux orbitor, dar în cea mai izbitoare lipsă de măsură în construcții și în proiecte de construcții.

...Lipsa de măsură a proiectelor lui Caligula și timpul scurt al domniei sale au făcut ca multe din construcțiile pe care le-a inițiat să rămână neterminate. La Roma, pe Palatin, și se arată primele lucrări la „podul lui Caligula“, prin care voise să

Frontispiciul unei ediții din secolul XVI
a scrierilor lui Suetonius

unească, pe deasupra Forului, palatul imperial cu Capitolul... A ordonat începerea construirii unor mari apeducte și amfiteatre. Mai de demult plănuitul canal prin istmul Corint trebuia acum dus la îndeplinire cât mai repede.

Cu frenezia de a construi era însă legată și aceea de a distruge. Clădiri vrednice a fi conservate au fost dărâmate sau transformate, fără motive temeinice. Ce se crea nou purta amprenta unor capricii din cele mai ciudate. Cu cât o lucrare părea mai imposibilă, mai nesăbuită, cu atât mai mult îl ispitea.

In golful Neapole, resturile unui dig sunt numite *Il ponte di Caligula*, în amintirea unui pod fantastic pe care-l construise acolo. Spre a-și realiza un gând zănat, a ordonat ridicarea unui uriaș pod de vase peste golful Bajae, pavat ca un drum de țară, dotat cu apeducte și având, din loc în loc, hanuri. Gătit cu o așa-zisă platoșă a lui Alexandru cel Mare, și-a condus trupele peste pod, spre Bajae, a năvălit cu soldații în pașnicul orașel, ca pentru – chipurile – a-l cucerii. În zilele următoare a organizat pe pod, cu toată pompa, o paradă triumfală, simulând luarea de prăzi și de prizonieri, iar în final a celebrat el însuși glorioasa întreprindere prin cuvântări grandilocvente și serbări pompoase.

[Altă dată – n.n.] a luat din senin hotărârea

***Pe măsură ce
demența dictatorului
sporea – schimbări
bruste ale propriilor
decizii, nenumărate
proiecte începute
și nefinalizate –,
creștea și adulația
celor care se
îmbulzeau în juru-i***

să meargă la armata de pe Rin. Totul a trebuit pus de-a valma în mișcare. Ajuns în mijlocul armatei... a ordonat o manevră, dincolo de fluviu. Ostași germani din garda sa și fii de șefi germani deținuți ca ostatici au trebuit să se îmbrace ca războinici germani și să ocupe o poziție, peste Rin. În timp ce împăratul ședea la masă, s-a dat alarma dinspre avanposturi... Asupra acestui dușman „fabricat”, care s-a lăsat ușor

prins, s-a zis că s-a raportat o victorie măreață. Ostași din gardă, anume instruiți în acest scop, și bieți tineri germani au defilat ca prizonieri.

Jocul acesta de-a soldații și de-a manevrele a avut asupra tuturor efectul unei farse, încă și mai grotescă în cazul „expediției contra Britanniei”, în cursul căreia împăratul i-a pus pe soldați să adune scoici de pe țărmul mării, acestea trebuind să figureze ca trofee de război.

În manevrele și jocurile soldățești, în toanele pentru disciplină și pentru parade militare se ascunde, fără îndoială, grimasa comediantului, caracteristică pentru imaginea patologică a delirului cezaric. La Caligula ea nu s-a mărginit la comedii militare. Se povestește despre pasiunea lui nesfârșită pentru teatru și jocuri de circ. Mai mult: se spune

că a început a păși pe scenă el însuși, stăpânit de un gust bizar pentru haine tipătoare, pe care le schimba neconștient. Jocul de-a deghizarea a degenerat în plăcerea de a se înfățișa sub măști de felurite zeități (zei, dar și zeițe) și în a pofti să-i fie admirate talentele de mim. De pildă, îi băga în sperietii pe senatori, sculându-i noaptea din paturi, numai pentru a dansa în fața lor. Se mai spune că s-a expus ca luptător în circ, precum va face, după el, Nero...

Două lucruri se întâlnesc în aceste trăsături de comediant ale demenței cezarice. Mai întâi, o disponibilitate

Caligula depunând cenușa mamei și tatălui în mormântul strămoșilor (tablou din 1647, din Colecția Regală de la Palatul Windsor)

bolnăvicios-halucinantă, asemănătoare statornicei înclinații a copilului, de a amesteca plăsmuirile fan-teziei cu lumea reală.

În al doilea rând, dorința de a ieși în evidență cu orice preț, oriunde... Un domeniu în care a dorit să strălucească a fost elocința. Vorbea mult și cu plăcere în public și se zice că ar fi avut un anumit talent, dar și că ar fi posedat mai cu seamă arta de a ponegri și a jigni...

...Se observă cum urmărea cu ura lui orice calitate mai aleasă și orice merit. Începea sistematic să îngroape orice prestigiu sub dispreț și batjocură. A ajuns astfel să înjosească oameni suspuși, silindu-i să lupte ca gladiatori, să alerge după carul său, să aștepte la masă ori să-i sărute piciorul. Își bătea joc de tradițiile străvechi ale familiilor de vază, adunând în jurul său persoane din starea cea mai de jos. Căruțași, gladiatori, actori și tot soiul de vagabonzi formau entourageul său obișnuit, în vreme ce oamenii competenți erau puși la o parte (un fapt întâlnit adesea în istoria figurilor de domnitori bolnavi).

Caligula a procedat la fel și în politică, în atribuirea slujbelor în administrație și în armată. A promovat în ranguri militare slujbași administrativi, cvestori sau mari arendași de impozite și veterani în posturi importante din administrația civilă. Juriști inveterați, celebri în For, au fost trimiși în posturi

MALCOLM McDOWELL

AS

CALIGULA

Afișul filmului Caligula, cu Malcolm McDowell în rolul principal

la frontiere pentru a trata cu populațiile barbare, iar consilieri secreți, artriciți, au fost puși în fruntea echipelor de dansatori. Nu ne putem închipui de ajuns trăsura harababură, înfruntarea dintre calificări și sarcini, toată batjocorirea minții sănătoase, încununată, în cele din urmă, prin promovarea bidiviului său la rang de consul.

Împăratul era convins că tronează peste multele servile, din popor și din toate stările, umilite și călcate în picioare. Credea că domnește într-o inaccesibilă mare-

Lipsa de măsură a dictatorului se vedește cel mai bine în grandioasele proiecte de construcții. Frenezia de a construi se îmbină cu cea a demolărilor

ție divină, chiar și atunci când se dădea tumba în cerc. Căci esențial pentru acest soi de cezari este că ei cred în dreptul lor inalienabil, cred că au o misiune, se simt într-o relație specială cu divinitatea, se consideră aleșii ei și până la urmă pretind să fie venerați ca zei, fapt ce pare a fi culmea supremă a nebuniei cezariice...

Chiar contemporanii săi l-au judecat pe Caligula ca fiind nebun în toată legea. Dezvoltării rătăcirii sale i-a corespuns, vădit, și o predispoziție maladivă

ereditară.

Despre înfățișarea lui fizică nu se știe mare lucru. Când, la vârsta de 20 de ani, i-a fost prezentat lui Tiberius, era un lungan cu picioare subțiri, cu burta mare și cu trăsături neplăcute ale feței. Avea tâmpilele scobite, ochii înfundați în orbite, fruntea lată și posomorâtă. Acestea îi erau caracteristicile trupesti mai bătoare la ochi. Pe lângă toate, suferea de epilepsie și de insomnii înspăimântătoare.

Despre pripeala și neastăpărul lui, Cassius Dio a lăsat o vie descriere. Sunt indicii de nervozitate care, în sine, n-ar trebui să fie neapărat bolnăvicioase. Ele capătă semnificație în legătură cu celelalte lucruri știute.

Ba căuta îmbulzeala, ba singurătatea. Pleca în călătorii odată, la întoarcere, de-abia a mai putut fi recunoscut, deoarece (cu totul împotriva obiceiurilor timpului) își lăsase

barbă și păr lung. Se bucura deopotrivă de tovărășia lingușitorilor și de a celor cu limbi slobode. Ba lăsa să i se spună – îndeosebi din partea oamenilor de rând – cele mai urâte lucruri, ba pedepsea cu moartea pentru niște fleacuri. Nimeni nu știa ce ar fi trebuit să facă ori să spună.

...Cel mai adesea răutatea, plăcerea lui la spectacolul chinurilor luau forme grave. Nu scăpa prilejul de a fi de față la schingiuri și execuții.

Că plăcerea sa de a ucide este a se interpreta ca alienație mintală ne arată câteva anecdote. Cum niciodată nu săruta gâtul soției sau al amantelor fără a spune că ceafa asta frumoasă va fi tăiată de îndată ce el va porunci. Sau cum, la câte un banchet, izbucnea în râs nestăpânit la gândul că amânduror consuli care ședea lângă el, li se putea tăia beregata la un

simplu semn al lui. Poporului roman îi dorea (expresia a rămas celebră) să nu aibă decât un singur gât, spre a-l putea reteza dintr-o lovitură.

Astfel de gânduri și altele, încă și mai rele, nu doar simple înclinații sângeroase, ci deliberate obsesii de călău, se pun în evidență în nenumărate acte de cruzime pe care le acompania de multe ori cu glume cinice. Detaliile sunt prea respingătoare pentru a stărui asupra lor.

Destul numai că a înspăimântat toată Roma. Și totuși, această Romă nu s-a încumetat să scuture jugul bolnavului, al furibundului tiran sângeros. Senatul n-a cutezat să-l depună ori să instituie o regență. N-a fost înlăturat printr-un act al corpurilor politice: a fost nevoie de o conjurație ce și-a aflat unealta voluntară în setea de răzbunare a unui ofițer su-

perior din garda sa, pe care-l jignise adânc...

Dacă privim acum faptele dintr-o poziție comodă, trebuie să spunem, orice ar fi, că totuși noi, astăzi, când cultura materială și luxul claselor dominante pot fi din nou comparate cu stările din epoca imperială romană, am ajuns, din punct de vedere politic, o bună bucată de drum mai departe, având la spate, firește, mai bine de 1.800 de ani.

Ceva ce ar fi asemănător acestui cezarism și acestei domnii a demenței cezarice este, în împrejurările actuale, atât de peste putință, încât întreaga poveste ar putea figura ca un tablou fantastic, greu de crezut, sau ca o satiră exagerată din partea scriitorilor romani [pasajul acesta final, de aparentă distanțare față de tot ce esul zugrăvise, apare ca o supremă ironie – n.n.]. ■

RADIO ROMÂNIA CULTURAL

	MHz	kHz		MHz	kHz
București	104,1	603	Oradea	96,1	
Arad	106,8		Pitești	104,1	
Bacău	103,1		Ploiești	104,1	603
Brașov	105		Rm. Vâlcea	102,5	
Călărași	66,92	1593	Satu Mare	96,1	
Constanța		1314	Sibiu	66,44	1404
Craiova	101,1		Suceava	101,6	
Deva	105		Tg. Jiu	89,5	
Focșani	102,8		Tulcea	103;	1530
Iași	103,1		Zalău	105	

CAMPANIA DIN EST

Autorul acestor pagini memorialistice s-a născut la Vaslui, în 1920. Provenea dintr-o familie de cofetari polonezi stabilită în România la sfârșitul secolului XIX. Era al cincilea și unicul băiat dintre cei șapte copii ai lui Bolesław Misievici.

În 1926, familia a vândut cofetăria din Vaslui și s-a mutat la Iași. Din acel an necazurile și lipsurile de tot felul n-au mai încetat. Erau agravate și de faptul că Bolesław, capul familiei, avea convingeri socialiste, pe care le manifesta fără reținere. De altfel, în 1941, ca urmare a atitudinii sale, a fost arestat și internat în lagărul de la Târgu Jiu.

Teofil a urmat cursurile primare la Bârlad și la Școala pentru copiii săraci de pe lângă Institutul catolic Notre Dame din Iași. Prima clasă de liceu a făcut-o la Seminarul catolic din Beiuș, dar din cauza lipsurilor materiale și-a întrerupt studiile până în 1933, când a devenit elev la Liceul Național din Iași. Manifesta înclinații literare și a colaborat cu mici încercări în proză la revista liceului, îndrumată pe atunci de profesorul Edgar Papu.

Și-a luat bacalaureatul după război și a încercat, fără succes, să devină student la Artă dramatică, în Iași. A terminat apoi Facultatea de construcții a Institutului Politehnic din Iași, în 1953.

Amintirile sale încep din decembrie 1941, când a primit ordin de recrutare. În februarie 1942, a fost încorporat la Regimentul 25 artilerie din Divizia 15 infanterie. Viața de recrut i-a lăsat amintiri dintre cele mai triste: foame, păduchi, obtuzitatea unor gradăți și ofițeri.

Dar dincolo de toate acestea, i s-a întipărit în minte chipul unui tânăr sergent T.R. (termen redus), pripășit în unitatea lor pentru a se sustrage severelor măsuri ordonate de Antonescu după înfrângerea rebeliunii din ianuarie 1941: „Într-o dimineață, eram cu majorul [plutonier-major – n.red.] în cancelarie, când a intrat căpitanul însoțit de un sergent T.R. Le-a făcut cunoștință unuia cu celălalt. Degajat, neobișnuit de liberi în gesturi, au schimbat tustrei câteva cuvinte. Căpitanul i-a spus majorului «domnul sergent T.R. este repartizat la bateria noastră»... Eu rămăsesem retras deoparte, nebăgat în seamă. Dar mintea îmi umbla. De unde până unde atâta familiaritate la domnul căpitan față de un sergent, chiar dacă T.R.? Și încă a pronunțat căpitanul «domnul sergent T.R. Codreanu»... Obișnuit, căpitanul i se adresa majorului cu Stănescule. Acum însă îl cam jignise numindu-l «majurule». Aha, am rumegat eu, pe de o parte «domnul sergent T.R. Codreanu», iar pe de alta «majurule». Am înțeles repede. În vremea aceea conducătorul statului îi hăitua pe «rebeleționari». Dăduse ordin să fie prizonieri și cred că se și înființase unitatea de «reeducare» de la Sărata, în sudul Basarabiei. Acolo îi aduna pe cei

Clipele de liniște au fost spulberate într-o dimineață de tirurile katiuşelor (pagina următoare, sus) și lungi coloane de soldați au pornit prin viscol înapoi spre casă (sus)

IMAGINI NERETUȘATE

mai nesupuși. Erau instruiți militarmente și pregătiți pentru a fi trimiși pe front. Cei care nu fuseseră încă prinși se ascundeau prin toate găurile. Se zvonea că printre simpatizanții verzilor se numărau și

ofiteri, unii chiar cu grade superioare, care aveau posibilitate să-i ascundă prin unitățile pe care le comandau. De asta mi-era și dumnealui, sergentul T.R. Codreanu. Căpitanul nostru nu știu în ce ape se scălda. Poate i-l dăduse în grijă altcineva, un grad mai mare.

Sergentul T.R. Codreanu a apărut în baterie îmbrăcat în efecte noi, cu cizme noi, cu galonul și «pișatul boului» [tresă cu fir în zigzag, semnul distinctiv pentru militarii cu termen redus – n.red.] noi nouțe pe umăr. Și a rămas în bateria noastră până la plecarea pe front. Atunci a dispărut tot așa brusc cum apăruse și nu l-am mai văzut.

Într-o dimineață s-a iscat bucluc în dormitor. Unui băiat i-au dispărut cizmele... Gălăgie, strigăte... Plantonul de noapte nu știa ce să răspundă întrebărilor sergentului pus să-i zorească pe recrui. Când a apărut majorul, i s-a raportat: «Recrutului X i s-au furat cizmele». «Cum se poate? Ce, sunteți nebuni?» «Întocmai, domnule major»... «Bine, să-i aducă cineva o pereche de cizme de la magazie și să treacă la program. Vom vedea»...

Dom' sergent T.R. Codreanu adunase cele trei plantoane ce făcuseră serviciul noaptea în dormitor și le interoga. Destul de repede l-a descoperit pe făptaș. A mărturisit și l-a condus pe «dom' elev Codreanu» la stogul de paie din spatele grajdului, unde ascunsese cizmele. După ce și-a mărturisit fapta, «judecătorul» l-a trimis la program. Abia mai târziu, seara, Codreanu a reluat cazul de unde îl lăsase dimineața. În grajdul pustiu de oameni retrași de acum la dormitor, vajnicul procuror și-a atribuit și rolul de călău. Codreanu i-a legat mâinile de un stâlp și l-a bătut sălbatic cu centironul pe care și-l scosese de la brâu. A doua zi am văzut cu ochii mei spatele tumefiat, cu vârgi vinete, al nenorocitului.

Vinovatul declarase că intenționa să vândă cizmele ca să cumpere de mâncare. Foamea îl îmboldise deci.

Curând, unitatea a primit ordin de plecare pe front. Era la începutul lunii septembrie 1942. Reproducem, cu titlul și subtitlurile redacției, fragmente din dramatica relatare a autorului despre cele întâmplate în urma ofensivei sovietice de la Stalingrad, declanșate la 19 noiembrie 1942. Vom continua și în numerele viitoare cu alte fragmente din manuscrisul pe care fiica autorului, doamna CARMEN CHELARU, ni l-a trimis la redacție și care ar merita să vadă lumina tiparului în întregime.

Năprasnicul viscol s-a dovedit o armă imposibil de înfruntat

Tun românesc pe poziție (imagine reprodusă din volumul Armata română 1941-1945)

FUGA DIN INFERN

TEOFIL MISIEVICI

Ce rămânea în urmă știam, ce ne aștepta înainte era închipuire.

Uneori stăteam pe loc în vreo stație și așteptam să treacă un transport nemțesc care venea din urmă ori din față. Am învățat curând că ei aveau întâietate totdeauna. Asta nu ne supăra, că erau „mai grăbiți“...

Periplul nostru a durat cam o săptămână și într-o dimineață ne-am pomenit cu trenul oprit pe o linie de descărcare, într-un triaj mare.

[Unitatea a luat poziție pe o linie din spatele frontului, în mijlocul stepei – *n.red.*]

Căpitanul lăsa vorbă sergentului de la centrala telefonică unde putea fi găsit și dispărea. Avea să lipsească nopți întregi de la postul lui. Uneori pleca și ordonanța căpitanului și lipsea câte o zi. „Țucălarul“ era bine dresat, era secretos și nici nu îndrăzneam să-l întrebăm despre căpitan.

Dumnezeu, singura speranță

Ne legănam într-o liniște stranie. Credeam în ce ni se spunea, că aveam să rămânem pe loc netulburați până în primăvară. Nu ne trecea prin cap ce puteau gândi alții, ce planuri îi frământau pe „cei din fața noastră“.

Nu ne gândeam că năvăliseră acolo, la peste o mie de kilometri, în bârlogul lor, asupra unor ființe care așteptau momentul prielnic unei

răzbunări crunte ca și invazia noastră. Parcă ceva ne luase mințile și nu mai puteam gândi.

Început de noiembrie '42. Liniște, liniște... Vremea era încă bună, cu cețuri și brume normale pentru acea perioadă a anului. Soldații se lăsau pe tânjală în treburile lor, gradații păreau că moțăie când dădeau câte un ordin. Ofițerii dormeau duși în timpul zilei, prin vizuinele săpate în pământ. Așa ne-a prins iureșul dezlănțuit în zorii zilei de 19 noiembrie '42!

La mine, aici, în marginea stăniei, unde se afla trenul regimentar al divizionului, la 3 km de linia frontului, au apărut în dimineața aceea... ai noștri. O vâltoare de oameni, azvârlită peste cap de pacostea atacului dușman. Năvală de oameni, în dezordine, îngroziți de infernul din care scăpaseră. Răniți, obosiți, bocind de prăpădul care îi împingea din urmă.

Nici n-am realizat când s-au ridicat și ai noștri, cei de aici, să părăsească locul. Ne-a luat cu el valul venit din față, pe nepusă masă, și ne-a dus în dezordine, zarvă și bufnituri de explozii ce măturau stepa afurisită, care ardea vâlvătaie. Încotro? În două zile am schimbat mai multe poziții. De fiecare dată eram mai puțini, mai aiuriți, mai osteniți. Din urmă ne tot fugăreau, cu pocnete și foc, ziua și noaptea.

În zorii zilei blestemate, rușii au știut să folosească bine șansele ofensivei lor: întunericul perfid, lipsa de informații a comandanților noștri despre pregătirile lor bine tănuite, starea de lehamite a oamenilor și mai ales vremea care se schimbase brusc, în noaptea dinaintea dezastrului. Dimineața, un polei ca sticla se așternuse peste tot locul și îngreunase mult mișcările oamenilor, ale cailor surprinși fără colții puși la potcoave și ale vehiculelor care alunecau în toate direcțiile. Paralizarea manevrelor și accidente au devenit aliați inamicului, așa cum se așteptase. Nu atât numărul morților și răniților a fost mare la noi, cât cel al prizonierilor. Atunci am înțeles ce însemna „front“.

În ziua de 22 noiembrie, deci la trei zile de la începutul ofensivei, ne aflam împinși în dezordine, pe un bot de deal. Pământul era răscolit și oamenii, cei mai mulți, ședeau pitulați prin gropile făcute de artileria inamică.

În ziua aceea am întâlnit o mână de oameni din bateria noastră, în jurul unui tun, la care mai erau înhâmați numai cei doi cai rotași. Un sergent, care nu era comandantul umului, un contingent vechi, îi comanda. Ceilalți erau de strânsură, printre ei și câțiva infanteriști. Sergentul era un bărbat zdravăn și hotărât. De cum ne-am întâlnit, m-au luat între ei și am înțeles că aveau un plan. Mergeam cu toții alandala pe șoseaua din apropiere. Sergentul m-a chemat lângă dânsul și așa am aflat că aveau de gând să se îndrepte către satul din vale, să forțeze ieșirea din încercuirea care, spunea el, nu se închegea încă. Avea să tragă cele câteva proiectile pe care le mai avea, oamenii aveau mai toți armele lor, infanteriștii aveau și câteva grenade... și „cu ajutorul lui Dumnezeu“... Se lăsa întunericul și inițiativa noastră își pierdea din avânt, pe măsură ce mergeam. Șoseaua lată care cobora era pustie. La un moment dat, din marginea din stânga drumului s-a ridicat o umbră omenească la apropierea cetei noastre. Ne-am oprit locului și străinul a spus că era de santinelă la un adăpost plin de de-ai lui. Ne-a condus acolo.

Pâine, fraților!

Prin gaura din marginea unui marmelon ne-am strecurat sub pământ. O luminiță firavă de spațiu lumina cu îngărcenie adăpostul încăpător. Strânși în chem, oamenii dormeau ori fumau și

șușoteau, trântiți pe jos. Dialogul dintre sergentul nostru și caporalul la care ne-a condus santinela n-a durat mult. Cel din adăpost a spus că și ei avuseseră drept țintă satul din vale, dar fuseseră opriți de lăsarea întunericului. Nu știau dacă în sat erau rușii sau ai noștri. Până la ivirea zorilor se cuibăriseră în adăpostul peste care dăduseră întâmplător.

La un moment dat liniștea s-a spart. Afară au răbufnit explozii de branduri și răpăit sacadat de arme automate. Destul de aproape ca să trezească oamenii din amorțeală. S-au bulucit speriați cu toții să iasă afară. Din marginea adăpostului am putut desluși prin întuneric pe șosea puhoiul care urca în goană. Într-o dezordine zgomotoasă multime de oameni și căruțe se grăbeau la deal, alungați de gloanțe trasoare care zburau ca fulgii suflați de vifor.

Curând șoseaua s-a golit și resturi de oameni în cete rămăși în urmă se târau spre deal. Grupul nostru se împuținase. Ne-am retras grămadă în marginea șoselei, unde am ținut sfat. „Măi băieți – a spus sergentul –, planul dinainte s-a schimbat. Satul a

fost luat de ruși. Țăștia care am rămas – eram cincisprezece sau șaisprezece oameni – vom merge înainte cum ne-am hotărât, să scăpăm din capcană. Nu ne mai întoarcem la deal. Acolo știm ce am lăsat și dacă nu astăzi, mâine îi vor curăți pe toți. Ne-avem cum face altfel. Încă putem să ne strecurăm prin liniile dușmane.“

În noaptea aceea am înaintat destul. Și după ce s-a luminat de ziua am mai mers. Dar oboseala se acumulase. Și foamea ne încerca. În ultimele zile avusesem numai resturi, cei mai mulți răbdaseră.

Deodată cineva strigă: „Pâine, fraților!“ M-am grăbit într-acolo. Când am întins mâna să apuc, am simțit că mă cufund în apă. Până m-au tras de mâini, apa rece îmi ajunsese mai sus de brâu și îmi pătrunsese până la piele. Mi-am scos mantaua și cizmele și le-am golit de apă. Răceala m-a pătruns. M-am îmbrăcat și am început să fac mișcări repezite, îndemnat de sergent. Mi-au pus și o pătură în spate. Lada cu pâine era un camion intrat într-o baltă. Pojghița de gheață abia prinsă în jurul lui se rupsesse sub greutatea mea și căzusem în apă.

Oameni și oameni

M-au trezit camarazii în amurg. Cum adormisem cu genunchii la piept, acum nu-mi puteam întinde picioarele. Doi oameni m-au săltat și m-au pus pe picioare. Călcam ca pe jăratec. Cu încetul am putut

După ce au rezistat eroic la Stalingrad...

păși, mi s-a luat ceața de pe ochi și m-am încadrat în marșul care se pornise pe fundul râpei.

Am luat-o repede după cei dinainte. Prin ceață se zărea departe ca o linie neagră. Ai noștri, răzlețiți în evantai, alergau acum către „linia neagră”. Când ne-am apropiat, am văzut că erau nemți, salvarea noastră. Ajunși în linia lor, i-am văzut, care culcați, care în picioare. Unii priveau peste noi cu binocluri, alții fumau ori mâncau, de parcă s-ar fi aflat la un popas după marș. M-am strecurat pe lângă un tun antitanc spre mulțimea de oameni de mai încolo, care erau de-ai noștri. Am constatat că aliații își arătau nervozitatea pe față. Incidente și diferențe aveau loc la tot pasul între ei și ai noștri. Era o divizie motorizată, despre care vorbeaseră zvonuri mai înainte că se îndreaptă spre frontul prăbușit, să ne scoată din ghearele dușmanilor. Nu se așteptaseră să ne găsească în halul de gloată, dezarmați, în debandadă, cu moralul la pământ. Nu știau cum să procedeze și pesemne așteptau ordine.

La un moment dat, au apărut avioane cu crucea neagră și au parasutat de la mică înălțime. Ai noștri nu s-au putut apropia de baloturile care cădeau. Încercăturile erau urmărite de nemți, care amenințau cu armele fără reținere și zbierau ca sălbatici.

Câteva mașini însemnate cu cruci roșii erau înconjurate de mulțime de răniți. Greutatea de a se face

înțelege și buluceala alor noștri îi făcea pe aliați să împrăștie cu sudalme și amenințări. Ofițerii noștri parcă intraseră în pământ.

Nu știu a câta zi era de când se găseau salvatorii acolo, când am ajuns noi. Vorbeau oamenii că încă din prima zi aterizaseră avioane și, după ce își goliseră încărcăturile, se umpluseră cu ofițeri și cu răniți. Acum mai apăreau avioane nemțești, dar din ce în ce mai rar. Parașutau mai mult butoaie de tablă cu combustibil pentru mașini și lăzi cu muniție.

Două zile și două nopți am rămas acolo, încercuiri. A treia zi, nemții s-au pregătit de mișcare. În ordine bine chibzuită, motoarele au fost încălzite, vehiculele dislocate pe rând. Ai noștri, speriați că vom fi abandonați, s-au agitat. Au fost cazuri când se agățau de camionul plin cu nemți și erau respinși cu paturile armelor și vociferări. Cea mai mare parte a oamenilor noștri a fost nevoită să mărșăluiească pe pedru, puțini s-au cățărât pe vehicule, acceptați cu chiu cu vai. M-am pitit pe afetul unui tun mare.

În curând, coloana a intrat pe o șosea, dar înaintarea se făcea tot încet. Mi-am dat seama că nemții primiseră ordin să nu ne părăsească. Prietenii la greu se cunosc..., noi însă numai prieteni nu eram. Lihniți de foame, unii se umiliseră până la slugărnice. Pentru o gamelă de zeamă ori o coajă de pâine, îi văzusem pe unii rândășind pe la bucătării ori apucând lopata din mâna neamțului să-i sape groapa individuală în pământul înghețat.

Șoferul unui camion german tocmai se pregătea să mănânce. Lăsase portiera cabinei deschisă și își punea tacticos margarină pe o felie de pâine. Mă oprise în loc și mă gândeam să mă agăț pe treapta camionului când coloana se va pune în mișcare. Neamțul m-a privit lung și fără să spună ceva mi-a întins felia unsă. I-am zâmbit încurcat și, după o clipă de ezitare, am luat pâinea. Mi-a zâmbit la rândul lui, a spus ceva și și-a tăiat o altă felie. În timp ce mesteca, îmi tot îndruga pe limba lui. Zâmbeam și dumicam și eu fără să înțeleg ce spune. Când am terminat de mâncat, a scos

pachetul cu țigări și mi l-a întins. Am luat o țigară. A dat din cap a negație și mi-a făcut semn să-l bag în buzunar. Mi-a dat foc cu bricheta, „danke șon, danke”, i-am mulțumit, și el a continuat să zâmbească bucuros. Mai erau printre ei și unii omenoși, desigur. ■

...sovieticii au pornit la contraatac și s-au mai oprit la Berlin

(Va urma)

Din istoria S.S.I.

„Numele și prenumele: Bălțeanu Ioan.

Cel din urmă domiciliu: Alba Iulia.

Născut la: 19 iunie 1902, în Mostar, Hertegovina.

Fiul lui: Ioan și al Rosalia.

Domiciliați la: Sibiu, plasa ...; județul Sibiu.

Căsătorit la 17 februarie 1931 cu d-na Melania Vassu.

Soția decedată: 28.05.1943.“

MISIUNE ÎN CEHOSLOVACIA OCUPATĂ

CRISTIAN TRONCOTĂ

Am citat din Foaia matricolă a maiorului Ioan Bălțeanu, fost ofițer de informații, document ce deschide dosarul său militar. Din păcate, documentele privind cariera militară sunt mai numeroase decât cele privind activitatea lui de ofițer de informații și la care am mai putut avea acces. Suficiente totuși pentru a putea contura încă o biografie și un moment din istoria atât de agitată a Serviciului Secret de Informații (din 1941 Serviciul Special de Informații) în anii premergători și apoi ai celui de al doilea război mondial.

Pentru serviciile aduse patriei, maiorul Ioan Bălțeanu a fost distins cu mai multe decorații: „Crucea Comemorativă“, „Coroana României“, cls. V (Cavaler), prin Înalt Decret, în 1929; „Medalia Centenarului Regele Carol I“, în 1940; „Coroana României în gradul de ofițer“, prin Înalt Decret Regal, în 1942; „Semnul Onorific“ pentru serviciul militar de 25 ani împliniți, în 1943; „Vulturul German“, cls. II, 1943.

Cariera militară a început-o la vârsta de 17 ani. La 1 noiembrie 1919 se prezenta la Regimentul 71 Infanterie, ca tânăr sublocotenent, absolvent al Școlii militare.

Între 4 iunie și 12 iulie 1925, locotenentul Ioan Bălțeanu a absolvit Școala de gaze, cu media 7,35, devenind ofițer specializat în protecția antichimică. A încercat să urmeze și cursurile Școlii Superioare de Război, dar nu

a trecut de concursul de admitere.

În foile de apreciere de la unități, apoi de la Direcția XI Tehnică – din 1931 Direcția Gazului, apoi din 1933 Direcția Chimică – din Ministerul Armatei (unde fusese mutat la 1 octombrie 1929) comandanții i-au făcut caracterizări favorabile, laudându-i mai ales spiritul de inițiativă. În Foaia calificativă pentru intervalul 1 noiembrie 1937-

Trupele ungare intră în Slovacia (sus) și pe străzile unei localități din Ucraina Subcarpatică (p. 17)

31 martie 1938, șeful Direcției Chimice nota: „Mutarea sa a surprins Direcția Chemică” și adăuga o frază pe care nu o putem explica prin prisma documentelor la care am avut acces: „a întrebuițat în acest scop căi nelegale”.

Sigur este că la 1 aprilie 1938, maiorul Ioan Bălțeanu trecea la Secretariatul General, de fapt la Serviciul Secret de Informații. A fost repartizat la Secția I, informații externe, la Frontul de Vest, fiind un cunosător al limbilor germană, maghiară și cehă (parțial). După cum relatează într-un memoriu întocmit peste ani, „până la 1.X.1938 am lucrat la biroul Ungaria, traducând diverse regulamente militare ungare”.

La 1 octombrie, era trimis în Cehoslovacia, pentru ca, în colaborare cu serviciul cehoslovac de informații, să studieze metodele folosite de grupurile de diversiune ungare și polone. A întocmit un studiu documentar, trimis în țară și pe care l-am publicat cu ani în urmă (*Magazin istoric*, nr. 3/1992).

„La Hust, în ultima lună a guvernului Voloșin [guvern autonom al Ucrainei Subcarpatice], erau cel puțin 100 ziariști din toate colțurile lumii, care în realitate nu erau decât agenți informatori ai țărilor respective; nu au lipsit nici americani și nici agenți din America de Sud.”

Direct de la Comandamentul militar

În urma cedării Ucrainei Subcarpatice Ungariei și a ocupării statului ceh de trupele lui Hitler, a trecut în România, la 14 martie 1939. Era însoțit de locotenent-colonelul Lucaci, șeful de stat major al generalului Prhala, și logodnica acestuia. I s-a ordonat să rămână pe loc și să se pună la dispoziția Grupului Maramureș, „care luase ființă pentru orice eventualitate”. A primit sarcina să se ocupe de sectorul Satu Mare-Sighet și să obțină informații din zona de dincolo de frontieră. „În lipsa unei agenturi organizate

pentru căutare de informații, deoarece trupele ungare înaintau rapid pentru ocuparea Ucrainei. Subcarpatice, am recurs la toți contrabandiștii din zonă și pe puncte de trecere, înarmați cu articole de contrabandă, i-am trimis în misiune pe toate direcțiile de înaintare ale trupelor ungare. Profitând de situația confuză din primele zile ale ocupației, acești agenți și-au îndeplinit misiunea aproape 95%.”

La 12 aprilie 1939, calându-se situația în zonă și desființându-se Grupul Maramureș, Ioan Bălțeanu a revenit la București. A activat în continuare în cadrul Frontului de Vest până în august 1939, când a fost trimis ca rezident al S.S.I. la Praga, sub acoperirea de secretar al Consulatului General al României: „Misiunea ce ni s-a încredințat a fost: urmărirea activității trupelor germane în Protectorat [este vorba despre Protectoratul Cehiei și Moraviei, creat de Hitler la 16 martie 1939], în vederea războiului germano-polon, care era pe punctul de a se declanșa; întreaga activitate politică, socială și economică întreprinsă de germani în Protectorat; contactul cu membrii mișcării de rezistență cehă, numită «Mafia».”

Membrii mișcării de rezistență cehă l-au ajutat foarte mult în îndeplinirea misiunii, iar ofițerul român le-a înlesnit legăturile cu serviciile secrete britanice, folosindu-se de acoperirea lui diplomatică. Săptămânal, el primea buletinul lor de informații, care lua apoi, prin Bratislava, Budapesta, Belgrad, Berna, drumul către Londra.

A strâns și propriile informații, prin călătoriile pe care le-a făcut, fiind însoțit de logodnica locotenent-colonelului Lucaci. Jarca Miškova, fiica adoptivă a generalului Sirovy, era o femeie bogată. Ea organizase o rețea prin care foștii ofițeri cehi erau ajutați să plece din țară. „Pentru a nu fi bănuită și pentru ca relațiile noastre cu această doamnă să nu fie suspectate, am reușit să logodesc pe această doamnă cu funcționarul Popovici, de la Consulatul român.”

Maiorul Bălțeanu i-a dat o mână de ajutor și colegului său de la Bratislava. Să reamintim că Slovacia fusese păstrată ca stat, cu un guvern în frunte cu Jozef Tiso. Bălțeanu l-a recomandat pe rezidentul din Bratislava colonelului Malar, vorbitor al limbii române. Drept urmare, „toate informațiile de ordin militar acest rezident, datorită acestei legături, le primea direct de la Comandamentul militar; erau informațiuni cu privire la începuturile de infiltrare de germani sub forma trupelor de instrucție în Slovacia”.

R4, cea mai bună sursă

Revenirea în țară a fost provocată de un eveniment tragic. Fostul șef al Agenturii Frontului de Vest, Andreescu, și noul șef, care urma să preia comanda, maiorul Scorțeanu, se îndreptau cu un avion spre zona de frontieră, pentru a face predarea, respectiv primirea agenturii. Avionul s-a prăbușit și cei doi au murit. Bălțeanu a primit ordinul de a reorganiza agentura după sistemul

serviciului ceh. „Nu era nimic în ființă, totul trebuia organizat de la început. În această situație, timpul a trecut repede și eram în preajmă lui 30 august [1940], dar nimic nu era făcut; nu aveam ofițeri și nici personal. Cu câteva zile înainte de 30 august, au sosit trei ofițeri, pe care i-am instruit foarte sumar și cu ajutorul cărora am format osatura agenturii în organizarea în care a funcționat până azi.”

Dictatul de la Viena a găsit deci S.S.I. complet nepregătit. „De o pregătire a rețelei de rezidenți ce urma să rămână în Ardealul de Nord nu era timp suficient și s-a făcut totul sumar și nedispunând de timp pentru o selecționare serioasă a elementelor. Din această cauză am avut și grele suferințe ulterioare, deoarece dintr-un total de 100 agenți și 7 rezidenți au fost arestați circa 60% și condamnați la închisoare, numai ulterior schimbați.”

După ce a organizat cu legea datelor în teritoriul ocupat, până la vechea graniță a României, maiorul Bălțeanu a trecut la organizarea agen-

turii externe. „Dintre toate sursele și dintre toți rezidenții, cea mai bună sursă era rezidentul R4 Oradea, care timp de aproape patru ani trimitea încontinuu documente originale ale unui cerc teritorial de corp de armată. A fost sursa cu ajutorul căreia am cunoscut toată organizarea armatei ungare, dar mai ales desele reorganizări survenite...”

În august 1942, în cadrul S.S.I. se creează Secția IV contraspionaj, a cărei conducere este încredințată maiorului Ioan Bălțeanu.

Într-o notă redactată după 23 august 1944, el făcea o prezentare a Secției IV contraspionaj, formată prin desprinderea din Secția II contrainformații, condusă de locotenent-colonelul Traian Borcescu. Astfel, exista o grupă contraspionaj (8 funcționari), cu următoarele birouri: ungar; anglo-american, bulgar, sârb, turc, suedez, sovietic și polon. O grupă legații (2 funcționari), care supraveghea misiunile diplomatice din București, cu ajutorul informatorilor. Agen-

Jozef Tiso

tura II (50 funcționari) avea în componere: biroul hoteluri; cartea de imobil; informații la domiciliu; trei echipe de supraveghere. Mai exista și un Birou secretariat, cu patru dactilografi. Fondurile lunare pentru informatori erau cuprinse între 150.000-200.000 lei și mai exista și un fond de 50.000 lei pentru cheltuieli diverse.

Sovieticii iau totul

Maiorul Bălțeanu dădea și câteva nume de informatori, între care reține atenția cel al lui Etienne Niculescu, directorul revistei *Je sais tout de Bucarest*. Descriind metodele de lucru, el arată că în cazul unor semnalări mai serioase venite de la alte organe ale statului, persoanei bănuite de spionaj i se întocmea un dosar, în care se strângeau toate datele cunoscute, inclusiv de la domiciliu. Apoi era pusă sub supraveghere. „Supraveghele care durau 4-5 zile în majoritatea cazurilor erau negative, fiindcă era și normal, nu era timp suficient pentru a se urmări serios activitatea unui suspect de spionaj în câteva zile. Din cauza semnalărilor excesiv de multe, nu s-a urmărit niciodată o problemă, dar precizarea trebuie privită cu circumspecție, pentru că textul era scris după 23 august 1944: „Aci stă toată carența acestei Secții, de a nu fi putut descoperi timp de doi ani nici o organizație de spionaj anglo-americană sau sovietică și după directivele

date de mine s-a ocupat cu urmărirea problemei ungare.“

Începând cu data de 1 aprilie 1944, era pus în retragere din oficiu, iar la 8 iunie 1944, era schimbat de la conducerea Secției de contraspionaj, fiind înlocuit cu Florin Georgescu (Becescu). O mișcare similară se făcea și cu colonelul Ionescu Micandru (*Magazin istoric*, nr. 9/1994), șeful Secției de legătură cu serviciile aliate, adică cu cel german. Resorturile intime ale mutării făcute de Eugen Cristescu nu le-am putut încă afla, dar este limpede că se legau de evenimentele ce aveau să urmeze.

În memoriul din care am mai citat, Bălțeanu scria că îndepărtarea lui a fost determinată și de fuga din țară a industriașului Max Aușnit, fără să ofere alte informații. „Timp de aproape 40 zile am fost ținut fără nici un serviciu și abia la 15 iulie mi s-a încredințat spre jignire, în mod provizoriu, conducerea agenturii pe care eu am organizat-o cu patru ani în urmă.“

După 23 august, a continuat să activeze în cadrul S.S.I., la pregătirea eșalonului care urma să fie atașat marilor unități de pe front. Eșalonul a plecat la 30 septembrie 1944. A fost implicat și în organizarea Centrului mixt româno-sovietic de la Arad, unde trebuia să se pregătească

În prezența lui Hitler, liderul sudeților, Konrad Heinlein se adresează mulțimii

agenți care să fie parașutați în spatele liniilor inamice. După numai o lună, sovieticii au desființat Centrul, pretextând că linia frontului se deplasa prea repede, iar comandamentele de armată aveau nevoie doar de informații imediate, culese de la cel mult 30 km adâncime, pentru care erau suficiente centrele de informații de pe lângă marile unități.

Tot în luna septembrie i-a predat, împreună cu șeful S.S.I. de atunci, generalului sovietic Fedenko „toată documentarea avută și cea procurată atunci de la Sf. Gheorghe și Tg. Mureș pentru întrebuințarea de agenți pe teritoriul Ungariei“.

În anii care au urmat, Ioan Bălțeanu a împărțit soarta colegilor din S.S.I., fiind arestat și anchetat în mai multe rânduri. A fost definitiv eliberat în 1955, încetând din viață la scurt timp. ■

CONSUMAȚI, CONSUMAȚI, CONSUMAȚI..., DAR CU GRIJĂ!

La sfârșitul anului 2003, într-o perioadă firească de bilanț, reprezentanții ai Băncii Naționale și ai Ministerului Finanțelor atrăgeau atenția asupra creșterii consumului și deficitului comercial al României, din cauza importului și comercializării pe piața românească îndeosebi a produselor electrocasnice. „Responsabil“ de această situație era creditul de consum, un produs bancar specific economiei de piață, prin intermediul căruia persoanele fizice pot să-și procure, cu plata în rate, bunuri de larg consum și de folosință îndelungată.

Situația apărută a creat nemulțumire și nervozitate pe piața românească. După anii de stagnare și restrângere a consumului li se cerea acum românilor să-și domolească apetitul pentru credite și cumpărări masive de produse cu ajutorul acestora. Discuții interminabile, luări de poziție și comunicate oficiale au produs derută în rândurile consumatorilor, dar și un asalt al acestora spre magazinele care mai vindeau produse în rate. În cele din urmă, s-a ajuns la un compromis între Banca Națională, băncile comerciale și societățile distribuitoare, iar după intrarea în vigoare, la 1 februarie a.c., a noilor norme de creditare ale B.N.R., aceste societăți au reușit să găsească alte formule de funcționare și desfacere a mărfurilor.

Ceea ce se întâmplă astăzi în România nu este ceva nou. Impunerea consumului, dezvoltarea în rândurile populației a culturii consumeriste și utilizarea ca suport financiar a creditului de consum sunt fenomene specifice economiei de piață. Toate făcute însă cu prudență, cumpărare și realism economic. Relevante ni se par, în acest sens, fenomenele de pe piața americană din anii 1920-1929. Cei care au inițiat și au trăit beția amețitoare a succesului, sorbind din cupa mereu plină a consumului, cei care au crezut în soliditatea economiei americane, cei care credeau „că prosperitatea a fost definitiv instalată pe cuprinsul S.U.A.“ n-au putut să accepte adevărul: la porțile Americii bătea cu putere și nimeni nu putea să o mai oprească marea criză economică din anii 1929-1933. Trezirea la realitate a fost târzie, cu regrete și traume nebanuite.

IOAN LUMPERDEAN

Încă de la sfârșitul secolului XVIII și la începutul secolului XIX, datorită introducerii și utilizării pe scară largă a mașinilor, o dată cu revoluția industrială, piețele occidentale sunt confruntate cu o abundență de mărfuri. În 1820, în Marea Britanie apar primele magazine cu autoservire, cu mărfuri etalate și prețuri accesibile, pentru ca în a doua ju-

mătate a secolului XIX, piața să înregistreze apariția, la Paris, New York, Londra, Bruxelles, a primelor supermarketuri moderne. Proprietarii și managerii acestor adevărate palate ale consumului de masă au fost preocupați de găsirea unor optime și competitive strategii de marketing, care să asigure desfacerea masivă și rapidă a produselor, precum și satisfa-

cerea deplină a consumatorilor. În acest context apar primele forme moderne de creditare a consumului.

Ritmul susținut al dezvoltării economiei americane a fost asigurat de uriașele resurse naturale, umane și financiare, de introducerea în economie a principiilor moderne de organizare științifică a muncii, producției și distri-

buției, de acordarea unei atenții sporite cercetării științifice, experimentării invențiilor și inovațiilor tehnice și aplicării lor în viața economică. Rezultatele s-au concretizat în plasarea S.U.A. în 1913 pe primul loc în producția industrială mondială, cu o pondere de 35,8%, în timp ce Germania avea 15,7%, Marea Britanie 14,0%, iar Franța 6,4%. În 1900 industria americană producea 4.000 de automobile pe an, iar în 1914 – 54.000. Tot în 1914, ponderea produselor fabricate a crescut cu 76% față de 1899.

America... în primul rând America!

Primul război mondial a găsit economia și societatea americană într-un dinamism amețitor. Dacă implicarea efectivă în război a S.U.A. a fost de scurtă durată, avantajele oferite au fost imense. Astfel, centrul de greutate al pieței financiare internaționale se mută de la Londra la New York. S.U.A. s-au transformat din debitoare în creditoarele țărilor Europei Occidentale, iar 60% din stocul total de aur al lumii a fost absorbit de trezoreria americană. Capitalul european a fost definitiv eliminat de cel american de pe piețele canadiană și sud-americană. Venitul național a

Președintele Calvin Coolidge a fost preocupat să realizeze o Americă pentru americani

crescut de la 33 de miliarde de dolari în 1914 la 61 de miliarde în 1918, producția de energie electrică era egală, în 1920, cu cea a întregii Europe. Cele 60 de milioane de tone de țigări extrase și prelucrate pe teritoriul american reprezentau două treimi din producția mondială, în timp ce aproximativ 40 de milioane de tone de oțel constituiau mai mult de jumătate din ceea ce se realiza la scară globală.

Anii 1920-1929 au însemnat o schimbare de registru politic la Casa Albă. Președinții Warren Gamaliel Harding și Calvin Coolidge au fost preocupați de ceea ce s-a numit o *Americă pentru americani*. „Am o asemenea încredere în America noastră

– declara republicanul W.G. Harding –, încât devine inutilă orice reuniune a puterilor străine care să ne spună nouă ce anume trebuie să facem. Numiți aceasta, dacă vreți, egoism naționalist, dar eu cred că este o atitudine izvorâtă din patriotism. Ocrotiți în primul rând America! Gândiți-vă în primul rând la America! Preamăriți în primul rând America!”

Prosperitatea trebuia să fie realizată de americani și pentru americani. În paginile cunoscutului ziar financiar *Wall Street Journal* se afirma: „Niciodată până acum, fie aici sau oriunde în altă parte, un guvern nu s-a preocupat cu atâtă râvnă să impulsioneze afacerile.” În scurt timp, cu o viteză nebanuită și nemai-întâlnită până atunci în istoria economică, piața a fost invadată de cantități impresionante de mărfuri tentante și în cantități îndestulătoare. Noua politică economică era orchestrată de secretarul de Stat pentru Comerț, președintele de mai târziu Herbert Clark Hoover. El a impus norme de calitate a mărfurilor, a militat pentru o producție standardizată, tipizată și diversificată în domeniul bunurilor de larg consum, începând cu automobilele, anvelopele, radiourile, mașinile de gătit, aspiratoarele, refrigeratoarele, materialele de construcție și sfârșind cu produsele cotidiene de uz personal, inclusiv hârtia igienică.

**A fi patriot
înseamnă...
a consuma!!!**

Revărsarea în cascadă a acestor mărfuri pe piață risca să se transforme într-o catastrofă, dacă nu se stimula cu aceeași rapiditate consumul.

Un supermarket american din deceniul trei al secolului trecut

Acțiunile întreprinse au fost concertate și ingenios gândite. Guvernării și oamenii de afaceri, producătorii, distribuitorii, bancherii și agenții de publicitate și-au unit eforturile, într-un uriaș mecanism economic, financiar și publicitar, pentru atingerea acestui scop.

Ideile lui Ford – creatorul vestitei mărci de automobile – de utilizare a unei mâini de lucru responsabile, disciplinate și recompensate substanțial (cu cel puțin cinci dolari pe zi), în funcție de productivitatea și calitatea muncii, au început să se răspândească tot mai mult. Veniturile salariale pe cap de locuitor s-au ridicat, între anii 1921 și 1923, de la o medie anuală de 1.171 la una de 1.408 dolari, ceea ce a reprezentat, de fapt, o sporire cu 20% a salariului real. Această situație îl determina, în 1927, pe un turist francez să declare: „În America muncitorul este mai bine plătit decât oriunde în altă parte în lume.”

Mărfurile au început să fie vândute la prețuri accesibile și promoționale, cu reduceri și bonificații în funcție de sezon, prin expedieri la domiciliu, indiferent de distanță, și mai ales prin expansiunea creditului de consum și a plății în rate a produselor achiziționate. Creditele păreau să se multiplifice la infinit, devenind ieftine și accesibile pentru toate categoriile sociale. Garanția era un loc de muncă sigur, cu un salariu pe măsură. Automobilul, care a reprezentat produsul cel mai bine vândut al acelor ani, a fost cumpărat, în 1929, de peste 60% dintre americani, pe baza și cu ajutorul creditului de consum. Foarte căutat era Modelul T al firmei Ford, conceput și produs în serie, ca un automobil popular și ieftin. Producția și distribuția de automobile au

Clădirea Chrysler

stimulat, direct și indirect, numeroase sectoare de activitate economică și socială. Uriase cantități de metale feroase și neferoase, cauciuc, sticlă, materiale textile au fost produse și puse la dispoziția industriei de automobile. Extracția, prelucrarea și comercializarea produselor petroliere, construirea și întreținerea arterelor rutiere au schimbat structura economică, urbană și socială a numeroase localități.

Suprafețele urbane se extind și se modifică. Febra construcțiilor impune în peisajul cotidian „păduri” de schele și macarale, noi cartiere cu șiruri nesfârșite de locuințe. Aglomerația și forfota orașelor i-au determinat pe cei mai bogați

să-și construiască locuințe confortabile și chiar luxoase în zonele periferice, mult mai aerisite și mai liniștite. În 1924 în jur de 11 milioane de familii și-au cumpărat sau și-au construit case. În centrul orașelor, răsar parcă din neant „zgârie-nori”, ca simboluri ale puterii și prosperității economice americane. La New York, în centrul Manhattanului, se desfășoară o adevărată competiție a înălțimilor: Banca Manhattan – 71 de etaje, Chrysler Building – 77 de etaje, Empire State Building – 86 de etaje.

Radioul și filmul au fost alte produse care au alimentat, din plin, prosperitatea americană. Inventat de Marconi la finele secolului XIX, radioul a cunoscut o expansiune rapidă datorită implicării în comunicațiile militare, dezvoltându-se, încă din timpul primului război mondial, o producție de masă. După război, are loc în S.U.A. un adevărat boom radiofonic, din mai multe motive. Pe de-o parte, apare preocuparea de orientare a produsului dinspre zona militară spre marea masă a populației, în vederea recuperării sumelor avansate, a creșterii producției și a asigurării profitului. Pe de altă parte, radioul devine un mijloc rapid și util în comunicarea interumană, în mobili-

Crahal bancar a gâsit America nepregătită

zarea oamenilor pentru comerț și consum. De aceea, încă de la începuturile sale radioul a îndeplinit și importante funcții publicitare, asigurându-și o parte importantă a resurselor financiare și pe această cale. Datorită radioului, consumul se dezvoltă, se multiplică, iar americanii devin consumatori permanenți de media.

Este un salt uriaș, care depășește orice situație anterioară, prin care presa scrisă este definitiv pusă într-un plan secund. Radioul și informațiile transmise de acesta, inclusiv cele publicitar-economice, pot fi receptate atât de știutorii, cât și de neștiutorii de carte. Peste 13.000.000 de aparate funcționau în 1929 pe teritoriul S.U.A., cam tot atâtea câte erau, la acea vreme, în restul lumii, iar valoarea vânzărilor a crescut de la 10.648.000 de dolari în 1920 la 411.637.000 în 1929. Creditul de consum este prezent în acest sector în proporție de 75%. Un rol important în stimularea vânzărilor l-a avut apariția în grilele de programe a unor emisiuni atractive și mai ales a „poștei fanilor” (un fel de internet din zilele noastre), prin care ascu-

Empire State Building a fost, mulți ani, cel mai înalt din lume și un simbol al succesului american

tătorii, mai ales tinerii, puteau să-și transmită mesaje și informații.

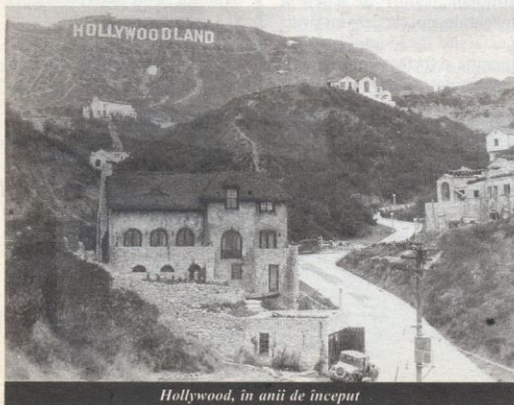
Hollywood, agent bancar

Cinematografia a contribuit la omogenizarea socială și lingvistică a comunităților de imigranți, la impunerea în conștiința oamenilor a „mitului american”, la uniformizarea vestimentară și ca atitudine a acestora, la o înclinație constantă spre producția și

consumul de masă. În 1929 în aproape toate orașele americane funcționau peste 22.000 de cinematografe, având în medie 100.000.000 de spectatori săptămânal. Industria cinematografică americană s-a deschis, mai ales după apariția în 1927 a filmului sonor, și spre piețele externe, deținând în 1928 85% din producția mondială. Aceasta l-a făcut pe scriitorul american Upton Beall Sinclair să declare: „mulțumită cinematografului, lumea se unifică, adică se americanizează”.

Oferta era atât de generoasă și de diversificată, încât oamenii erau îndemnați permanent să cumpere, să consume, să utilizeze creditele sau ratele, să participe la acest uriaș și parcă nesfârșit joc economic. Consumul era regatul, iar consumatorul era regele. Nu e de mirare că în presa acelor ani se afirma: „principală îndatorire a americanilor, dacă vor să-și servească țara, nu este aceea de cetățean, ci aceea de consumator. Cumpărarea și folosirea noilor produse sunt o necesitate”.

Prosperitatea economică a permis dezvoltarea și diversificarea rapidă a mijloacelor de comunicare. În 1929 apăreau pe piața americană 15.333 de periodice, din care 2.086 de cotidiane, având un tiraj total de 42.000.000 de exemplare. La acestea se adaugă cele 7.075 de ziare locale, cu un tiraj de 19.000.000 de exemplare, și cele 1.158 de reviste săptămânale, cu un tiraj de 34.000.000 de exemplare. Emisiunile radio erau asigurate de puternicele rețele de radiodifuziune: National Broadcasting Company (NBC) și Columbia Broadcasting System (CBS), în timp ce două agenții de presă, Associated Press (AP) și United Press Associa-

Hollywood, în anii de început

tion (UPA), culegeau, monitorizau și comercializau știri și informații de pe întreg teritoriul american și din întreaga lume.

Nu poți consuma mai mult decât ai

Strategia financiară a mass-media americane se baza tot mai mult în anii prosperității economice pe reclama și publicitatea comercială. Situația era prielnică în condițiile în care producătorii și distribuitorii trebuia să-și îndemne și să-și lămurească clienții despre calitatea și importanța ofertei comerciale. Centrul vieții publicitare se dezvoltă pe Madison Avenue din New York, iar peste 600.000 de persoane lucrează în industria în plină expansiune. Publicitatea comercială, cu o îndelungată istorie, devine în anii '20 o activitate organizată, o afacere profitabilă, în care se investeau uriașe sume de bani, prin înființarea de agenții de publicitate și promovarea produselor. Peste 70% din costul unui ziar de mare tiraj era acoperit din publicitatea comercială.

Potrivit calculelor făcute de economiști de la *New York Times*, numai în prima parte a anului 1928 sumele totale alocate revistelor și ziarelor americane de către agenții economici, pentru publicitate, au fost de peste 1.500.000.000 de dolari, din care presa a încasat aproximativ 800.000.000. O publicitate agresivă mai era realizată prin intermediul radioului, filmului, pliantelor, reclamelor luminoase. Această presiune puternică a reclamelor comerciale din anii '20 a fost numită, în istoria economiei americane, *anii spă-*

O transmisiune radio, în direct, de la un meci de box

lării creierului (The Ballyhoo Years), iar esența acestei activități publicitare era exprimată prin cuvintele: „Nu lăsa pe mâine ceea ce poți consuma azi.”

Se urmărea, de fapt, formarea, în conștiința oamenilor, a culturii consumeriste. Nu e de mirare că Hoover a încurajat și activitățile de publicitate și a susținut, cu sprijin guvernamental, organizarea a peste o mie de întruniri și conferințe destinate promovării și vânzării mărfurilor. La unele dintre acestea a parti-

cipat nemijlocit, implicându-se concret în probleme legate de design și calitatea mărfurilor. Președintele Coolidge făcea o declarație, spre finele anului 1926, care a rămas celebră: „Pe vremuri, se considera ca o axiomă că sufletul comerțului este concurența. Cu metodele actuale ar fi corect să spunem că sufletul comerțului este reclama.”

Treptat însă, puterea de absorbție a pieței s-a epuizat. Fenomenul s-a conjugat cu criza din agricultură, cu încetinirea productivității muncii în industrie, cu speculațiile de la bursă, cu creșterea impozitelor, reducerea exporturilor și concurența de pe piețele internaționale. Marea criză economică din anii 1929-1933 rămâne la fel de semnificativă în istoria economiei americane ca și anii prosperității care au pregătit-o indirect. Nimeni n-a crezut în avertismentele economiștilor, mai ales în cele ale specialiștilor în istoria economiei, care au subliniat, încă din secolul XIX, că există o legătură indisolubilă între venitul disponibil și consum. ■

Henry Ford și automobilul său de succes

**Basarabia,
1919**

MÂNA DE FRATE CARE STRÂNGE...

După unirea cu România (Magazin istoric, nr. 3-5/2004), Basarabia trăia procesul de integrare în viața socială, politică, economică a țării întregite. Un proces deloc ușor, dată fiind moștenirea celor peste o sută de ani de stăpânire țaristă.

Ziarul Neamul românesc, tipărit și condus de Nicolae Iorga, publica în acele luni felurite mărturii ale modului în care aveau loc primele contacte între românii din țară și cei din provincia dezrobită.

Între aceste documente se află și relatările judecătorului E. Ionescu-Dârzeu, numit în funcție la ocolul Româncăuți, jud. Hotin. Ele au apărut la 19 aprilie 1919 în ziarul amintit și evocă stări de fapt care nu și-au pierdut actualitatea nici acum.

Am păstrat unele particularități ortografice ale ziarului, iar scurtele fragmente eliminate le-am marcat prin paranteze drepte.

L. IOAN

E. IONESCU-DÂRZEU

Când am venit întâi într-aceste locuri cuibărite în cotul cel mare și mai de sus al Nistrului, se cuvine să mărturisesc că nu m-am simțit tocmai ca acasă. Prea îmi lovia urechea la fiecare pas vorbirea puțin armonioasă a localnicilor: un dialect rus cu prea mulți de *vî* și de *mi* și de alte vorbe, care pe limba noastră sunt foarte de rușine; mă simțiam străin, și totuși aceste locuri adevărul istoric le arată că în ele hălăduiau moldovenii[...]

Dar a trecut vremea, am deschis ochii mai mari, am privit mai cu de-amănuntul, am ascultat, mai ales, prin „perivocic“ (translator), pe cât mai mulți, și acum mi-am schimbat cu totul gândurile. Acum nu-mi mai pare rău; acum mi-i ciudă, o ciudă păgână pe rusul stăpânitor al acestor ținuturi, care a avut geniul de a rusifica într-un secol numai atâta amar de lume, și ciuda mi-i și mai păgână pe boierii moldoveni,

pe cea mai mare parte, cari s-au făcut uneltele acestei întinse rusificări.

În întâia duminică, venisem să împart dreptatea, în sfârșit dreptatea! M-am dus la biserică. Norod foarte mult[...]

Mă uit la mulțimea aceea de oameni care murmură după preotul rus, ori dascălii ruși, câte un „Gospodi pomilui“ și nu-mi vine a crede. Nu văd nici o ceafă rasă rusește. Sunt pletele acelea frumoase ale sucevenilor noștri.

Mă aplec la urechea unui unchiaș de lângă mine, care-mi aducea aminte pe moș Onisie din Boroaia Sucevii, și-l întreb ce se va face cu banii ce se strâneau în biserică: „Ne ponimaiu!” (nu înțeleg!). Mă uit la el și nu-mi vine a crede că vorbește rusește. Prea-i moldovean la chip[...]

În comunele Mihălăușeni, Hărădăuți, Bârlădeni, Văzdăuți și Grinăuți (aceasta a Epitropiei Sf. Spiridon din Iași), mai toți locuitorii sunt moldoveni, cari nu și-au uitat limba, ba au făcut și pe conșătenii lor „hahlii”, cum își zice ei singuri acești malo-ruși, să rupă moldovenește. În celelalte comune proporția știutorilor de moldovenește este foarte redusă, iar în unele comune nu-i om care să poată vorbi curent limba noastră. Și este curios: în acest ocol sunt două „voloste”, subprefecturi, una la Săcureni spre Nistru, și alta la Româncăuți spre Prut. Ei bine, satele în care se află românii cari nu și-au uitat limba sunt cele mai depărtate de Prut.

Aproape toate comunele sunt pe moșii ale „dvorenilor”, nobililor, boierilor, cum zicem noi. Și cine-s acei boieri?

Doi Casimir, mai mulți Crupenschi, Topor, Bibere, Mișoglu, grec căsătorit cu o d-șoară Doca din Soroca; Zanga, grec, a cărui mamă a fost moldoveancă și a cărui moștenire o are, Olșevschi, se ține că e moldovean; Stamati, Statevici, căsătorit cu o moldoveancă.

Leonard, având în familie moldovence, Bejănuță, Eftose, Moldovan, Casimir

Antonovici, armean, căsătorit cu o moldoveancă, Iurașcu și încă câțiva ruși.

Vra să zică sate cu nume moldovenești, boieri moldoveni în cea mai mare parte, cari țin moșiile din moși strămoși. Atunci cum de sunt ruși țărani?

Si m-am convins la judecătoreie că nu sunt tocmai ruși nici dâșii. Cum am dat veste că am fost trimis „mirovoi sudea”, judecător, aici, au și început să vie oamenii cu năcazurile lor. Și noroc că stăpânirea nu ni-a trimes încă toate legile rusești tălmăcite căci pe ele trebuie să le aplicăm, așa că, neputând judeca după „zacon”, lege, facem cât putem mai mult pe împăciuitorii. Dar, ca să poți împăca doi oameni, trebuie să-i iscodești, în fel și chipuri, să-i descoși, să-i iei binisor și domol. Și atunci iată că rusul meu Ilie Bejănariu și cu celălalt rus al meu, Andrei Ursu, încep să se tocmească în fața mea.

– Măi Ili, și mai departe pe rusește...

– Măi Andreiu, și mai departe pe rusește.

Și unde-i iau eu la dojană, prin „perivocic” bine înțeles; cum de și-au uitat limba lor moldovenească. Ruși sunt ei? Au mai auzit ei rus să se cheme Bejănariu, ori Ursu? Nu-i rușine și păcat mai mare decât să-ți uiți obârșia și neamul etc.

Și-i vedeam cum se trudiau să stoarcă din amintirea primei lor copilării câteva vorbe românești: „Nu știi moldovanschi, ai uitat”. Și apoi spuneau că tatăl lor mai știa moldovenește și ei cât au știut au uitat, fiindcă n-au avut unde învăța, nici cu cine grăi.

Toți Moraru, Petrișor, Ababii, Niculiță, Neculcea, Gheorghian, Semaca, Stan, Țapu, Ursachi, Olaru, Dăru, Berbecu, Țurcan, Prodan, Șerbu, Ciobanu, Perjul, Basarab, Chișcă, Dohotariu, Miron, Scripcă, cu câți am vorbit, nu mai știu românește.

Și e ușor de văzut cum au uitat limba. Oricine o vorbea era batjocorit; la biserică n-o auziau; la școală, unde tot materialul și toate cărțile, rusești desigur, li se dădeau pe gratis, n-o învățau; în armată nu se vorbea; la autorități n-aveau voce să vorbească; la curtea boierului căruia îi erau vânduți, fiindcă n-aveau pământ, nu erau primiți s-o rostească; căci boierul, mare dregător rus, deși cu rude peste Prut, se bătea cu mâna în piept că-i rus de când urșii cu coadă.

Și, apoi, coeziunea obștii moldovenești era slăbită pe fiecare an prin două metode practicate de stăpânire: momeala împământării în Siberia și înlocuirea celui plecat cu un rus.

Momeala în adevăr era mare

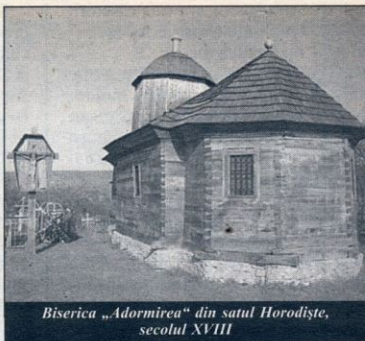
I.G. Duca (x), în Basarabia, în 1918;
în p. 26: orașul Chișinău la începutul secolului trecut

pentru moldoveanul veșnic însătoșat de pământ. I se dădeau, lui care n-avea acasă nici o prăjină de loc, 30 de ha în Siberia, drumul gratuit, material de casă, ajutor bănesc, animale și unelte și sămânță, la început. Era scutit de dări etc. Și au plecat mulți, iar cei rămași vedeau complectându-se locurile cu huhuli îndrăzneți și hrăpăreți, de altfel minunați gospodari, cari erau protejați de autorități și cari căutau prin orișice mijloace să se căsătorească cu moldovencele curate, frumoase, gospodine și cinstite.

Dacă ar mai fi durat ocupația rusească încă timp de o generație, județul Hotinului ar fi fost complet rusificat, căci cei cari acum își mai amintesc că părinții lor au fost moldoveni, n-ar mai fi putut lăsa aceiași moștenire copiilor lor.

Acuma văd însă pe fiecare zi că tot mai mulți mărturisesc obârșia lor și cer carte românească. Abecedarele noastre însă nu sunt bune pentru ei; chiar dacă ar învăța literale latine, n-ar pricepe sensul cuvintelor, și aici n-are cine li-l spune. Ar trebui cărți ruso-române; eu am cerut oficial, deși în afară de atribuțiile mele, asemenea cărți de la Directoratul Învățământului din Chișinău. Mi s-a răspuns că Directoratul n-are nici măcar abecedare românești, dar mi-te de acelea care ceream eu. Iar, dacă-mi trebuie, să caut prin librării.

O problemă atât de mare și de urgentă, privită atât de ușor, este o greșală. Cu cât vor reînvăța mai curând moldovenii de aici românește, cu atât ar veni mai repede liniștea în sufletele oamenilor acestora, care-s tălăzuite de valurile multor gânduri. Și ar putea să

Biserica „Adormirea” din satul Horodiște, secolul XVIII

ne înțeleagă și pe noi, românii, nu numai pe străini, al căror grai îl știu. S-ar putea face sacrificiul bănesc, cel puțin tot atât cât îl făceau și rușii pentru a deznăționaliza, tipărindu-se abecedare și cărți de cetire ruso-române care să fie răspândite în toate satele înstrăinate.

Si, fiindcă veni vorba de sacrificiul bănesc, ar mai fi de făcut câteva, cari vor părea ridicele poate domnilor din îndepărtatele biurouri, dar care simt că aici ar atrage simpatia pentru noi, cât n-ar face-o ani la rând de administrație. Până acum populația a simțit cam dureros mâna românească ce s-a întins de peste Prut. Rechiziții, disciplină, corvezi, încadrări de oameni și cai, ici, colo, pleavă ce-a împroscat în ochii oamenilor, storcând lacrimi; acum, iată, tabelele de recrutare ce se alcătuiesc, birurile ce se percep etc.

Dar mâna aceasta de frate, care știe să strângă, nu știe oare să și dea? Noi, românii, în afară de imensul bine de a păzi viața și avuturile, bine pe care nu toată lumea poate să-l înțeleagă — dovadă cele ce s-au petrecut în ianuar trecut [Magazin istoric, nr. 3/2004]

—, nu putem face nimic pentru oamenii aceștia? Putem. Se plătesc pe aici prețuri fantastice pe gaz (până la 60 de ruble litrul) și pe sare (17 ruble kg). La noi acestea se găsesc. Și chiar de nu-i de prisos, să se rupă din ce dă în țară și să se trimeată, nu să se picure, cum s-a picurat! Și să se vândă prin sate cu zece bani kg de sare și cu cincizeci de bani litrul de gaz, căci inimile tuturor se câștigă dându-li ce doresc, la

timp și cu dragoste. S-au trimes mai dăunăzi două cisterne de gaz pentru tot județul și au ajuns câte 100 gr de familie, pe preț de 10 ruble kg. Se zvonise întâiu că se va aduce câte un litru de gaz de familie și se va da cu trei lei litrul, și-și făceau oamenii cruce, ziceau: „no, harașo!” [bine] și întrebau dacă vine din Caucaz.

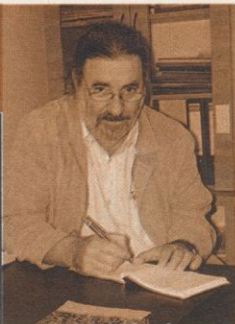
Populația privește încă cu o oarecare neîncredere reforma exproprierii. Prea se târăgănează lucrările. Ar trebui să se păsească mai bărbătește, ca primăvara a venit și plugurile stau încă pe după casă. Totuși oamenii știu că este poruncă de la „Crolî” [regele] Ferdinand să se împartă moșiile și de aceea speră, căci cuvântul Regelui e sfânt pentru ei[...]

Încă un amănunt cred că nu va fi de prisos: în satele de răzeși toate documentele, hrisoavele etc. ale tuturor răzeșilor sunt în păstrarea unuia singur dintre ei, ales de obște. Pentru cunoașterea trecutului Basarabiei, deci al Moldovei, poate că ar fi bine ca acele documente să fie strânse sau cel puțin cercetate, mai înainte de a afla despre ele iubitorii de antichități, sau tocmai acei cari au uitat că prin ele se poate face și mai bine dovada trecutului, dacă-l mai contestă careva. ■

ISTORIE ORALĂ DESPRE HOLOCAUST

Muzeul Memorial al Holocaustului din Washington, S.U.A., a inițiat un nou proiect de istorie orală. De câteva luni el se desfășoară și în România.

Pentru detalii privind acest program de cercetare istorică ne-am adresat domnului Nathan Beyrak, director de proiecte privind Colecțiile de documentare istorică orală în Europa.

– Cum a luat naștere acest proiect?

– Scopul nostru este să strângem interviuri filmate cu martorii oculari, neevrei, ai unor episoade ale Holocaustului.

Interviurile cu evreii supraviețuitori ai Holocaustului au început la scurtă vreme după eliberarea lor din lagărele de exterminare. Inițiate de persoane particulare și de instituții evreiești, ele i-au reflectat importanța păstrării memoriei în cultura evreiască. Aceste prime interviuri au fost realizate sub formă scrisă sau a unor înregistrări audio. Odată cu răspândirea pe scară largă a înregistrărilor video și

cu dezvoltarea istoriei orale ca metodă de cercetare în domeniul științelor sociale, au apărut noi inițiative de înregistrare a mărturiilor supraviețuitorilor evrei. În ultimele două decenii (1980-2000), diferite instituții și organizații au realizat în lumea întreagă peste 50.000 de asemenea interviuri.

În cadrul acestui uriaș efort de documentare, s-a impus părerea că, pentru cunoașterea Holocaustului, nu este suficientă concentrarea atenției doar asupra supraviețuitorilor evrei. S-au adus trei argumente: 1) în timpul războiului s-au produs multe episoade sângeroase în urma cărora nu

a mai existat nici un supraviețuitor evreu, iar documentarea acelor momente este imposibilă fără aportul martorilor oculari neevrei; 2) punctul de vedere al martorilor este în mod evident diferit de cel al victimelor și poate adăuga o nouă dimensiune cercetării istorice; 3) unul dintre principalele argumente ale negaționiștilor este acela că, „de fapt, Holocaustul nu a avut loc, fiind o invenție a evreilor“. De aceea, mărturiile neevreilor sunt foarte importante pentru cunoașterea Holocaustului. Ținând cont de aceste considerații, în anul 1996, John Ringelheim, șeful Departamentului de istorie al Mu-

Copii evrei deportați din Franța

„Trenul morții“ la Iași

Selecția deportaților evrei din Ungaria la sosirea unui tren, în 1944, la Auschwitz-Birkenau

zeului Memorial al Holocaustului din Washington, S.U.A., a inițiat acest proiect, reușind să găsească și fondurile necesare finanțării, prin donația generoasă a familiei Jeff și Toby Herr.

Proiectul Martorii Holocaustului nu are alt scop decât cercetarea istorică. Ne dăm seama că, în anumite situații, oamenii l-ar putea confunda cu alte tipuri de inițiative aparținând altor instituții sau organizații (cum ar fi Centrul Simon Wiesenthal, care se ocupă cu identificarea criminalilor naziști). Trebuie să precizăm că proiectul nostru este total diferit de asemenea inițiative.

– În ce alte țări a mai fost aplicat?

– S-a desfășurat până acum în câteva țări europene: Franța, Lituania, Polonia, Letonia, Estonia și Republica Cehă, iar în momentul de față are loc în Olanda și Germania.

Pentru a obține mărturii despre ultima etapă a traseului celor deportați din România, intenționăm ca, în lunile

următoare, să continuăm proiectul și în Republica Moldova.

– Cum am putea defini esența Holocaustului?

– Holocaustul consta în introducerea legilor rasiale și în aplicarea în Europa a programului de exterminare a poporului evreu și a altor populații (printre care și romii) de către regimul hitlerist din Germania, prin intermediul aparatului nazist de exterminare, dar și cu ajutorul altor state europene (printre care și România), ce s-au asociat la săvârșirea acestei crime.

Unicitatea Holocaustului constă în faptul că, pentru prima dată în istorie, un om este condamnat la moarte doar din cauza originii sale etnice.

Programul nazist a inclus și exterminarea altor grupuri sociale și religioase, precum: persoanele cu diverse handicapi, anumite culte religioase.

Holocaustul nu a îmbrăcat aceleași forme în toate țările europene. În unele țări operațiunile de exterminare au fost

foarte rapide (în Lituania au început chiar din primele zile ale ocupației naziste; evreii au fost împușcați și înmuși în gropi comune), în timp ce în altele, procesul de eliminare fizică a fost mai lent.

În România, evreii au fost mai întâi supuși unei legislații discriminatorii, deposedați de drepturile și bunurile lor, iar populația evreiască din Basarabia și Bucovina a fost parțial masacrată pe loc, parțial deportată în Transnistria.

Într-o situație deosebită s-au găsit evreii din Transilvania de Nord, aflată sub autoritate ungară. În ultima parte a războiului ei au fost supuși anihilării prin deportarea în lagărele morții de la Auschwitz.

Pe lângă situațiile mai sus menționate, în cadrul acestui proiect suntem interesați și în documentarea altor atrocități săvârșite asupra populației civile, precum crimele împotriva locuitorilor români din unele sate din Nordul Transilvaniei sau deportarea și masacrarea romilor.

– La ce episoade ale Holocaustului trebuie să fi asistat potențialii martori? Ce persoane intră în sfera „martorilor” Holocaustului?

– Episoadele Holocaustului pe care le avem în vedere în cadrul documentării noastre sunt: crimele împotriva populației civile (pogromuri și alte forme de violență fizică), jafuri, deportări, execuții în masă.

Possibilele categorii de persoane potrivite pentru a fi intervievate ar fi următoarele: *martorii oculari* ai crimelor, jafurilor, deportărilor, *militarii*

Persoanele care au fost martore la episoade ale Holocaustului și care sunt dispuse să acorde un interviu, precum și persoanele care vor să participe în calitate de cercetători locali, sunt invitate să îl sune la numărul de telefon:

0741.10.38.43,

pe domnul Cristian Ionescu (coordonatorul local al proiectului)

și funcționarii însărcinați cu organizarea și supravegherea deportărilor, cu paza celor aflați în ghetouri, lagăre, la muncă forțată etc.

– Cum se desfășoară în România proiectul dumneavoastră?

– În România proiectul a debutat în luna noiembrie 2003, cu o etapă pregătitoare constând în identificarea potențialilor colaboratori, pe care încercăm să-i găsim în cât mai multe locuri. Ei trebuie să cerceteze localitățile din zona învecinată pentru a găsi posibili martori oculari ai Holocaustului. După ce colaboratorii noștri au luat legătura cu potențialii martori, care au acceptat în principiu să ne dea un interviu, are loc o fază preliminară (un pre-interviu), când eu stau de vorbă cu fiecare dintre aceste persoane pentru a lua decizia privind oportunitatea înregistrării unei mărturii. În momentul în care avem un grup de martori oculari dispuși să-și relateze experiențele în fața camerei de filmat, ne deplasăm cu echipa în localitățile lor de domiciliu pentru a înregistra interviurile.

Deja avem câțiva colaboratori în București, Cluj, Zalău, Iași, Timișoara și am încheiat o primă etapă de filmări, înregistrând 14 interviuri.

Politica instituției noastre – Muzeul Memorial al Holocaustului din Washington, S.U.A. – este ca în fiecare țară unde se desfășoară acest proiect, să încercăm să colaborăm cu instituții locale, pentru a face astfel un schimb de informații și de experiență, dar și pentru a găsi un depozitar local (sau mai mulți) pentru copiile materialelor pe care le vom înregistra, astfel încât aceste materiale să poată fi folosite și în țara respectivă, în scop de cercetare și/sau educație. Este exclusă folosirea lor în scop comercial.

În România, suntem în discuții avansate privind încheierea unui acord de colaborare cu Institutul Român de Istorie Recentă din București.

Scopul proiectului este de a lăsa generațiilor viitoare o arhivă de istorie orală conținând relatările martorilor oculari ai atrocităților petrecute în timpul Holocaustului. Deși au trecut șase decenii de la momentul producerii acestei tragedii, încă se mai pot găsi persoane care să fi asistat într-un fel sau altul la anumite episoade ale Holocaustului. Încă nu este prea târziu pentru a mai putea salva măcar o parte din memoria românească a Holocaustului.

A consemnat
Cristian IONESCU

Editurile ALL vă recomandă

**Războiul civil american
1861 – 1865**
Alan Farmer
219 000 lei

**Republica Populară
Chineză după 1949**
Michael Lynch
219 000 lei

10% reducere/titlu și taxe postale gratuite
Comenzi - bd. Timișoara nr.58, sector 6, cod 061317,
București sau C.P. 12 107, București; tel. 021/402 26 00;
fax 021/402 26 10; e-mail: comenzi@all.ro; www.all.ro

Concursul Magazin istoric - ediția 2004 -

ȘTEFAN CEL MARE - 500

A doua serie de întrebări

1. În care mănăstire a fost scris Evan-
gheliarul care conține și această reprezentare
a lui Ștefan?

- a) Putna
- b) Arbore
- c) Humor

2. La ce dată este po-
menit în calendarul Bisericii
Ortodoxe Române Ștefan
cel Mare și Sfânt ?

- a) 15 iulie
- b) 2 iulie
- c) 4 iulie

3. În iarna lui 1503, Ște-
fan trimite la Veneția o solie
condusă de postelnicul Toa-
der Bubuiog, cu rugămintea
de a i se găsi un alt medic în
locul celui care murise.

Ce însărcinări aveau
postelnicii la Curte?

- a) asigurau băutura la masă
- b) păzeau intrarea în sala tronului
- c) îngrijeau de odaia domnească de
culcare

4. Cum se numește biserica
din piatră zidită de marele
voievod la Căpriană, pe locul
unde, spune legenda, s-ar fi
oprit să se odihnească, după o
bătălie cu tătarii pe Nistru?

- a) „Adormirea Maicii
Domnului“
- b) „Schimbarea la față“
- c) „Sf. Gheorghe“

5. La 1484, Ștefan cel Mare
pierdea două mari cetăți,
socotite de el, din punct de
vedere strategic, „Moldova
toată“. Una era Chilia.

Cealaltă?

- a) Sorooca
- b) Cetatea Albă
- c) Neamț

DIN VECHEA ELADĂ

(Biverb: 4, 5)

BBB D × C

Soluția jocurilor din nr. 5/2004, p. 94:

ROMB:

B - FAC - HASAN - FAGARAS -
BASARABIA - CARACAS - NABAB -
SIS - A

TRIUNGHI:

ECATERINA - CALARASI - ALEMANI -
TAMISA - ERASM - RANA - ISI -
NI - A

REGE PERSAN:

CAMBISE (CA-M-BI-SE)

Gheorghe BRAȘOVEANU

ALBUM ISTORIC

Diplomatul Anton Bibescu

I-ați recunoaște? I-ați întâlnit de atâtea ori în paginile revistei. Iată-i acum surprinși la vârsta copilăriei.

O parte dintre fotografii au fost depistate de domnul Narcis Dorin Ion în vechi albume ale familiilor Safta Varlam și Radu Beldiman (foto 1, 4, 5, 7, 8, 11, 13, 15). Imaginea 10 ne-a fost oferită de domnul Cezar Mihai Săvulescu.

George Enescu

*Oratorul redutabil
Nicolae Filipescu*

Memorialista Simona Lahovary

Barbu Catargi

Regele Mihai

*Adina Moruzi
(născută Știrbey)*

*Un as al zborului, Băzu
Cantacuzino*

I.L. Caragiale

Grigore Gafencu

Monseniorul Vladimir Ghyka

12

Autoritarul I.I.C. Brătianu

13

Scriitoarea Martha Bibescu

Matematicianul Grigore Moisil

14

Eminența cenușie Barbu Știrbey

15

ȘTEFAN CEL MARE ȘI SFÂNT CINSTIRE LA PUTNA

† PIMEN,
Arhiepiscop al Sucevei și Rădăuților

Binecredinciosul Voievod Ștefan cel Mare s-a bucurat de cinstire deosebită, atât în timpul vieții sale pământești, cât și după strămutarea la locașurile cele de veci.

La moartea sa, a fost plâns „ca un părinte” de poporul întreg, zicându-i-se Sfântul Ștefan, pentru faptele sale vitejești, pentru apărarea gliei și credinței strămoșești. Deși cronicarul consemnează pe lângă cele de mai sus și faptul că a fost om cu păcate, poporul nu l-a judecat după acestea, ci după faptele sale vitejești. Judecată, spunem noi, creștinească: păcatul mărturisit cu căință în Sfânta

Taină a Spovedaniei este iertat, iar Binecredinciosul Voievod Ștefan și-a mărturisit păcatele sale nu numai în Sfânta Taină a Spovedaniei, ci și în public, cum a făcut-o în scrisoarea adresată Senatului venețian, la 8 mai 1477.

Sângele „nevinovat” de care pomenește cronicarul, vărsat de Voievodul Moldovei, era, cum bine știm, sângele trădătorilor de țară, de la care

n-a fost cruțat nici chiar vornicul Isaia, cumnatul său.

Pentru poporul nostru, de atunci și de astăzi, Ștefan cel Mare rămâne cunoscut în istoria nemuririi neamului drept cel mai mare ctitor de biserici. Rămâne, așa cum ne spunea Mihai Eminescu, pavăza creștinătății întregi, eroul națiunii române, campionul creștinătății, geniul român, zidul de apărare al creștinătății. Simpla rostire a numelui său ori prezența în fața mormântului său trezesc în sufletele noastre un fior sfânt. Acest fior este trăit chiar și de stră-

inii care-i privesc mormântul și aceasta înainte de a primi de la ghidul mănăstirii vreo explicație. (Este mărturia unuia dintre ghizii mănăstirii care mai bine de zece ani a observat cele mărturisite mai sus.)

De aceea dorința mare a fiecărui român este să viziteze măcar o dată în viață mănăstirea Putna, unde să se închine la mormântul slăvitului voievod.

Șirul pelerinilor închinători la mormântul Voievodului este nesfârșit.

Mormântul voievodului de la Putna

Studentii români în frunte cu Mihai Eminescu se adună la Putna în anul 1871, de ziua hramului „Adormirea Maicii Domnului“ (15 august, Sf. Maria), organizând un Congres studențesc, eveniment legat de împlinirea a 400 de ani de la sfințirea bisericii Mănăstirii. Tinerii Congresului a fost amânată cu un an din cauza evenimentelor timpului – războiul franco-german (1870-1871).

„Serbarea la mormântul lui Ștefan cel Mare – scria Eminescu –, deși pornită mai mult dintr-un sentiment de pietate către trecutul nostru pe cât de glorios, pe atâta nefericit, totuși cu vremea ideea a început a prinde un interes bogat de cum puteam presupune din început. S-a născut conștiința că o întrunire a studenților români din toate părțile ar putea să constituie și altceva decât numai o serbare pentru glorificarea trecutului nostru și că, cu o ocaziune atât de favorabilă în felul său, am putea să ne gândim mai serios asupra problemelor ce viitorul ne le impune cu atâta necesitate... Rezumându-ne, putem spune că, dacă exteriorul acestei festivități are să fie un caracter istoric și religios, interiorul ei – dacă junimea va fi dispusă spre aceasta – are să cuprindă germeii unei dezvoltări organice, pe care spiritele bune o vroiesc din toată inima.“

„Dar acea serbare, deși avea caracter religios – adăuga poetul – prin omogenitatea de naționalitate și limbă a acelor care vor serba-o și prin împrejurarea că se va ține lângă mormântul lui Ștefan cel Mare, nimeni nu va putea opri ca ea să aibă, afară de cel religios, și un caracter național. Adepți ai bisericii creștine, fie ea de orice nuanță, noi cu toate acestea n-am încetat de a fi români și de aceea vom ști să dezvoltăm această zi într-o

serbare națională în memoria lui Ștefan cel Mare. De sine însăși această serbare religioasă e și națională, căci locașul dumnezeiesc Mănăstirea Putna e fondată de erou și acolo zac oasele sale sânti

apoi pentru că o serbare a creștinului e prin excelență o serbare românească, căci trecutul nostru nu e decât înfricoșatul coif de aramă al creștinătății, al civilizațiunii.

Christ a învins cu litera de aur a adevărului și iubirii, Ștefan cu spada cea de flăcări a dreptului. Unul a fost libertatea, celălalt apărătorul evanghelului ei. Vom depune deci o urnă de argint pe mormântul lui Ștefan, pe mormântul creștinului pios, a românului mare.

Dar asta nu e tot. Serbarea trebuie să devină și purtătoarea unei idei. Ideea unității morale a națiunii noastre e ceea ce ne-a însușit să și luăm inițiativa unei serbări în care inima va fi una a privi, în care cugetele se vor unifica... Să facem ca o cugetare, una singură, să treacă prin toate faptele, să pătrundă toată viața noastră națională.“

Cum știm, la acea serbare, Ciprian Porumbescu luând vioara din mâinile maestrului Grigore Vindireu a cântat – cum a mărturisit tatălui său – Daciei întregi.

Prefectul Rădăuților, Renney, român după mamă, avea îndatorirea oficială din partea guvernatorului Bucovinei să urmărească îndeaproape desfășurarea Congresului. La deschiderea lucrărilor, rostește între altele: „Deși nu sunt preot, vă binecuvântez, începeți

lucrările“. Și îndată a părăsit sala, dând toată libertatea desfășurării importantului eveniment.

Un alt moment deosebit de cinstire a slăvitului Ștefan la Putna a fost în 1904: împlinirea a 400 de ani de la strămutarea la cele veșnice. Aici s-a adunat mulțimea

Vedere generală a mănăstirii

românilor din toate provinciile istorice românești, cu încredințarea nestrămutată că unirea românilor sub un singur sceptru se va realiza la timpul sorocit de Bunul Dumnezeu – crez împlinit în anul 1918 al mântuirii neamului nostru.

În 1926, studenții bucovineni, membri ai cercului Arboroasa, stăpâniți de cele mai sfinte sentimente față de Măria Sa Ștefan și de Mihai Eminescu, care a cântat în versurile sale pe Eroul de la Putna ca nimeni altul, îndeosebi în *Doina* – numită și o rugăciune românească – au ridicat în incinta mănăstirii, în cadrul unei mari serbări, bustul marelui nostru poet. Bustul, turnat în cupru, este operă a sculptorului Oscar Han.

În timpul stăpânirii comuniste au fost șterse versurile din *Doina* încrustate pe soclul monumentului și înlocuite cu cele din *Ce-ți doresc eu fie, dulce Românie*.

În anii 1949-1963, ca urmare a aplicării Decretului nr. 410 din anul 1949, în mănăstiri au rămas numai persoanele trecute de 45-50 de ani (*Magazin istoric*, nr. 1, 2/1996). Au fost exceptați tinerii licențiați în teologie, 7-8 persoane în întreaga Mitropolie a Moldovei. Au fost închise marea majoritate a mănăstirilor. *Putna a rămas cu statut de mănăstire semi-autorizată*, ceea ce însemna că viețuitorii ei nu puteau fi în număr mai mare de 4-5 persoane.

Îndată după aplicarea Decretului, au venit cu un camion ca să ridice toate odoarele mănăstirii Putna. M-am împotrivit, spunând că aceasta înseamnă stingerea candelăi la mormântul lui Ștefan cel Mare, așa cum s-a stins și la răpirea Bucovinei de către Imperiul habs-

burgic. Cei veniți cu camionul au plecat după patru ore de presiuni. A doua zi, a venit Mitropolitul de atunci, Justin Moisescu, împreună cu Al. Bărlădeanu, întrebându-mă: „Ce lucru mai nou este la Putna?”

I-am relatat faptul, la care am adăugat: „Oamenii satului Putna s-au pornit spre mănăstire pentru a protesta; i-am oprit asigurându-i că nu se va lua nici un obiect.” Mitropolitul i-a spus lui Al. Bărlădeanu: „Vezi, nu se poate spune sus care-i situația?” Peste o săptămână, Mitropolitul vine din nou la Putna, cu Corneliu Mănescu. Aceeași întrebare, același răspuns, aceeași recomandare făcută de Mitropolit lui C. Mănescu.

Anii 1945-1966 au fost anii grei pentru Biserică, pentru cultură și, în general, pentru întreaga noastră viață românească. Putna făcând parte din zona de frontieră, era vizitată de foarte puțini turiști și chiar de închinători din locurile din afara județului Suceava. Cei puțini la număr care veneau – îndeosebi străinii – erau urmăriți de ochiul ager al securității.

În 1957, s-a sărbătorit împlinirea a 500 de ani de la urcarea pe tron a lui Ștefan cel Mare. Cu acest prilej, a fost organizată colecția de obiecte bisericești, majoritatea exponatelor fiind cele lucrate în vremea slăvitului voievod și păstrate în ctitoria sa necropolă. În sălile colecției, a fost pusă și harta Moldovei

în hotarele sale firești, istorice, pe care s-au figurat ctitoriile mărutului Ștefan: bisericile și cetățile de apărare (cetatea de scaun a Sucevei și Chilia).

La serbare au fost, alături de personalități ale culturii și Bisericii noastre, și studenți. S-a vorbit cu grija co-

*Harta Țărilor Române în vremea lui Ștefan cel Mare
(reprodusă după Atlas pentru Istoria României,
Editura Didactică și Pedagogică, 1983)*

respunzătoare, de față fiind „îngerii cu ochi albaștri” ai securității. Studenții cu greu și-au stăpânit simțămintele de români pe care voiau să le mărturisesc. Unul dintre ei, Al. Zub, a plătit scump trăirile și mărturisirile sale profund patriotice cu ani grei de închisoare; *nimic din ceea ce este mareț nu este fără jertfă*.

Preotul Rinaldo Vasiliu, parohul Volovălului, cu o aleasă cultură și înalte sentimente patriotice, venea în fiecare an cu parohienii săi în ziua de Sf. Arhidiacon Ștefan (27 decembrie). După terminarea sfintei Liturghii, făceam slujbă de pomenire (parastasul) la mormântul Slăvitului Voievod. Pe mormânt erau puse: panglica tricoloră, un ștergar românesc și o sfântă cruce, aduse mai în ascuns de părintele Vasiliu. Acest distins preot vorbea de fiecare dată ca un mare și neînfricat patriot. Mai veneau de la Rădăuți, împreună cu părintele Vasiliu, și părintele Gherasim Orest, diaconul prof. Ioan Andrioaie și domnul prof. Ion Istrate. Aceasta a fost ziua de cinstire a binecredinciosului voievod Ștefan cel Mare până la canonizarea sa – 2 iulie 1992.

În 1966 se împlineau 500 de ani de la începerea zidirii mănăstirii Putna. Serbarea s-a desfășurat în două etape. Prima, la 2 iulie, prin slujba arhierească, săvârșită de Mitropolitul Justin Moisescu al Moldovei și Sucevei, împreună cu un mare sobor de preoți. A doua, la 10 iulie, pe linie de stat, în cadrul unor cuvântări și manifestări artistice desfășurate în afara incintei mănăstirii, în fața porților de intrare. La masa festivă au participat și doi copii ai lui Nicolae Ceaușescu, Valentin și Zoe, iubitori și trăitori în taină ai adevărilor credinței noastre ortodoxe (este părerea

mea, așa cum am intuit și simțit în timpul celor patru ore petrecute la Putna, în timpul dejunului).

Serbările de la Putna din anul 1966 au fost precedate de vizita președintelui țării, Nicolae Ceaușescu, în ziua de 22 mai, prima sa vizită la o mănăstire. Cu acest prilej, s-a consemnat – și N. Ceaușescu a semnat – în Cartea de Aur a mănăstirii, între altele, „Putna – o școală de patriotism.”

Vizita președintelui N. Ceaușescu a fost de mare importanță, pentru că întreaga suflare românească, după această vizită, a dat năvală la mănăstirea Putna, în primul rând, ca și la toate celelalte mănăstiri. *Acum nimeni nu se mai teme să vină la mănăstire*. Studenții și elevii, împreună cu dascălii lor – cadrele didactice –, formau cea mai numeroasă categorie a turiștilor.

Cu ocazia vizitei de la Putna, Nicolae Ceaușescu, privind harta Moldovei, a dispus ca pe ea să figureze toate cetățile de pe malul Nistrului.

La Putna se învățau istorie, religie, dragostea de țară și credința strămoșească. Elevii și studenții au înțeles, potrivit mărturisirilor lor, că „religia nu este opiu pentru popor”, formulă în care nu credeau, dar nici nu puteau

să o combată, pentru că nu aveau voie. Câți copii ai mai marilor partidului nu am boțezat, câți membri de partid nu am cunutat, în miez de noapte, în paraclisul mănăstirii! Câte cadre didactice găzduite la hotelul sau casele din satul Putna nu au cerut să se spovedească, fiind nespovediți de ani de zile! Aici, și numai aici, în anii de după vizita lui N. Ceaușescu, se rostea poezia *Doina* lui M. Eminescu.

Broderie a „doamnelor române din Bucovina” (1870); în p. 37; cealaltă față

Cunoscându-se rolul Putnei în educația patriotică a tinerețului, Virgil Trofin, îndată după evenimentele din Cehoslovacia din 1968, a venit special să se întâlnească cu Mitropolitul Justin la Putna și să ne spună și nouă, ghizilor, că dacă țara noastră va fi invadată, cum s-a întâmplat în Cehoslovacia, noi vom pune mâna pe orice fel de armă și vom lupta.

Anul 1980 a adus pentru elevi și studenți și o restricție în vizitarea mănăstirilor. Aveau voie să viziteze colecțiile de obiecte bisericești, biserica numai în exterior, dar nu și în interior. Stăteau elevii veniți la Putna în fața bisericii cuprinși de mâhnire că nu pot intra să se închine la mormântul lui Ștefan cel Mare. Nu după mult timp, restricția a fost înlăturată.

Momentul 1992, iulie 2, slujba de proclamare a canonizării Binecredinciosului Ștefan cel Mare și Sfânt, desigur, a însemnat o culme spirituală. Un conducător de țară este înscris oficial în calendarul sfinților Bisericii pentru faptele sale: apărarea credinței și hotarelor țării. Cât și ce au înțeles conducătorii țării care s-au instalat după evenimentale din Decembrie 1989 din mesajul acelui moment pot s-o spună ei, în primul rând.

Ștefan cel Mare a fost și rămâne, peste veacuri, o prezență călăuzitoare în viața poporului nostru, a fiecăruia dintre noi; el se bucură sau se îndurează împreună cu toți și cu fiecare dintre noi. Acest adevăr îl înțelegem și din legenda publicată de Mihai Eminescu, legendă pe care a auzit-o din gura unui părinte din obștea Putnei. „Într-una din zilele anului 1777, în miezul nopții, Buga, clopotul cel mare, a început să sune de sine, întâi încet, apoi tot mai tare și mai tare.

Călugării treziți din somn se uită în ograda Mănăstirii în fioroasă tăcere, în sunetul clopotului, ce rostea treptat, biserica se lumina de sine înăuntru de o lumină stranie și nemaivăzută. Călugării coborâră în șir treptele chiliilor, unul deschide ușa bisericii... în acea clipă clopotul tăcu și în biserică era întuneric des. Candelile pe mormântul lui Vodă se stinseseră de la sine, deși avusesse untdelemn îndestul.

A doua zi portretul voievodului Moldovei era atât de mohorât și de stins, încât pentru păstrarea memoriei lui, un călugăr ce nu știa zugrăvi a făcut copia ce există și astăzi.

Aprinzându-se-vor candelile pe mormânt? Lumina-se-va vechiul portret?“

Închei aceste rânduri (mărturisiri) cu un înscris al lui M. Eminescu, întocmit și publicat cu prilejul comemorării asasinării voievodului Grigore Ghica. „După ce ni se luase bucata de pământ unde zac oasele domnitorilor noștri... pământul nostru cel mai scump, vatra strămoșească, se asasinează, prin influența morală a Austriei, domnul care a îndrăznit a protesta contra nerușinatei răpiri. Popor românesc! Mari învățături îți dă ție această întâmplare. Dacă fiii tăi ar fi fost uniți, atunci și pământul tău strămoșesc rămânea unul și nedespărțit.

Dar veacuri de răz-bunare neîntreruptă te-au adus la slăbiciune, te-au adus să-ți vezi rușinea cu ochii. Nu merge la mormintele domnitorilor tăi cu sămânța dezbinării în inimă, ci precum mergi și te împărtășești cu sângele Mântuitorului, astfel împărtășește-ți sufletul tău cu reamintirea trecutului fără patimă și fără ură între fiii aceluiași pământ care, oricât de deosebiți ar fi în părere, frați sunt, fiii aceleiași mame sunt.“ ■

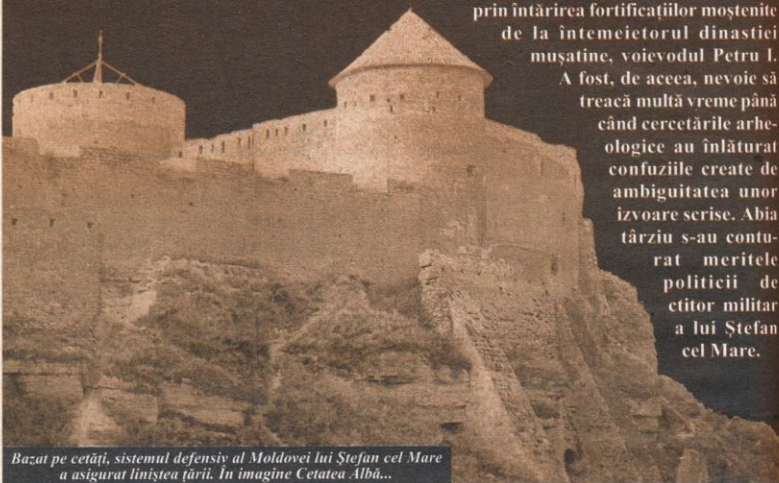
Semne de întrebare și ipoteze

De mai bine de cinci veacuri, personalitatea lui Ștefan cel Mare, politica sa de anvergură europeană, ca și vitejia și iscusința lui au fost abordate în aproape toate genurile de scrieri. Alături de ele, tradiția populară a păstrat vie figura singurului voievod român care a avut demnitatea să amintească unei Europe măcinate de rivalități – și, de aceea, incapabilă să se organizeze suficient pentru a rezista cu succes marelui pericol reprezentat de Poarta otomană – că Moldova era „Poarta Creștinătății”.

O insuficientă bază documentară a îngreunat considerabil buna cunoaștere a unor aspecte ale politicii promovate de Ștefan pentru sporirea capacității de apărare a Moldovei, prin construirea de cetăți și prin întărirea fortificațiilor moștenite

de la întemeietorul dinastiei mușatine, voievodul Petru I.

A fost, de aceea, nevoie să treacă multă vreme până când cercetările arheologice au înlăturat confuziile create de ambiguitatea unor izvoare scrise. Abia târziu s-au conturat meritele politicii de cucerire militară a lui Ștefan cel Mare.

Bazat pe cetăți, sistemul defensiv al Moldovei lui Ștefan cel Mare a asigurat liniștea țării. În imagine Cetatea Albă...

CETĂȚILE VITEAZULUI DOMN

MIRCEA D. MATEI

Una dintre cele mai importante cetăți ale Moldovei epocii lui Ștefan cel Mare, în legătură cu care (aproape) tot ce s-a scris în spațiul românesc, începând din secolul XVII și până astăzi, s-a caracterizat prin perpetuarea unei confuzii, a fost *Cetatea Nouă* a Romanului. Dacă situația era scuzabilă până în anii '60 ai secolului trecut, ea a devenit de neînțeles după ce

cercetările arheologice efectuate de reputatul arheolog Lucică Chițescu – soldate cu rezultate spectaculoase – au intrat în circuitul științific național și internațional. Faptul că s-a trecut – cu ușurință greu scuzabilă – pe lângă aceste rezultate a lipsit cercetarea românească de posibilitatea de a aborda, documentat, un întreg evantai de probleme istorice (să între,

oare, în discuție o încredere cu totul limitată a specialiștilor în rezultatele cercetării arheologice?).

Despre ce este vorba? Într-un act de cancelarie din 15 septembrie 1466 figurează, pentru prima dată, menționarea funcției de *pârcălab de Cetatea Nouă*, funcție deținută, la acea dată, de *pan Oanță*, ceea ce reprezintă un *terminus ante quem* (dată

înainte de care) pentru construirea și începuturile funcționării cetății. Dacă n-ar fi existat decât acest reper cronologic, este foarte probabil că s-ar fi acceptat fără rezerve că Cetatea Nouă reprezenta *prima cetate de piatră* ridicată, în întregime, de Ștefan cel Mare. Cum însă două izvoare scrise interne – dintre care cel mai important este, desigur, *Letopisețul Țării Moldovei până la Aron Vodă (1359-1594)* – situează construirea aceleiași cetăți (în *Letopisețul*, ea este numită *Smedorova*) în anii 1483-1484, istoricii moderni au încercat să pună de acord cele două repere cronologice, ceea ce nu era posibil decât dacă se admitea că cetatea din 1466 era din lemn, iar cealaltă, din 1483-1484, era, abia ea, din piatră (!).

Nu unu, ci doi părcălabi

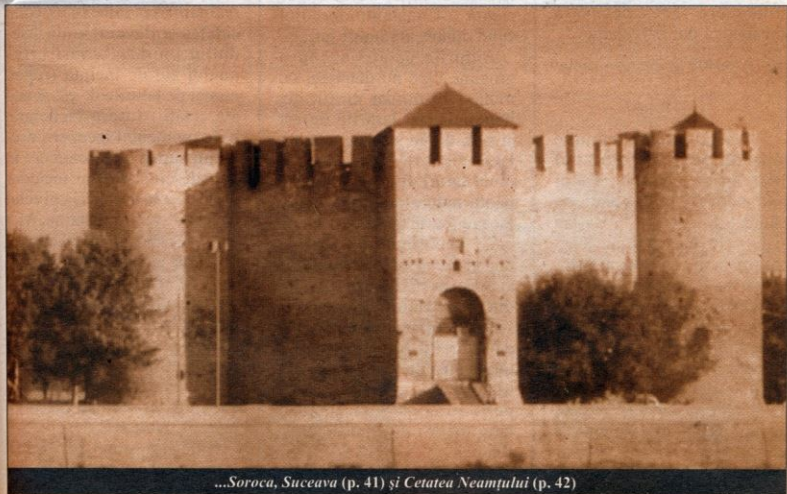
În absența chiar și a celui mai slab indiciu care să permită (sau să justifice)

formularea acestei ipoteze, să mai adăugăm graba cu care istoricii au trecut pe lângă informația – și ea, cuprinsă în același izvor – că, în cursul campaniei sale în Moldova, în perioada noiembrie-decembrie 1467, regele Matei Corvin „a ars târgul Romanului“, fără să facă vreo mențiune referitoare la distrugerea sau (măcar) încercarea de a asedia o cetate aflată aici. Or, în cazul existenței unei cetăți de lemn, este greu de imaginat că regele Ungariei ar fi cruțat-o, dar tot atât de dificilă rămâne și explicarea faptului că regele și-a permis să se „odihnească“ la Roman, neglijând pericolul la care se expunea.

Rezultă deci că *Letopisețul* cuprinde, referitor la Roman, numai informații cu caracter parțial și discutabil, astfel încât el nu se dovedește o *sursă credibilă* pentru stabilirea începuturilor Cetății Noi a Romanului. Și totuși, un sămbure de adevăr cuprinde informația potrivit căreia „Văleatul 6991 (1483-1484),

au început Ștefan Vodă a zidi cetatea de la târgul Romanului, ce se chiamă Smedorova“, numai că stabilirea acestui sămbure de adevăr necesită cunoașterea rezultatelor cercetărilor arheologice de aici.

Insuficient informat (să nu uităm că se „închea“ la două secole distanță de evenimentul relatat!), *Letopisețul* nu i se poate reproșa că nu știa ce lucrări s-au făcut în anul 6991. Dar istoricii nu pot fi scuțiți de acest reproș. Dacă aceștia ar fi atribuit valoarea meritată observației că, din actele de cancelarie, părcălabii Cetății Noi lipsesc în perioada 1476-1484 și că *după* anul 1484 Cetatea Nouă are nu unu, ci doi părcălabi, adevărata istorie a fortificației romășcane putea fi scrisă de mai multă vreme. Or, mi se pare cu totul hazardat să se considere că este doar o simplă întâmplare lipsa din actele de cancelarie a acestui important demnitar militar, care era părcălabul Cetății Noi.

...Soroca, Suceava (p. 41) și Cetatea Neamțului (p. 42)

Explicația trebuie căutată în evenimente certe: cetatea construită în anul 1466 fusese distrusă în timpul campaniei otomane din vara anului 1476, ea fiind refăcută și amplificată în perioada 1483-1484, iar menționarea a doi pârçălabi, după anul 1484, se transformă într-un argument decisiv în favoarea aprecierii rolului sporit pe care Cetatea Nouă a Romanului îl capătă în sistemul defensiv al Moldovei, mai ales în condițiile noi (și grave) pe care le crease Moldova pierderea Chiliei și a Cetății Albe, în anul 1484.

Ceea ce s-a petrecut în anul 6991 a fost însă altceva decât zidirea Cetății Noi, de piatră, așa cum, din păcate, se postulează în continuare: concomitent cu refacerea cetății de piatră, acesteia i se adaugă o nouă curtină, foarte amplă, abia aceasta din urmă fiind, cu adevărat, o lucrare nouă, care sporește considerabil capacitatea de apărare a Cetății Noi a Romanului, făcând-o să devină un adevărat complex defensiv, a cărui conducere făcea necesară existența a doi pârçălabi.

Mestieri bizantini la Roman...

Devastatoarea campanie militară otomană din anul 1476 nu i-a găsit nepregătiți pe moldoveni. Dacă cetățile de pământ și lemn de la Bârlad și din valea Berheciului, construite anume în vederea stăvilirii invaziei otomane din anul 1476, nu mai ridică probleme deosebite (cercetările arheologice din cetatea de pământ de la Bârlad oferind un material documentar suficient de revelator, care se adaugă informațiilor prețioase cuprinse în izvoare scrise, pe temeiul cărora prezența lui Ștefan cel Mare, în zona în

Regele Matei Corvin, cel care „a ars târgul Romanului“ (gravură din secolul XVIII)

discuție, este certă tocmai în perioada dinaintea invadării Moldovei), de mult mai mare dificultate se dovedește încercarea de a etapiza lucrările de la Cetatea de Scaun a Sucevei.

Așa cum fusese construită de ctitorul ei, voievodul Petru I Mușatinul, nu putea rezista unui asediu de lungă durată, în care rolul principal ar fi revenit artileriei. Iar de faptul că artileria otomană urma să joace rolul decisiv nu se mai îndoaia nimeni, trista experiență a Constantinopolului fiind cunoscută lumii întregi.

Zidurile cetății aveau o grosime care nu depășea, cu mult, 1,10 m, dar fortificația beneficia, pe laturile de est și sud, de un șanț de apărare lat de circa 18-20 m, celelalte două laturi fiind apărate de pante naturale abrupte, care făceau foarte dificilă (dacă nu chiar imposibilă) atacarea ei dinspre oraș sau dinspre valea apei Sucevei. În plus, platoul din fața cetății (latura de est) sau „dealul Tătărașilor“ (zona de sud-est) ofereau asediaților condiții foarte bune pentru instalarea artileriei, ceea ce periclita siguranța apărării laturilor de est și sud ale fortificației.

În aceste condiții, grija principală trebuia acordată

tocmai laturilor mai expuse (inclusiv zonei porții principale, situată pe colțul de nord-est). Realitatea amintită, ca și graba cu care au trebuit executate pot constitui explicația celor două etape distincte în care s-au efectuat lucrările, impuse de iminența campaniei otomane din anul 1476. Într-adevăr, cercetările arheologice au pus în evidență faptul că prima pânză exterioară de ziduri de la Cetatea de Scaun a fost executată în două etape, prima și cea mai urgentă vizând tocmai laturile de est și sud, inclusiv zona porții. La o depărtare de circa 20 m de zidurile mușatine a fost ridicat un nou zid de incintă, care începea din zona porții și se încheia în fața turnului din colțul de sud-vest al cetății mușatine, capătul noului zid și turnul mușatin fiind unite printr-un zid transversal, ce mărginea, spre vest, curtea exterioară a cetății.

Potrivit observațiilor stratigrafice făcute în cursul cercetărilor arheologice, se impun atenției, în mod special, două realități: a) în iulie 1476, când cetatea a devenit ținta asediului otoman, construirea noului zid de incintă (repet, numai pe laturile de est și sud ale cetății) fusese încheiată; b) în momentul începerii asediului curtea exterioară era în curs de nivelare, dar încă departe de a se fi ajuns la nivelul bazei zidurilor mușatine. Mai ales această ultimă observație prezintă un interes deosebit, cota foarte coborâtă la care s-au identificat urmele incendiului din vara anului 1476 (în raport cu baza zidurilor mușatine) arătând că, în timpul asediului, circulația în curtea exterioară se făcea cu mare dificultate.

Zidurile primei pânze exterioare au beneficiat de turnuri pătrate (mai exact, rec-

tangulare), dar până acum nu s-a atras atenția asupra faptului că acest tip de turnuri pare să reprezinte un pas înapoi, în comparație cu ceea ce realizase Ștefan cel Mare în anii anteriori.

Cercetările arheologice din Cetatea Nouă a Romanului au demonstrat că prima fortificație de piatră datorată, în întregime, lui Ștefan a fost înzestrată cu puternice turnuri de plan circular, adevărate redute, fiecare în parte. Prezența lor a fost considerată una dintre dovezile cele mai convingătoare ale aplicării de către voievodul Moldovei a unuia dintre cele mai importante învățăminte din cucerirea Constantinopolului (1453) de către turci, unde contribuția esențială la reușita otomană a adus-o artileria.

Specialiștii au remarcat superioritatea turnurilor circulare (sau semicirculare) în raport cu turnurile rectangulare, linia curbă a zidurilor asigurând ricoșarea ghiulelelor asediatorilor (făcând deci zidurile mai puțin vulnerabile); în plus, aceleași turnuri ofereau apărătorilor cetăților direcții de ripostă nelimitate (fără să mai vorbim de stabilitatea

sporită a platformelor pe care erau așezate tunurile („pușcile”) asediaților.

În 1466, când a construit cetatea de la Roman, experiența meșterilor moldoveni era destul de limitată în ceea ce privește construirea turnurilor circulare; de aceea nu mi se pare deloc hazardată presupunerea că voievodul a făcut apel la arhitecți și meșteri străini, căutați probabil în aria de civilizație bizantină.

... și locali la Suceava

Revenirea, zece ani mai târziu, la turnurile rectangulare apare, astfel, destul de greu de explicat, cu atât mai greu cu cât nu era vorba despre o cetate oarecare, ci chiar despre Cetatea de Scaun a Moldovei. Și, totuși, situația *nu este inexplicabilă*, cu condiția însă să se țină seama de împrejurările excepționale în care s-au desfășurat lucrările de la Suceava. În condițiile create de intervențiile – în anii precedenți – repetate ale lui Ștefan în Țara Românească (chiar dacă acestea nu s-au soldat cu rezultatele dorite de voievod), condiții agravate de

confruntarea de la Vaslui, din ianuarie 1475, politica agresivă otomană din Marea Neagră (care a culminat cu cucerirea Caffei și a avut, ca principală consecință, transformarea în „lac turcesc” a acestei imense căi de comunicație de însemnătate internațională), Moldova devenea ținta sigură și etapa următoare a expansiunii Porții otomane, iar timpul presa.

Nu este, de aceea, deloc de neglijat faptul că, în vederea evenimentelor grave care se anunțau, numai Cetatea de Scaun de la Suceava s-a bucurat de atenția voievodului. Acești doi factori (cu adevărat esențiali) – urgența lucrărilor și amploarea lor – pot oferi explicația plauzibilă pentru revenirea la turnurile rectangulare: meșterii care au realizat lucrările la prima fază a pânzei exterioare de ziduri de la Suceava au fost *meșteri localnici*, mai familiarizați cu turnurile rectangulare decât cu cele circulare (eventualitate și explicație acceptate și de arh. Gh. Sion).

Cetatea Neamț nu s-a bucurat, înaintea evenimentelor din vara anului 1476, de o atenție egală cu Suceava. Și

În acest caz, s-ar părea că există o explicație plauzibilă: condițiile naturale de care beneficia ea erau cu mult mai favorabile decât cele de la Suceava, ele făcând cetatea mușatină greu de cucerit (așa cum s-a și dovedit). Acolo a fost suficientă o supraînălțare a zidurilor vechii fortificații, și asta pentru a asigura apărătorilor cetății posibilități sporite de folosire eficientă a artileriei împotriva asediatorilor. Moldovenii au procedat așa cu mare succes (este de amintit episodul distrugerii cortului sultanului de o ghiulea trimisă de apărătorii cetății).

Orhei, așezare civilă?

Situația Cetății Noi a Romanului și a Sucevei sunt numai două aspecte ale activității lui Ștefan cel Mare pentru perfecționarea sistemului defensiv al Moldovei, bazat pe cetăți. Obișnuița, discutabilă, a unui număr apreciabil de specialiști, și anume aceea de a considera cu prea multă ușurință că problema cetăților Moldovei în a doua jumătate a secolului XV este ca și rezolvată, a condus – și nici nu este de mirare – la neglijarea unor aspecte importante ale politicii lui Ștefan cel Mare de sporire a pazei țării, la granița ei de răsărit. Amintesc doar două „cazuri” care continuă să își aștepte „verdictul”: Soroca și Orheiul.

Dacă în ceea ce privește Soroca puținătatea datelor referitoare la caracterul și mărimea fortificației ridicate de Ștefan cel Mare

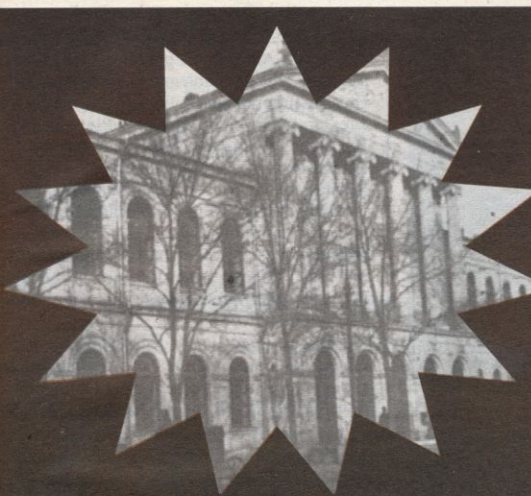
este surprinzător de puțin luată în considerare de către specialiști (istorici și arhitecți), Orheiul nu ar trebui tratat cu aceeași ușurință. Evoluția sitului Orhei obligă la o tratare foarte nuanțată și prudentă a așezării. Deși acolo s-au întreprins cele mai ample cercetări arheologice din Republica Moldova (aproape o jumătate de secol), asupra realităților istorice continuă să planeze numeroase semne de întrebare: datarea, nu fără reproș, a unor complexe de locuire aparținând jumătății a doua a secolului XIV și primei jumătăți a celui următor; caracterul așezării înainte de anii '70 ai secolului XV; continuitatea funcționării unui sistem defensiv creat în perioada mongolă a istoriei așezării; funcția defensivă a Orheiului în sistemul de apărare al Moldovei epocii lui Ștefan cel Mare. Sunt tot atâtea probleme care își așteaptă rezolvarea, fără de care asupra Orheiului vor continua să planeze dubii.

Spre deosebire de toate celelalte fortificații ale Moldovei, în cazul Orhei, specialiștii folosesc, pentru definirea caracterului întăriturilor

de aici, doi termeni, care nu sunt identici ca semnificație: *cetate* și, respectiv, *citadelă*. Opțiunea pentru unul dintre termeni mi se pare riscantă. În cazul Orhei, o serie de particularități ale fortificației impun o prudență sporită. Indiferent de poziția lui în sistemul defensiv al Moldovei, Orheiul – ca fortificație de graniță – nu mi se pare că prezintă caracteristicile fundamentale ale unei adevărate cetăți: dimensiunile uriașe ale fortificației (105 x 120 x 90 x 130 m), în comparație cu alte cetăți, grosimea redusă (mai puțin de 2 m) a zidului de piatră, la care se adaugă numărul infim de turnuri (numai cinci), care, practic, erau de un folos discutabil pentru apărători. Toate acestea capătă, cred, putere de argument în favoarea contestării caracterului de *cetate* al complexului de la Orhei.

În schimb, o serie de observații făcute în interiorul fortificației – mai ales densitatea locuirii, neobișnuită în cazul cetăților – conduc, aproape obligatoriu, la o altă concluzie, mai plauzibilă: Orheiul nu poate fi considerat *cetate*, el fiind, în realitate, o *așezare civilă apărută de un zid*. De altfel, scurta existență a fortificației (circa 1470-1499) și incapacitatea ei de a rezista asediului tătarilor pun sub semnul întrebării rosturile acestei (doar presupuse) cetăți de graniță. A avut, mai degrabă, rolul de *punct de supraveghere* a graniței estice a Moldovei și, nu în ultimul rând, reședință a unei garnizoane permanente. ■

Clădirea Universității. Intrarea fostului Senat

Max Goldstein, odiosul terorist

„OMUL CU CÂRLIG“ LOVEȘTE SENATUL ROMÂNIEI

FLORIAN TĂNĂSESCU

8 decembrie 1920, ora 14.45. O explozie năprasnică zguduie sala de ședințe a Senatului României, care funcționa atunci în clădirea Universității. Morti și răniți. Panică, uluială și derută.

Sosit imediat la fața locului, Constantin Argetoianu, ministrul de Interne, găsește un tablou îngrozitor: „Fotoliul prezidențial în țândări; biroul, tribuna, banca ministerială și băncile prelaților [șefii cultelor] ciuruite de gloanțe [schije], pe jos, zob [moloz] căzut din tavan... Generalul Coandă (prezidentul), Greceanu [ministrul Justiției] și [senatorul] Spirescu, răniți, fuseseră ridicați și duși la spitale [ultimii doi au decedat în zilele următoare]. În dreapta tribunii prezidențiale, lungit, cadavrul episcopului Radu, ucis pe loc.“

Toți se întreabă cum fusese posibilă o asemenea grozăvie.

„Localul Camerei și al Senatului, ca și localurile ministerelor și ale marilor administrațiuni - scrie același C. Argetoianu - erau zilnic și migălos cercetate de echipe speciale compuse din oameni de încredere. La Cameră și Senat, se mai făcea o inspecție înainte de ședințe și posturi de pază erau așezate la toate intrările. Cu toate acestea, «Omul cu cârlig» a izbutit să se introducă în sala Senatului și să ascundă o bombă în dosul fotoliului prezidențial, într-o fereastră astupată și acoperită cu un covor...”

Chiar în prima oră după atentat, Comendarea Pieței București a început cercetările. S-a stabilit că atentatul fusese comis cu o bombă confecționată din tubul unui proiectil de tun de calibrul 76 mm.

După alte câteva zile de investigații, Siguranța a reușit să identifice pe atentator în

persoana „Omului cu cârlig“, zis „Ciungul“, zis „Roșcovanul“. A stabilit și identitatea lui reală, dar între timp acesta reușise să dispară, trecând Dunărea în Bulgaria. Romulus Voinescu, directorul general al Siguranței, „ne-a propus - relatează C. Argetoianu - să tănuim descoperirea criminalului, mai exact desco-

Sala Senatului după explozia bombei

perirea identității sale“, creându-i impresia că poliția nu se află pe urmele lui, ceea ce îi va da curaj să revină în țară. „Am primit propunerea lui Voinescu – spune Argetoianu – și am dat prin presă informații false, care puteau să liniștească pe criminal și să-l facă să creadă că cercetările fuseseră îndrumate pe o cale ce se îndepărta de dânsul“. Adevărul a fost tănuț personalului din Ministerul de Interne, cu excepția câtorva persoane de încredere; n-a fost informat nici primul ministru, generalul Alexandru Averescu.

Nu erau doar zvonuri

Într-un articol publicat în revista *Magazin istoric* (nr. 10, 11/2003), domnul Stelian Tănase a explicat contextul general istoric în care a acționat atentatorul.

În 1919, la scurt timp după crearea Kominternului, în structurile acestuia a început să funcționeze o secțiune teroristă. Sub patronajul serviciilor de spionaj și diversiune din Rusia sovietică, în mai puțin de un an, au fost create mai multe oficine în străinătate (Viena, Berlin, Paris, Roma, Berna, Milano, Sofia, București ș.a.), printre cei care activau în aceste centre fiind identificate și persoane cu cetățenie română. Interceptând corespondența acelor oficine cu centrala lor din Moscova, Siguranța a ajuns la concluzia că asupra României plana un pericol terorist real.

Mai repede decât se credea, aprecierea s-a dovedit corectă. În ziua de 5 noiembrie 1920,

autoritățile române s-au confruntat cu o primă tentativă de asasinat. Ministrul de Interne, Constantin Argetoianu, povestește: „Plecasem să petrec ziua de 5 noiembrie cu mumă-mea la Breasta [proprietatea familiei, în Oltenia – n.a.], căci era ziua ei de naștere. Plecasem din București, însoțit de șeful meu de cabinet Marcel Romanescu, cu trenul de 11 seara. Ne instalasem într-un vechi vagon ministerial, cu o jumătate de ceas înainte de plecarea trenului, și ne dezbrăcaserăm și ne culcaserăm, căci eram amândoi oboșiți... Abia porniserăm din Chitila, nici nu ieșiserăm bine din gară, și am fost deșteptat printr-o formidabilă explozie și trenul s-a oprit brusc...

Vagonul meu fusese legat direct de locomotivă și o bombă făcuse explozie între tender și vagon, distrugând complet partea dinainte a acestuia. Compartimentul meu, la celălalt capăt al vagonului, ca și salonul din mijloc, nu suferiserăm nimic... Explozia, din fericire, n-a făcut nici o victimă și singurul ei rezultat a fost o întârziere de două ore...

Telefonic, am cerut la București să nu se dea nici o publicitate atentatului de la Chitila, așa încât mai nimeni n-a știut de el. Am impus tăcerea..., nu voiam ca presa să-mi încurce firele cercetărilor prin indiscrețiile gazetărești obișnuite.

Îndată ce ne-am înapoiat la București, colaboratorii mei de la Siguranță mi-au desenat fără nici o șovăire pe «Omul cu cârlig» ca autorul înscenării de la Chitila. Lovitura fusese bine chibzuită și dovedea, pe lângă complicități sigure în lumea ceferistă, pentru aflarea zilei și orei călătoriei mele, precum și a locului vagonului în componerea trenului, dar și o competență tehnică specială...

În urma investigațiilor, s-a stabilit că atentatorul „dacă nu venise din Rusia, avea, în tot cazul, cele mai strânse legături cu Moscova“.

Arme, explozivi și concentrări de trupe

Ce anume determinase o astfel de concluzie?

Încă la sfârșitul anului 1919 și în cursul lui 1920, Siguranța Generală a Statului, Jandarmeria și serviciile de informații românești au constatat că în Basarabia și în alte regiuni ale țării, Moscova infiltra oameni special instruiți pentru

a culege informații cu caracter militar, politic și economic, dar și persoane cu „însărcinări speciale“. Asupra lor s-au găsit arme, explozivi și importante sume de bani, unele provenind din stocul de bancnote imprimate de tipografia Băncii Naționale a României de la Moscova sau din vânzarea unor bijuterii care făcuseră parte din tezaurul depozitat în 1916/1917 la Moscova.

În iulie 1920, presa a dezvăluit rezultatele perchezițiilor efectuate la domiciliile unora dintre liderii Partidului Socialist și la sediul central al acestui partid din str. Sf. Ionică, aflat la doar câțiva pași de Palatul regal. Cu prilejul descinderii de la sediul clubului socialist, la cererea poliției, „un lăcătuș, anume Rojalski, a deschis, în prezența intendentului clubului și autorităților, casa de fier. Între alte acte, care

Jocul destinului

Scăpase nevățat în 5 noiembrie, a fost a doua oară norocos în 8 decembrie. În locul lui Dimitrie Greceanu, ar fi trebuit să se afle el însuși. Iată ce povestește C. Argetoianu.

„Miniștrii erau rânduiți în fiecare zi la Cameră și Senat, pentru deschiderea ședinței (căci ședințele Parlamentului nu se puteau deschide fără prezența unui ministru) și, în aceea zi, Greceanu era de serviciu la Cameră, iar eu la Senat. Dejunasem împreună la Athénée Palace și, după cafea, plecaserăm amândoi în mașina lui. Greceanu urma să mă lase la Senat și să meargă la Cameră. Pe drum m-a întrebat dacă nu vreau să schimbăm, să-l las pe el la Senat, căci avea un proiect de lege în secții și voia să-l treacă. Am primit cu plăcere, căci nimic nu mă chema special într-una sau alta din adunări. Am lăsat pe Greceanu la Senat și m-am dus la Cameră...

Fără această nenorocită schimbare, poate că aș fi pierit eu, dar Greceanu desigur ar mai fi trăit și azi. Cel însemnat de Dumnezeu nu poate scăpa de soarta sa... La doi pași de Greceanu, în timpul exploziei, se afla Gogu Văleanu, ministrul Comunicațiilor, și a scăpat neatinș: o coloană de zid, în fața lui, a făcut pavăză – schije au trecut la dreapta și la stânga și nici una nu l-a atins...

M-am dus la Spitalul Colței. Acolo am găsit pe Greceanu într-un pat, galben ca ceara. Un scaun acoperit cu perine fusese culcat în spatele lui, ca să poată sta ridicat și rezemat, căci altfel nu putea respira. Gâfâia și vorbea cu greutate, sacadat... «Ces sont les risques du métier...» [Astea sunt riscurile meseriei] mi-a șuierat el cu greu și respirația sa făcea un zgomot ca de foale. Chirurgii îi spălaseră rana, făcuseră câteva legături, dar n-aveau mare încredere în ce făcuseră, nici mare nădejde în a doua zi. Inima nu fusese atinsă, dar plămânul fusese rupt... S-a mai căznit bietul om încă 24 de ore, dar nu și-a pierdut un moment conștiința, nici curajul, și-a murit ca un erou... «Și-a ținut rangul» până la sfârșit și a închis ochii cu mare demnitate, cum a trăit.“

(C. Argetoianu, *Memorii. Pentru cei de mâine, amintiri din vremea celor de ieri*, vol. VI, Editura Machiavelli, București, 1996)

C. Argetoianu a avut din nou noroc (în imagine, alături de N. Iorga)

Ministrul Dimitrie Greceanu, mort a doua zi după atentat

privesc activitatea diferitelor autorități din țară, s-au găsit și 72 coale de bilete de bancă a 2 lei, netaxate, dar numerotate, și un alt pachet cu 4.000 lei în bilete tot de 2 lei, taxate. Din cercetări, reiese că stocul acesta de bancnote face parte din tezaurul de la Moscova. Baniile aceștia au fost aduși în țară de către curieri bolșevici, care făceau legătura cu comuniștii din țară și cu Partidul Socialist“.

Organele de Siguranță depistaseră în Basarabia o întreagă rețea de spionaj, diversiune și terorism, ce avea sarcina să organizeze provocări, sabotaje și atentate și culegerea de informații cu caracter militar. Rețeaua primea instrucțiuni de la Odessa, Harkov și Tiraspol. Pavel Milicenko, din Cetatea Albă, fost aviator, școlit la „Biroul de spionaj din Odessa“, primise ordin să „pătrundă în Parlamentul român, pentru a afla dezbaterile deputaților, pe care să le transmită la Tiraspol prin anumiți curieri. Cum această însărcinare – se preciza într-un raport al Subinspectoratului General de Siguranță din Basarabia – era greu de îndeplinit și pe de altă parte [chestiunea – n.a.] prezintă mare

importanță, Biroul de spionaj din Odessa a hotărât să trimită ziaristi speciali, care cunosc bine limba [română – n.a.] și care mai ușor puteau pătrunde în Parlament. Acești ziaristi aveau să comunice informațiunile [culese – n.a.] rezidentului, care la rândul său urma să le transmită celor în drept printr-un cifru special“.

Organele de Siguranță din Chișinău intraser în posesia unor date privitoare la acțiunile dirijate de „serviciul de informații și spionaj al Armatei a 14-a bolșevice, sub conducerea lui Mihailov“. Cu prilejul arestării unuia dintre comuniștii locali, la domiciliul acestuia fuseseră descoperite documente care atestau aceste legături și faptul că în locuința respectivă, două femei – Borea și Firea –, împreună cu un bărbat neidentificat, „au adus explozibil în geamantan, de peste Nistru“. Explozibilul trebuia să ajungă în posesia fraților Boris și Frime Roitman și a elevului Moise Cerebrier. Și tot „în legătură cu aceasta – se preciza în raport – este și încercarea de atentat de la Teatrul Popular din Chișinău, unde s-a descoperit, sub scenă, un focos de obuz cu două fire electrice anume amenajate, cu circuit scurt, pentru a incendia teatrul“.

Arme, muniții și importante sume de bani au fost descoperite de poliție și la Turda, cu prilejul arestării unei organizații comuniste clandestine. Din declarațiile celor reținuți rezultă că emisarii speciali din Budapesta și Szolnok trecuseră în Cehoslovacia și de acolo în România, aducând cu ei „planurile și instrucțiunile ce trebuie duse la București în chestia atentatelor“.

La granițele de nord și răsărit erau loc importante mișcări de trupe bolșevice. Informațiile deținute de români erau confirmate și de acelea culese de serviciile engleze și poloneze, care evidențiau și ele noua structură și întărirea Armatei a 14-a. Trupele dislocate de bolșevici „de-a lungul frontierelor noastre în baza unui anumit plan“ – preciza o notă confidențială adresată ministrului de Război general I. Râșcanu – reprezentau „o forță de aproape 40.000 oameni“.

Aceasta era atmosfera generală, când s-a produs atentatul de la Senat.

Profesioniști ai crimei

Cum spuneam, la câteva zile după atentat, organele de Siguranță și Poliție reușiseră să-l identifice pe criminal, dar au ținut secrete toate

informațiile. Abia după trei luni de așteptări, când Romulus Voinescu și cei care cunoșteau devăral își cam pierduseră speranța și vâlva rovocată de atentat se potolise, într-o bună zi, „Ciungul“ a fost înhățat la Giurgiu.

El a făcut mărturisiri complete, pe care – utilizând *Ordonanța definitivă* a Consiliului de război al Corpului 2 armată – le vom rezuma în continuare.

Numele real al „Ciungului“ era Max Goldstein, născut în 1898 la Bârlad. Funcționar comercial, venise la București și aderase la mișcarea comunistă clandestină. Fusese arestat și condamnat la 10 ani de temniță. În februarie 1920 evadase din închisoare și fugise la Odessa. Cu bani puși la dispoziție de bolșevici, s-a întors în țară, în octombrie 1920, în timpul grevei generale. Îi lipsea o mână și fusese poreclit „omul cu cârlig“, pentru că în locul brațului lipsă adaptase un cârlig de fier de care se servea cu o câmbie nemaipomenită“.

Max Goldstein trecuse la acțiune având complicitatea lui Leon Lichtblau – student – și a lui Saul Ozias, care i-au procurat materialele necesare pentru confecționarea bombei. După discuții contradictorii, au hotărât ca „mașina infernală“ să fie montată în sala de ședințe a Senatului. Lichtblau a fost însărcinat să procure materiale precise despre programul ședințelor, despre sală și modul cum se putea pătrunde în interiorul ei. Sarcina îi era facilitată de faptul că ședințele Senatului se țineau în clădirea veche a Universității, unde funcționa și Facultatea de Drept.

În ziua de 7 decembrie, Lichtblau a asistat la ședința Senatului, a cules informațiile necesare și s-a deplasat în casa din str. Stelei nr. 15. Complicii hotărâsc să-și pună planul în aplicare chiar în cursul nopții de 7 spre 8 decembrie. La ora 21, au părăsit casa unde se adăposteau, au trecut prin str. Decebal, Bd. Colței, Bd. Carol și s-au așezat aici, „prin ușa ce ducea la vechile latrine, care întotdeauna erau deschise, au intrat în localul Universității“. Ajunși la „scările ce suie în sala Senatului și sub care se află depozitate diferite pietre cu inscripțiuni istorice“, s-au așezat sub scară, „printre pietre, până la ora 2 noaptea. Când totul a intrat în liniște, ei au urcat scările sus la sala Senatului“ și cu ajutorul unui șperaclu au deschis ușa și au pătruns înăuntru. Au montat bomba într-un loc de unde

Episcopul Demetriu Radu a fost ucis pe loc de schije

puteau fi lovite cele mai importante personaje care aveau să participe la ședință. Ca adevărați profesioniști ai crimei, pentru că ceasornicul ce declanșa explozia nu avea decât 10 ore autonomie de funcționare, au așteptat acolo până la ora 5 dimineața, când au reglat mecanismul în așa fel încât să declanșeze explozia la ora 15. Au părăsit clădirea și s-au întors acasă, culcându-se.

Curioși să vadă rezultatul „operei“ lor, după-masă, Leon Lichtblau s-a dus la cursuri. Explozia s-a produs la ora 14.45. Foarte emoționat, s-a întors acasă, relatând cele întâmplate. Max Goldstein era și el extrem de agitat și „pentru a se liniști au trebuit să ia bromură“. „Ciungul“ l-a sfătuit pe Leon Lichtblau, „care îi părea o fire slabă, să ia calea pribegiei“, ceea ce s-a și întâmplat; același lucru avea să-l facă și el...

Max Goldstein și complicii săi au fost judecați în 1922, împreună cu participanții la Congresul de constituire a partidului comunist, arestați la 12 mai 1921. „Ciungul“ a fost condamnat la muncă silnică pe viață și avea să moară în 1924, în închisoarea Doftana, în urma unei pneumonii. ■

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **ROMÂNIA-POLO-
NIA. RELAȚII DIPLOMA-
TICE. I. 1918-1939** (cuvânt
înainte **Mircea Dan Geoană**,
Ministrul Afacerilor Externe al
României)

Editura Univers enciclopedic, București, 2003, 274 pp.

● **General Radu Rosetti**
**ISTORIA ARTEI MILITA-
RE A ROMÂNILOR PÂNĂ**
LA MIJLOCUL VEACULUI
AL XVII-LEA (ediție îngrijită,
studiu introductiv și note de
Petre Otu)

Grupul editorial Corint, București, 2003, 536 pp.

● **ARHEOLOGIA CLA-
SICĂ ÎN ROMÂNIA. PRI-
MUL SECOL** (coordonator
Alexandru Barnea).

Editura Nereamia Napocae, Cluj-Napoca, 2003, 239 pp.

● **Valeriu Achim - SCRIERI**
ÎN TIMP 1946-2003. CULEGE-
RE DE STUDII ȘI ARTICOLE
PUBLICATE, EVOCĂRI ALE
UNOR OAMENI DE SEAMĂ,
INTERVIURI ȘI ÎNSEM-
NĂRI CRITICE, PROBLEME
CURRICULARE. VOL. I

Editura Gutinul, Baia Mare, 2003, 582 pp.

● **TEORETIZAREA RE-
VOLUȚIILOR** (volum coor-
donat de **John Foran**; tradu-
cere de **Radu Pavel Gheo**)

Editura Polirom, Iași, 2004, 307 pp.

● **Florin Anghel - CON-
STRUIREA SISTEMULUI**
„CORDON SANITARE”.
RELAȚII ROMÂNŌ-PO-
LONE, 1919-1926

Editura Nereamia Napocae, Cluj-Napoca, 2003, 295 pp.

● **Daniel Hrenciuc -**
MAREȘALUL JÓZEF
PILSUDSKI ȘI RENAS-
TEREA POLONIEI INDE-
PENDENTE (1914-1935).
CONTRIBUȚII

Editura Septentrion, Rădăuți, 2003, 115 pp.

● **Șerban C. Andronescu**
- BISERICA LUI NEAGOE
DIN CURTEA DE ARGES

*Editura Fundației Româ-
niei de Măine, București, 2002,
75 pp.*

● **Puiu Dumitru Bordeiu**
- MIȘCAREA LEGIO-
NARĂ ÎN DOBROGEA
ÎNTRE 1933-1941

*Editura EX PONTO, Con-
stanța, 2003, 414 pp.*

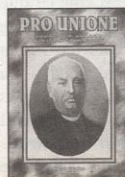
● **Frank Moya Pons -**
BREVE HISTORIA CON-
TEMPORĂNEA DE LA
REPÚBLICA DOMINI-
CANA

*Fondo De Cultura Econó-
mica, México, 1999, 270 pp.*

● **Ioan Romoșan, Iosif A.**
Szucsik, Iosif Șt. Drăgulescu
- ISTORIA ASIGURĂRI-
LOR DE SĂNĂTATE ÎN
BANAT

*Editura Solness, Timișoara,
2000, 215 pp.*

● **PRO UNIONE. RE-**
VISTĂ A FUNDAȚIEI CU-
LTURALE „PRO UNIONE”
*Editura „PRO UNIONE”,
anul VI, nr. 1-2 (15-16), decem-
brie 2003, Baia Mare, 240 pp.*

Exclusivitate

Căpitanul Roger Vercel,
atașat pe lângă
tribunalul militar
francez, în timpul
campaniei din România

Colaborator apropiat al revistei Magazin istoric, domnul Alexandre Davier a descoperit în arhivele militare franceze documente care vorbesc despre întâlnirea dintre populația Capitalei și trupele conduse de generalul Berthelot, sosite de peste Dunăre, la sfârșitul anului 1918.

FRANCEZII DESCOPERĂ „MICUL PARIS“

ALEXANDRE DAVIER (Meudon, Franța)

La 18 ianuarie 1919 se deschideau la Paris lucrările Conferinței de pace care avea să decidă noua configurație teritorială a unei importante părți a Europei, la sfârșitul primei conflagrații mondiale. După 15 zile de întâlniri și discuții, experții atașați principalelor delegații – franceză, engleză, americană și italiană – au constatat cu stupeoare că șefii lor nici măcar nu cunoșteau prea bine situarea geografică a multora dintre statele a căror soartă trebuia să o decidă.

Premierul britanic, David Lloyd George, mărturisea că nu știa mai nimic despre minele situate în sectorul Teschen, atât de disputat între Cehoslovacia și Polonia. La rândul său, Georges Clemenceau, reprezentantul Franței, nu prea avea habar despre Dobrogea. Nici președintele american W. Wilson nu stătea mai bine în privința cunoștințelor despre spațiul balcanic și cu toții nu știau mai nimic despre România; s-a creat oarecare stare de confuzie în momentul trasării granițelor acestei țări. Noroc cu geograful Emmanuel de Martonne (Magazin istoric, nr. 8/2001) care i-a scos din necaz.

Neștiința aceasta avea rădăcini mult mai adânci. Astfel, în 1916, când aflase despre

numirea ca ministru al Franței la București, contele Saint-Aulaire exclamase cu dezamă-

gire: „Ce catastrofă! Nu știu nimic despre România“. Francezii o confundau adesea cu

vecinele sale, Bulgaria sau Ungaria, și puțini turiști o alegau ca destinație, greu de găsit, de altfel, și în ghidurile de călătorie ale timpului.

Dar odată cu înaintarea armatelor Antantei – compuse, în mare, din trupe franceze, contingente britanice și italiene – spre fronturile balcanice, interesul pentru România sporă. Generalul Franchet D'Esperey, care îl înlocuise pe generalul Sarraill la conducerea acestor trupe, își propunea eliberarea Serbiei și înaintarea pe teritoriul ungar. La 15 septembrie rupea frontul bulgar. Calea Dunării fusese deschisă.

Armata orientală nu a fost demobilizată odată cu semnarea, la Salonic, a armistițiului de către conducerea trupelor bulgare (29 septembrie 1918). O parte, denumită chiar Armata Dunării, aflată sub conducerea generalului Berthelot, fostul șef al Misiunii militare franceze din România, a traversat Bulgaria, pentru a pătrunde în teritoriul românesc de la nord de Dunăre, ocupat de trupele germane. Avea ca misiune forțarea frontului inamic, ușurând astfel revenirea armatelor române retrase în Moldova. Părăsind Salonicul,

trupelor li se deschidea lungul drum al văii Vardarului, spre Marea Egee, până la Dunăre. Era calea ce lega sudul de nordul Bulgariei, drum folosit odinioară de armatele otomane.

Însă traversarea s-a transformat rapid într-un adevărat coșmar. Ploile torențiale scosese răurile din matcă și făcuseră impracticabile drumurile, atâtea câte erau. Un frig umed pătrundea mai ales noaptea în corturile ridicate în grabă. Și, cu toate acestea, numeroase puncte de rezistență cădeau unul câte unul. Vitregiilor naturii li se mai adăuga și atitudinea ostilă a populației locale. Învinșii se țineau încă tari în fața trupelor învingătoare.

Victorie cu ajutorul populației locale

Sosirea la Dunăre, pe linia Șiștov-Rusciuk, s-a petrecut destul de târziu, spre sfârșitul toamnei anului 1918 (28 octombrie/10 noiembrie 1918). Giurgiul, situat pe celălalt mal, în fața Rusciukului, era un important nod fluvial; eliberarea

lui putea însemna mult pentru trupele franceze. Populația română nu a rămas indiferentă la aflarea veștii apropierei trupelor eliberatoare. Locuitorii urbei s-au strâns cu mic cu mare în parcul central, chiar în fața mitralierelor atent poziționate de către soldații germani.

După o confruntare scurtă, care s-a soldat cu trei victime în tabăra franceză – de altfel, primele pe teritoriul românesc –, orașul își deschidea porțile. Populația aclama în delir. Era pentru prima dată când din direcția aceea soseau trupe eliberatoare.

În ochii militarilor, portul își dezvăluia amestecul de culturi și obiceiuri. La prima vedere, semăna cu un oraș turcesc: aceeași agitație a bazarelor, aceleași miasme, culori și sunete foarte apropiate de tradiția orientală. În viermuiala orașului, puteai auzi șapte până la opt limbi intersectându-se la tot pasul. Pe lângă români, cel mai adesea veniți din zonele rurale, întâlneai armeni, greci sau turci. Documentele păstrate în arhivele militare franceze pomenesc cu uimire despre un popor similar, în multe privințe. „La prima vedere, după primele contacte cu populația locală, cel puțin românii dintr-o anumită clasă socială sunt asemeni nouă... Peste tot se vorbește franceza.” La ora siestei, soldatul ce bătea străzile putea lesne întrezări cu coada ochiului, în spatele ferestrelor larg deschise, bătrânele odihnindu-se pe divane uriașe, fumând și bându-și cafeaua.

Odată cu trecerea Dunării, trupelor li s-a reamintit că se vor găsi printre aliați, iar „cea mai mică lipsă de tact va fi se-

Gazda lui Vercel din București (x) la ani buni după evenimente

ver pedepsită". De la Giurgiu, generalul Berthelot adresa un mesaj de încurajare românilor, al cărui conținut, tipărit pe manifeste, avea să fie împrăștiat deasupra Capitalei, cu ajutorul avioanelor franceze.

Bucureștiul se confrunta cu febra retragerii trupelor germane. Generalul Koch, guvernatorul militar, părea ultimul Capitala, pregătită să-și întâmpine eliberatorii.

În lipsa unei autorități reale, generalului Berthelot i-a revenit sarcina asumării controlului. Drumul dintre Giurgiu și București a fost parcurs în patru zile. Numeroase procesiuni de localnici îi întâmpinau la tot pasul. Femei bătrâne le ieșeau înainte, purtând mămăligi rotunde și galbene, în locul pâinii și sării tradiționale. Vremuri grele. Din sate, la prima vedere extrem de sărăcăcioase, „se auzeau gramofone intonând Marseillaise”.

Bucureștiul era din ce în ce mai aproape. Iar armata română își făcea și ea apariția, dotată în cea mai mare parte grație ajutorului francez. Intrarea în Capitală s-a făcut mai mult sub umbra anonimatului. Serbările urma să se țină a doua zi, astfel încât, în periferia Bucureștiului, soldații, după ce au descoperit – plini de uimire – „o învălmășeală de porci negri, femei desculțe și țânci cu căciuli de blană”, s-au putut în sfârșit instala în cazărmi, luând masa în restaurante de cartier.

Ziua de 1 decembrie urma să marcheze intrarea triumfală. După cum își amintește Roger Vercel, atașat pe lângă tribunalul militar francez, în calitate de procuror, elevii de la toate școlile bucureștene intonau Marseillaise și *It's a long way*

Câteva zile după armistițiu, am început să venim la școală cu un ceas mai devreme și iarăși un ceas-două, după-amiezele ca să putem învăța, în mare grabă, imnurile Alianților. Cunoșteam aproape toți Marseillaise, dar trebuia să învățăm God Save the King și It's a Long Way to Tipperary, trebuia de asemenea să învățăm imnurile american și italian. Soloveanu, profesorul nostru de muzică, ne scrisese, fonetic, textele respective pe tablă, iar noi ne căzneau să le memorăm cum puteam. Totul trebuia făcut foarte repede, pentru că intrarea triumfală a detașamentelor aliate și a unor părți din armata generalului Franchet D'Esperey, de la Salonic, părea iminentă. Totuși, parada a fost amân timer de vreo câteva ori. În cele din urmă, am fost convocați într-o dimineață și, înainte de a se lumina bine, am pornit pe Calea Victoriei. De la Podul Mogoșoaiei până în Bulevardul Elisabeta se adunaseră toate liceele și toate școlile din Capitală, purtând drapele de toate mărimile. Întâi erau înșiruiți pe trotuar copiii din școlile primare, apoi veneam noi, cei din primele clase de liceu, în spatele nostru cei mai mari, apoi studenții.

Nu mai știu care au fost primele detașamente care au defilat prin fața noastră. Îmi aduc aminte de uralele pe care le auzeam din depărtare, crescând ca un talaz uriaș cu cât trupele se apropiau de noi.

(Mircea Eliade, Memorii, vol. I, Ed. Humanitas, București, 1991, p. 50)

to Tipperary. Francezii le răspundeau cu *Sambre et Meuse*. Din seara paradei, în fiecare zi, o companie avea onoarea de a cina la palat.

Insolență eliberatoare

Sărbătoriți de însăși Curtea regală, militarii francezi au fost primiți cu aceleași onoruri și de populația locală. Uniformele albastre deveniseră în scurt timp punctele de atracție ale mulțimii bucureștene, în promenadă pe Calea Victoriei, între Palatul regal și clădirea Poștei. Nu era deloc lucru rar să vezi soldați purtați pe brațe de către studenții români.

Într-o asemenea atmosferă de sărbătoare, străinul, atras de mulțimea festivităților organizate în cinstea lui, avea mult mai rar ocazia să descopere și

cealaltă față a Capitalei: străzile întortocheate, nepetruite, rămân timer totuși uimit de diferențele întâlnite la tot pasul: vile luxoase învecinându-se cu căsuțe sărăcăcioase, porci negricioși și femei elegante, cârciumi și restaurante de lux. La București, ca și în orașele pe care le cunoscuse acasă, impresia de lux și de eleganță rămânea însă definitorie.

Dar spectacolul străzii acestui „mic Paris” – după cum era cunoscut deja – avea să se schimbe destul de repede. Prezența celor cinci regimente franceze în oraș nu a putut să nu ridice și unele probleme de conviețuire cu populația locală. Și mai ales cu ofițerii români, pe care soldații francezi îi salutau cu o vizibilă tentă de insolentă. Iar în ceea ce privea opinia francezilor despre armata română, rămânea extrem de provocatoare. S-a

ajuns până într-acolo încât nu mai opt zile după desfășurarea paradei militare, cele două corpuri militare nici măcar nu se mai salutau. Numeroși ofițeri români se prezentau cu plângerea de a fi fost insultați de către soldații eliberatori.

O declarație a lui Foch

Contactele armatei franceze cu populația Bucureștiului au creat cu totul alte probleme decât cele ridicate de foștii ocupanți germani. Astfel, într-o capitală cu probleme de aprovizionare, românii au pus la punct un trafic extrem de fructuos pentru ambele părți. Depozitele armatei franceze, bine garnisite cu de toate, și, mai ales, echipamentele de foarte bună calitate au început să dispară pe zi ce trecea. O scurtă inspecție în cadrul unei cazarme rezervate armatei franceze a dezvăluit dimensiunea dezastrului: lipseau chiar și cămășile și ciorapii de schimb – totul se vânduse comercianților de ocazie. Gările fuseseră, de asemenea, infestate de către aceștia, mereu în căutare de profit. Nu se șfiau deloc să le propună gradaților afaceri extraordinare. Unora li se promisese chiar comisioane grase, dacă reușeau să pună la dispoziția unui anume depozit mult doritele vagoane de tren. Iar la scară mai mică, bucureștenii se foloseau de „prieteni” lor francezi pentru a-și aproviziona cămășile rămase goale după conflagrația mondială.

Dincolo de aceste mai mici sau mai mari afaceri, soldații străini se aventurau deseori în cartierele marginase ale Capitalei, pentru a gusta ceva din

Asemenea restaurante („La Iancu” din strada Blănari) i-au impresionat prin pitorescul lor pe francezi

atmosfera aparte a birturilor și restaurantelor de periferie. Aici, au ascultat pentru prima dată tarafurile de țigani lăutari și s-au bucurat de tăria aromelor băuturii naționale – țuica. Astfel că, fie pe străduțele întunecate, în care mai răsună încă lăăăitul țăganilor, fie în mult mai selectele cluburi de dans sau restaurante la mare modă, altercațiile începuseră să devină obișnuite.

Luna aprilie a anului 1920 prezenta, astfel, o armată franceză mult diferită de trupele ce defilaseră în pas victorios pe străzile Capitalei: obosită, cu lipsuri la apel, dezorganizată, cu un spirit de insubordonare care parcă scurtcircuitase trupele, în ciuda unui tribunal militar francez ce funcționa la întregul său randament sau a numeroaselor manevre gândite de către superiori pentru a prelua din nou frâiele conducerii armatei. Mai ales că plecarea era din ce în ce mai aproape: se primise ordinul înaintării spre Nistru, pe frontiera cu Ucraina, pentru a-i ajuta pe români să păstreze controlul asupra orașelor din zonă, din nou în pericol de a intra sub stăpânirea armatei roșii.

Încă de la începutul anului anterior, 1919, comandamentul trupelor aliate avusese în vedere trimiterea unor armate în Europa centrală și orientală cu scopul de a proteja micile state de aici de pericolul bolșevismului. Iar revenirea Basarabiei la România îi transforma pe români în elementul esențial al liniei defensive din zona frontierei cu Ucraina. Declarația generalului Ferdinand Foch, din 25 martie 1919, a fost, în acest sens, decisivă: armata română era preferată celei conduse de Anton Ivanovici Denikin.

Francezii descoperiseră, în tot acest timp, o Românie destul de aparte: bulversată de război, dezechilibrată vizibil de dificultățile ocupației germane, dar sub imperiul amețitor al victoriei. La plecare, au lăsat-o cu aceleași probleme, însă extrem de încrezătoare în viitor. Și, în plus, îl descoperiseră, poate cu alți ochi decât fuseseră obișnuiți să privească, pe românul de rând. Descoperiseră o parte din România. ■

În românește de
Theo STĂNESCU-STANCIU

PE VREMURI OAMENII ÎȘI TRIMITEAU SCRISORI

Terminarea primului război mondial a însemnat și orientarea rapidă a țărilor nou formate sau care își desăvârșiseră unitatea națională spre alianțe strategice care să le confere garanții contra apetitului revanșard al învingșilor. O astfel de alianță a fost cea tripartită – Cehoslovacia, Iugoslavia, România –, cunoscută ca Mica Înțelegere. N.N.

Filodor, care își dobândește prețioase state de serviciu la Atena, a fost primul trimis la Legatia României de la Praga. Climatul politic din noua capitală a Republicii Cehoslovace, poziția președintelui T. Masaryk, a ministrului său de Externe, E. Beneš, ca și posibilitățile de apropiere româno-cehă sunt înfățișate în două scrisori pe care le publicăm în continuare, adresate ministrului de Externe român, I.G. Duca.

Prima este scrisă în limba română, cu câteva fraze – marcate de noi – în limba franceză; a doua este în întregime în franceză, fiind tradusă de noi. Pieseile provin din arhiva istoricului I.C. Filitti, coleg de școală la Liceul Sf. Sava din București cu destinatarul.

Trei miniștri de Externe: Titulescu, Stoiadinovici (al Iugoslaviei) și Beneš

GEORGETA FILITTI

Praga, în 15 novembre 1925

Domnule ministru,

Profit de plecarea delegației noastre pentru a vă scrie aceste rânduri și a vă da câteva amănunte asupra celor ce am văzut aci și pe care nu le pot încredința poștei, căci și aci, ca și în vechia monarhie habsburgică, noi toți miniștrii străini suntem supravegheați; mai cu seamă cei noi, spre a se complecta fișa personală păstrată în

birourile Ministerului de la Hradschin [Hradčany].

Primirea ce mi s-a făcut aci a fost foarte măgulitoare pentru mine personal. S-a trimis la gară la sosirea mea Secretarul general de la Externe. Am fost primit îndată de domnul Beneš și de Președintele Masaryk. Referentul la Ministerul de Externe pentru afacerile românești mi-a spus că guvernul ceh a fost foarte mulțumit că ați binevoit a desemna pentru

postul de la Praga un om cu experiență.

Președintele Republicii m-a reținut trei sferturi de oră după audiența oficială. Deoarece nu vorbește decât cu greu limba franceză și nu vrea să vorbească limba germană, pe care o posedă perfect, am fost obligat a susține tot timpul conversațiunea. Am vorbit cu el de călătoriile mele și de ceia ce am văzut la Atena. Tema din urmă l-a interesat mai cu seamă, căci

acela care reprezintă statul cel mai intransigent – fără să fi văzut pe delegații celorlalte state.

Pentru aceste cuvinte n-am crezut de cuviință să insist prea mult pentru primirea domnului Zeuceanu.

Am găsit apoi aci o mai mare înclinațiune spre alianța cu Serbia decât cu noi. Aceasta nu reiese din fapte sau vorbe, dar din atmosfera ambiantă; căci cu toate denegațiunile oficiale ale d-lui Beneș, panslavismul, care a fost cea dintâia lozincă a renascerei cehe, a lăsat urme care nu se pot șterge așa de curând, mai cu seamă în popor, și orice guvern trebuie să țină seamă de această stare de spirit, chiar dacă n-ar fi convins de utilitatea sa.

Înainte de a încheia, dați-mi voie să vă rog:

1. Să binevoiți a-mi indica care trebuie să fie atitudinea mea în cazul când d. Beneș mi-ar vorbi iarăși despre pactele de siguranță cu Ungaria și dacă ar trebui să mă mulțumesc a răspunde că guvernul român așteaptă memoriul făgăduit.

2. Vă rog să binevoiți a spune d. Dianu să-mi trimeată cartea d-lor Iorga și Balș asupra influențelor bizantine în arta românească spre a o oferi d-lui Schamel, cancelarul Președinției Republicii, care se interesează de aproape de tot ce e bizantin și colecționează icoane, aceasta sub înrăurirea profesorilor ruși de la Universitatea din Praga. Văzând că și eu am oarecare noțiuni în această materie, d. Schamel, care ocupă aci o mare situațiune politică, m-a angajat să viu să-l văd din când în când.

3. Am început mai multe convorbiri cu redactorii ziarului oficios *Prager Presse* în vederea editării unui număr special în cursul lunii ianuarie destinat României. De îndată ce voi fi ajuns la un rezultat definitiv, voi avea onoarea a vă scrie mai pe larg.

Binevoiți a primi, domnule ministru, încredințarea prea înaltei mele considerațiuni.

N.N. Filodor

Praga, 28 noiembrie 1925

Domnule ministru,

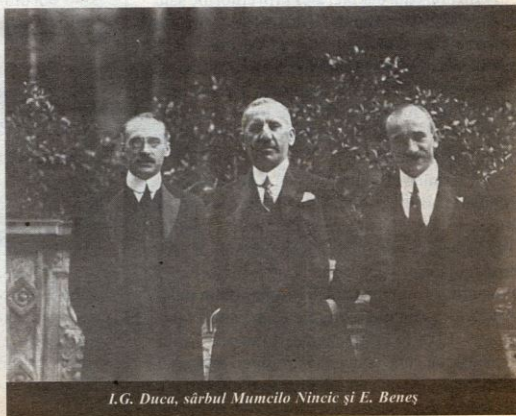
Profit de plecarea d. Cruțescu, ca să vă trimit aceste rânduri și să vă rog să-mi spuneți dacă aprobați direcția pe care am imprimat-o treburilor Legației în scurtul timp de când sunt aci.

Am tot timpul în mînte instrucțiunile verbale pe care mi le-ați dat și încerc să le împac cu stările de lucruri pe care le-am găsit aci, ca să le pot

executa mai mult sau mai puțin repede. Astfel că n-am crezut încă necesar să mă duc să-l văd pe d. Kramarz [Karel Kramar, liderul Partidului Național-Democrat – *n.n.*] din cauza ostilității aproape dușmănoase cu care mi-a vorbit d. Beneș de acest „inamic personal” al său. Aștept să provoc un prilej care-mi va îngădui să fiu prezentat acestui om politic.

Îmi va fi mai ușor să mă apropiu de elementul german, cu atât mai mult cu cât ultimul rezultat al alegerilor îmi îngăduie s-o fac, așa cum am explicat în ultimul meu raport.

Dacă vrem să influențăm aici opinia publică și ziarele, nemțești ori cehe, cea mai bună modalitate ar fi să le facem să înțeleagă interesul comercial în cultivarea prieteniei cu România. Fiindcă păturile sociale care mâine sau poimăine vor domina statul cehoslovac vor fi industriașii și negustorii, apropiați cel mai mult de mentalitatea practică a poporului

I.G. Duca, sârbul Muncilo Nincic și E. Beneș

ceh și care, atunci când Republica va fi consolidată, vor înlocui profesorii, universitarii și „intelighenția“ care deține acum puterea și au făcut revoluția.

În această privință am făcut greșeli și cercurile comerciale sunt foarte pornite contra noastră. De aceea, ca să începem, vă voi ruga să-mi dați voie să studiez chestiunea creării unei camere de comerț româno-cehoslovace. În această ordine de idei aș vrea să văd venind mai mulți delegați români pentru jubileul aniversării a 75 de ani de la întemeierea camerei de comerț din Praga. Sârbii, ungurii și polonezii au expediat câte o duzină și noi unul singur, pe reprezentantul camerei de comerț din Timișoara. Deși

nu-i de origine română, s-a descurcat destul de bine.

Înainte de a termina, am o rugămintă să vă fac: sunt aici doi canceliști capabili, cu poziție socială și studii corespunzătoare funcțiilor pe care le ocupă. Cred că sunt mult superiori colegilor lor de la Viena, care au fost avansați vice consuli. V-aș fi recunoscător dacă ați vrea să examinați cazul lor.

Prin curier vă trimit conturile căilor ferate cehe pentru cheltuielile prilejuite de călătoria domnului Brătianu la Karlsbad. Nu știu ce soluție se va da acestei afaceri, încât am preferat să v-o trimit personal în plic special.

Sper că dd. Teianu sau Gurănescu v-au predat deja scrisoarea pe care le-am

încredințat-o. Iertați-mă dacă insist din nou asupra atitudinii pe care trebuie s-o adopt în chestiunea Ungariei în urma conversației avute cu d. Beneș. Ministrul Afacerilor Străine pleacă azi la Londra ca să semneze tratatul de la Locarno și de acolo se duce la Geneva. Din acest din urmă oraș se întoarce la Praga în vreo douăzeci de zile. Când revine, să reiau chestiunea și să-i vorbesc de viitoarea reuniune a Micii Înțelegeri? V-aș fi nespus de recunoscător dacă ați binevoi să-mi dați câteva îndrumări.

Vă rog să primiți, domnule ministru, expresia înaltei mele considerații.

N.N. Filodor ■

Eveniment

UNIVERSITATEA DE VARĂ NICOLAE IORGA

Prin prezența dar mai ales prin ctitoriile sale de la Vălenii de Munte – Cursurile de vară ale Universității Populare, Școala de misionare naționale „Regina Maria“, Tipografia „Neamul Românesc“, inclusiv locuința personală, devenită azi muzeu –, Nicolae Iorga a marcat această pitorească așezare prahoveană de pe Valea Teleajenului.

Emblematică rămâne însă Universitatea Populară, înființată de savant în anul 1908, prin cursurile sale de vară, la care erau invitate să țină prelegeri personalități ale științei și culturii românești și de peste hotare, majoritatea cursanților fiind formată din românii din diasporă, îndeosebi din regiunile ce aveau să intre în anul 1918 în componența României Mari. Cursurile de vară, cu unele întreruperi în timpul celor două războaie mondiale și în primele două decenii de după cel de-al doilea război mondial,

s-au bucurat întotdeauna de prestigiu pe plan național și în afara hotarelor țării. Tradiția a fost reluată, cu respectarea exigențelor privitoare la tematica prelegerilor și calitatea cursanților. O dovedește și ediția desfășurată în perioada 10-15 august 2003.

Ea s-a deschis în eleganta sală de conferințe a Casei de Cultură a orașului Vălenii de Munte fiind onorată de mesajul de salut al președintelui României, Ion Iliescu, și cuvintele de început rostite de președintele Academiei Române Eugen Simion și ministrul Culturii și Cultelor, Răzvan Theodorescu. Au urmat cursuri, expuneri, conferințe, comunicări ale unor istorici și oameni de cultură, prelegerea de încheiere fiind rostită de academicianul Mircea Malița, rectorul Universității. ■

Gelcu MAKSUTOVICI

CĂLĂTORIND ÎN VIAȚĂ CU AL. ROSETTI

MARIUS SALA

La sfârșitul săptămânii (duminica) erau altfel de întâlniri: excursiile la munte. Ajungeam, de obicei la Predeal, cu trenul sau cu mașina pe care o primeam de la Academie. Rosetti era echipat ca pentru munte: bocanci, cămașă colorată în carouri, hanorac, un rucsac și celebrul baston. Nu lipseau trusa sanitară (leucoplast, pastile contra nevralgiilor sau aspirine) și celebra sa agendă. Era bine echipat și bine garnisit (avea și haine de schimb). Excursiile le făceam primăvara și toamna, mai rar iarna (în ultimul caz, aveau un traseu mai scurt) și aproape totdeauna în doi. Mă invita de obicei ca recompensă pentru lectura unor corecturi, dar nu lipseau cazurile când voia să discute diversele proiecte care-l preocupau.

Urcam încet, dar în ritm constant. Traseul începea la Clăbucet-sosire. Făceam pauze. Obligatorie era halta pe o șa de unde se vedea, în toată splendoarea lui, Postăvarul. Stătea minute bune, cu ochii ațintiți la Postăvarul, fără să spună nimic.

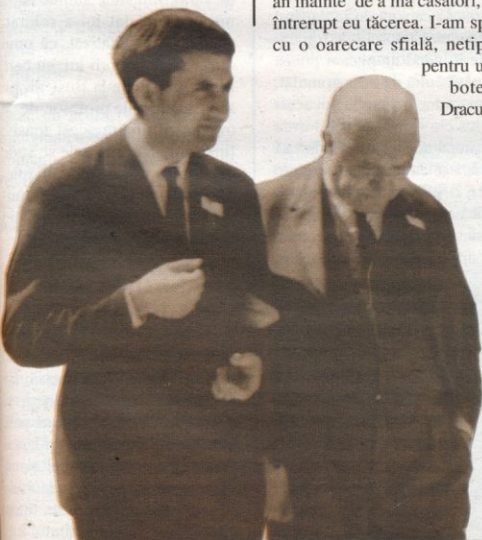
Uneori făcea un gest larg cu mâna, însoțit de exclamații admirative.

Ceremonialul nessului

La un astfel de popas, cu un an înainte de a mă căsători, am întrerupt eu tăcerea. I-am spus, cu o oarecare sfială, netipică pentru unul botezat Draculea:

„Aș vrea să vă spun ceva...” Rosetti m-a privit iscoditor și mi-a luat-o înainte: „Te însori!” N-a mai admirat Postăvarul, ci a continuat: „Cum o cheamă?” I-am răspuns: „Indreica, Florica Indreica și este din Ineu, județul Arad.” Rosetti: „Ah, da, numele există în scrisorile de la Bistrița.” (Știa asta fiindcă editase, în 1926, *Lettres roumaines de la fin du XVIe et du début du XVIIe siècle, tirées des archives de Bistritz (Transylvanie)* – Scrisori românești de la sfârșitul secolului XVI și începutul secolului XVII, extrase din arhivele Bistriței, Transilvania –, una dintre primele sale cărți.) I-am arătat o fotografie, pe care a privit-o după ce și-a scos ochelarii din hanorac. Mi-a înapoiat-o fără comentarii cu privire la ce văzuse. A zis doar: „Mda, băieții pot face știință, chiar dacă se căsătoresc. Mai greu fetele, care încep să aibă copii și să se ocupe de menaj.”

Fără să-mi spună ceva direct, în timp ce își pune ochelarii în rucsac, mi-a zâmbit dându-mi de înțeles că se vor termina escapadele de care mă bănuia. Cu un „ha, ha” scurt, nu cu patru „ha, ha”, a încheiat discuția. Anii care au urmat au adus multe întâlniri telefonice între el și soția mea,

Depănând alte amintiri (Magazin istoric, nr. 5/2004) despre maestrul său, profesorul Alexandru Rosetti, academicianul Marius Sala ne lasă să descoperim un personaj fermecător

alături uneori de cele de la prânz, când îl însoțeam amândoi de la Casa Oamenilor de Știință (C.O.Ș.) până acasă, pe Dionisie Lupu 56. La telefon, discuțiile erau scurte. De obicei: „E acasă tânărul?“, însoțit, când avea chef de vorbă, de câte un: „Ce mai faceți, doamnă?“.

Într-o seară ne-a invitat la cină la Athénée Palace. L-am cunoscut altfel pe maestrul meu, deosebit de jovial, dar tot cu gesturile pe care le avea la C.O.Ș., unde mânca zilnic, la prânz și seara: aceeași bavețică pe care și-o pune sub bărbie, aceeași viteză în „consumarea“ produselor culinare, aceeași nerăbdare ce se manifesta prin atingerea paharelor cu cuțitul cu care se juca. N-am vorbit nimic de lingvistică. Ne-a povestit tot felul de întâmplări din viața lui. La ieșirea din restaurant, unde vorbise mult despre Gheorghe, fiul lui stabilit în Franța (arhitectul Georges Rosetti), pe care era clar că-l adora, i-a spus soției mele: „Doamnă, nu știi niciodată ce zace în capul copiilor“, cu o intonație care ne-a impresionat. Nu ne-a lăsat să-l conducem acasă: voia să fie singur, cu gândurile lui. A luat-o agale spre Ateneu, ușor încovoiat de spate, la cei aproape 80 de ani pe care-i avea atunci.

Academicianul
Dumitru Caracostea

Programul zilei de excursie era ultracalculat. Mergea ca o locomotivă bine planificată și scotea totdeauna ceasul la popasurile pe care le făceam. Rare, câte un comentariu cu privire la orar. La popasuri, îmi oferea bomboane, de obicei dropsuri, pe care le scotea dintr-o cutie metalică. Aștepta cu nerăbdare, dar fără să-și schimbe ritmul, sosirea la cabana de la capătul escapadei. Cunoscut de toți cabanierii, când ajungeam puneam pe masă cutia de ness granulat, într-o vreme în care la noi acest produs era o raritate (el îl avea totdeauna de la Paris!). Fără să ceară, i se aducea apă fierbinte și, cu o plăcere nedisimulată, desfăcea cutia cu ness adăugând: „Ia să vedem ce-avem noi aici.“ Prepara licoarea în două căni,

una pentru mine (totdeauna mi-o oferea pe prima) și alta pentru el. O satisfacție deosebită se citea pe fața lui, mai ales după ce sorbea cu nesăț prima înghițitură, mai consistentă. Un discret plesăit de plăcere era urmat de golirea rapidă a conținutului ceștii. „Consumatul“ nesslerului era aproape mecanic.

Îmi aducea aminte de felul cum „topea“ înghetata la C.O.Ș., când, cu un șervet la gât, înghițea porții respectabile de înghetată într-un timp record. (Comesienii abia înghițeau prima linguriță, și el era gata! Nu reacționa la nici o întrebare, în acest timp. Astăzi, s-ar zice că își scotea din funcție celularul. Ne relaxam. Avea și alte lucruri dulci, mai ales mici biscuiți. Povestea tot felul de întâmplări din excursiile sale montane (inclusiv cum a suferit de câteva ori la revărsarea unei ploii torențiale de vară). Îmi aduc aminte că la un moment dat mi-a relatat, amuzat și scandalizat, că unul dintre colaboratorii lui, cu care fusese pe munte la Bușteni, i-a spus: „Domnule profesor, de ce trebuie să urcăm acest masiv, fiindcă de fapt muntele se vede mai frumos de jos.“ Rosetti mie: „Auzi, dragă, ce-i în capul omului ăstuia! Nu înțelege nimic din ce e munte!“

Satisfacția unui feuilletage

Când vremea era frumoasă, nessler îl pregătea pe terasă. Își scotea hanoracul și, uneori, și puloverul. După admirarea peisajului, însoțit de gesturi largi, ne întorceam la Predeal și ne opream invariabil la restaurantul „Carmen“, din centru, unde eram de asemenea invitatul lui. De obicei, cerea „boeuf Stroganoff“, pe care îl termina din nou într-o viteză la care nu rezistam

Peisaj montan hibernal

nici eu, un mare adorator de mâncăruri bune „consumate” rapid. (Cei ce spun despre mine că obosesc numai când mă privesc cum mănânc de repede ar fi închis ochii oripilați la spectacolul oferit de maestrul meu.) Rosetti avea obiceiul să nu lase nimic în farfurie; ultimele rămășițe, mai ales când era vorba de mâncăruri cu sos, le ștergea cu pâine, așa de bine, încât mă gândeam că farfuriile nu mai trebuie să fie spălate. Declara că „boeuf-ul Stroganoff” de la „Carmen” îl mai puteai găsi în acea vreme doar la Capșa.

Programul se termina invariabil la cofetăria de pe o stradă ce pornea în pantă din centru. Acolo o doamnă, nemțoaică, prepara prăjituri care îl înnebuneau pe Rosetti. Mâncă de obicei două și mai ales cerea un *feuilletage* (*mille-feuille*) și ceva cu frișcă (pronunța cuvântul frișcă cu o dulce pasiune). Când le termina, un sentiment de totală satisfacție îl cuprindea, mai ales când totul era în parametrii timpului planificat. Se uita pentru aceasta de câteva ori la ceas, cu același gest: parcă îl mângâia cu delicatețe. Nu prea comenta după aceea excursiile (evident, dacă nu intervenise ceva ce ieșea din programul normal).

La haltele de ajustare aflam multe despre fapte neevocate la București, unele recente, altele vechi (nu lipsea nici repetarea unor relatări care îl impresiionaseră). Rar povestea lucruri din viața personală. Își amintea întâmplări din primul război mondial, mai ales că făcuse războiul în regiunea unde aveau loc și excursiile duminicale. Una mi-a spus-o, amuzat, de mai multe ori. Era ofițer de cavalerie și s-a întâmplat ca iapa pe care o călărea să „contacteze” râie. Singura soluție, la vremea aceea,

Academicianul Alexandru Graur

era un tratament cu o cremă care a făcut ca iapa lui să devină verde! Povestea cu râsete, care arătau că trecuseră mulți ani, cum atunci când intra într-un sat toți copiii se luau după el strigând: „Iapa verde!” (Nu observau că era un ofițer frumos, cu cizme de cavalerist!) Îi plăcea să povestească cu sentimentul omului care a contribuit la Marea Unire!

Nu lipseau nici relatările despre diversele cancanuri universitare: concursul pentru ocuparea postului de profesor universitar de către G. Călinescu sau de către Sever Pop. Îl amuzau situațiile când, dintr-un motiv oarecare, părea că nu se putea rezolva bine un caz, dar el găsea în cele din urmă soluția. Juca o mică scenetă, cu gesturi și mi-

mică pe care le pot imita și azi, la patru decenii de la relatarea respectivă. Una dintre întâmplările cu mult succes îl privea pe el și pe colegul lui, Alexandru Graur, primul meu profesor de lingvistică. Mi-a fost spusă de câteva ori, pe munte sau acasă.

Gror și Iordan – doi „rezolvați”

În 1940, o dată cu instalarea lui Antonescu, Rosetti a fost eliminat de la conducerea Fundațiilor Regale. Înlocuitorul lui a fost D. Caracostea (Rosetti nu uita să precizeze că N. Iorga îl botezase Cacaprostea). Printre primele măsuri luate de noul director a fost aceea de a controla cum a folosit vechiul director fondurile Fundației. Și acum redau, în stil rosettian, cele întâmplate.

R.: Într-o zi vine la mine Groar (așa îl alinta Rosetti pe Al. Graur). Avea o mutră de om distrus, gata să se înecă. (R. își mișca degetele pe față arătându-mi cum se alungise figura lui G.; își lăsa buza de jos, în semn de disperare totală). Ce s-a întâmplat, Groar?

G. (Rosetti îi imita vocea gravă): M-a chemat Caracostea la Fundație și mi-a spus că a găsit o chitanță semnată de mine pentru un avans de 10.000 lei dat

Vedere de pe Clăbucet, loc de destindere pentru academicianul Rosetti

de la Fundație (când director era R.), pentru o carte despre venetă (veche limbă indo-europeană dispărută). Mi-a cerut să-i dau cartea, dar eu nu o am, n-am scris-o.

R.: Ha, ha, ha, ha. Eu știam prea bine că n-a scris-o, fiindcă el făcea alte lucruri. Scia, dragă, la *Adevărul* lui frate-său (M. Graur). Trebuia să găsesc o soluție, să-l salvez pe „pauvre Gror”.

(Era încântat că a găsit soluția.)

R.: Ce să vezi, Draculea! Chiar în acea zi, după masă, coboram pe strada ce pornea de la Athénée Palace spre biserica Luterană, când dau bot în bot cu avocatul X (îmi scapă numele). Era un personaj în București. Umbla cu o pălărie cu boruri mari și cu o pelerină largă. (Imita un personaj pe care nu l-am văzut în viața mea, dar pe care l-aș putea descrie cu lux de amănunte pe baza datelor variate furnizate de maestrul meu). Când îl văd (R. se plesnea de fiecare dată peste frunte), îmi zic: „Ăsta-i omul meu!” Îl salut cu interes (în ochii maestrului meu apăreau sclipiri de spiriduș) și îi zic: „Vă salut, dumneavoastră ne puteți salva!” Îi spun toată povestea bietului Gror, cu figura unui om disperat, și adaug: „Nu-i așa că ne puteți salva?” S-a oprit, m-a privit în ochi (aproape că-i imita și ochii) și mi-a spus: „Dați-mi 24 de ore”. Eu (ha, ha, ha): „Evident... (Când eram la el acasă, mă lovea peste genunchi.)

Nu mi-a spus, dar sunt convins că, ajuns acasă, l-a sunat pe Graur, ca să comenteze cele întâmplate: „Gror, se rezolvă.” Țăsta era obiceiul maestrului meu. Chiar dacă nu era sigur că se va rezolva un caz, dădea telefon să spună că se rezolvă. Dacă nu se rezolva în acel moment, căuta alte soluții, ar fi inventat altă cale. Era plăcerea lui. Cred că, dacă n-ar fi avut probleme,

Ședință la Fundațiile Regale

le-ar fi inventat. Am trăit mulți ani în preajma lui și am ajuns, și în acest punct, să-l copiez.

R.: Ei, ce să vezi! A doua zi dimineața „omul nostru” mă sună și-mi spune: „Am găsit!” „Știu eu că veți găsi soluția”, îi răspund. Se invită la mine și-mi spune: „Spuneți-i domnului Graur să meargă la Caracostea și să-i spună că îi va da manuscrisul, cu condiția să-l publice”. Eu n-am înțeles la început despre ce este vorba. Probabil a ghicit asta pe mura mea și a continuat: „Domnule profesor, clenciul stă în faptul că noul director, D. Caracostea, nu va putea accepta condiția pusă de mine, fiindcă nu-l va putea publica. Există o lege care le interzice evreilor să publice cărți cu numele lor.” Mă lovesc peste frunte, îl felicit și zic: „Bravo!” Nu i-a cerut nici un onor, dar Graur a fost salvat. Rosetti era încântat și, mai ales, se amuza când se gândea la mura pe care o va face Caracostea, când Graur va simula că are manuscrisul pe care, „Oh, Draculea, e clar că nu-l avea!”

Eu: Și?

R.: A fost cum mi-am imaginat. Gror s-a dus înfipț și i-a spus lui Caracostea că-i dă manuscrisul cu condiția să-l publice. A înghițit hapul, și Gror a scăpat. Ha, ha, ha, ha!

La fel de mult îl amuza întâmplarea legată de numirea lui Iorgu Iordan, celălalt maestru al meu, ca ambasador la Moscova.

R.: Într-o zi mă sună, cine crezi!? Ana Pauker: Mă invită să-i fac o vizită. Eu, evident, fac pe emoționatul și accept. Când ajung la ea în birou, ea începe cu „Ce mai faceți etc.” și trece rapid la subiect.

A.P.: Domnule Profesor, ne-am gândit că dumneavoastră ați fi potrivit pentru a reprezenta România la Moscova, ca ambasador al țării noastre.

R.: Eu, aparent emoționat, îi spun: „Vă mulțumesc pentru onoarea pe care mi-o faceți, dar nu cred că aș putea face față la o astfel de încredere.”

A.P. (surprinsă): Ne pare rău, domnule Profesor. Sunt convinsă că ați fi putut fi un excelent reprezentant al României... Și totuși, dacă nu acceptați, nu ați putea să ne recomandați pe cineva?

R.: Eu mă prefac că mă gândesc și-i spun: „Cred că ar fi potrivit colegul Iorgu Iordan.”

A.P.: Vă mulțumesc.

R.: Draculea, ce să vezi! Aflu că Iordan a acceptat și a devenit ambasador la Moscova. Ha, ha, ha, ha! ■

(Va urma)

BRITISH MUSEUM

CEL MAI VECHI MUZEU PUBLIC DIN LUME

ADRIAN NICOLESCU

Actul de naștere al lui British Museum (Magazin istoric, 7-8/1968, 9/1974) este legea votată de Parlamentul britanic în 1753 care prevedea adăpostirea sub un același acoperiș la Londra a trei colecții: Robert Cotton, Robert Harley și Hans Sloane. Cine au fost proprietarii și care era fondul acestor colecții? Sir Robert Cotton (1571-1631) fusese un anticar cunoscut și controversat în timpul domniei lui Iacob I și Carol I Stuart. Colecția lui de monede și manuscrise vechi intrase în proprietatea statului în 1702. Sir Robert Harley (1661-1724), primul conte de Oxford (titlu restaurat) și Lord Trezorier, acumulase o mare bibliotecă de cărți rare. Colecția doctorului Sir Hans Sloane (1660-1753), medicul personal al regelui George II și fost președinte al Societății Regale, era eterogenă (în principal, plante, fosile, medalii și monete). Toate aceste colecții se aflau în diferite locații londoneze și avuseseră de suferit în urma unor incendii.

Primul sediu al Muzeului Britanic a fost Montagu House din Great Russell Street, în cartierul universitar de mai târziu Bloomsbury, o construcție ridicată cu ajutorul unei subscripții publice. În 1759, British Museum a devenit primul muzeu din lume deschis accesului public. Actualul sediu – în stil neoclasic – a fost construit pe trei niveluri (subsol, parter și etaj) între 1823 și 1852 de arhitectul Sir Robert Smirke (1781-1867), pe același amplasament ca primul (după demolarea vechii construcții, devenite cu timpul neîncăpătoare, ca urmare a acumulării de achiziții).

Fațada principală (cea din Great Russell Street) are un impunător portic cu coloane canelate ionice (ordinul colosal).

Aripile laterale, ieșite în rezalit, cu porticurile lor hexastile ionice, încadrează simetric intrarea principală, ritmată de un portic octostil ionic, ce susține antablamentul și fronthonul triunghiular, al cărui timpan este decorat cu altoreliefuri.

Exponatele sunt grupate pe următoarele secțiuni principale, fiecare ocupând mai multe săli: Britania preistorică și romană, Antichități egiptene, Antichități greco-romane, Antichități orientale (Asia de Sud-Est și Asia de Vest), Evul Mediu, Renaștere și epoca modernă, la care se adaugă importante colecții de medalii și monete, de desene și gravuri, de manuscrise miniaturate, hărți vechi și incunabile, de colecții etnografice. Prezentăm cititorului, foarte pe scurt și pe secțiuni speciali-

zate, principalele exponate care fac fala muzeului.

Britania preistorică și romană

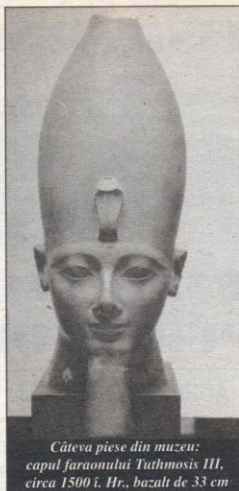
Omul din Lindow (*Lindow Man*), holograma bustului unui bărbat în jurul a 30 de ani, ucis într-un ritual druidic de sacrificiu (sec. I î.Hr.) și descoperit într-o turbărie din comitatul Cheshire (*Magazin istoric*, nr. 3/1989). Tezaurul de la Snettisham (Norfolk), alcătuit din obiecte de podoabă din aur masiv sau din electrum (aur nativ). Scutul celtic de la Battersea și coiful de la Waterloo Bridge (descoperite în prundișul Tamisei), precum și scutul de la Witham (Lincoln-

shire), datând toate din secolele I-II î.Hr. Capul din bronz al lui Claudius (provenind de la o statuie din forumul de la Colchester, sec. I d.Hr.), o statueta din bronz a lui Nero (sec. I d.Hr.), capul și mâna dreaptă ale lui Hadrian, tot din bronz (de la o statuie din Londra, sec. II d.Hr.). Tezaurul de la Mildenhall (Suffolk), piese de toreutică (în antichitatea greacă, arta de a sculpta, cizela și asambla lemnul, aurul, fildeşul, argintul) din argint, de proveniență romano-britanică (sec. IV d.Hr.).

Antichități egiptene

Muzeul posedă cele mai importante colecții de mumii (oameni și animale) și artefacte egiptene din lume, cu excepția muzeului din Cairo. Exponatele acoperă perioade care se întind de la Egiptul faraonic la Egiptul coptic. Piesa de rezistență o constituie „piatra din Rosetta” (*Rosetta Stone*), un fragment dintr-o stelă din bazalt negru (114 x 72 cm), descoperită de un ofițer francez în delta Nilului, în apropiere de Alexandria, în timpul campaniei napoleoniene din Egipt și devenită captură britanică de război în 1801.

Piatra este scrisă în două limbi (egipteană și greacă) și în trei alfabet (hieroglific, demotic și grecesc). Descifrarea ei, prin compararea textelor scrise în versiuni paralele, mai întâi (parțial) de către Thomas Young (1818), apoi (definitiv) de Champollion (1831), a dat cheia lecturii tuturor textelor hieroglifice. Inscripția, redactată probabil de preoții templului din Memphis, se referă la unele donații ale faraonului Ptolemeu V Epiphanes (205-180 î.Hr.), făcute în cel de-al nouălea an de domnie. În mai multe săli sunt expuse

Câteva piese din muzeu:
capul faraonului Tutankhamun III,
circa 1500 î. Hr., bazalt de 33 cm

sarcophage cu mumii umane și animale (crocodili, pisici, maimuțe, șoimi) și mai multe statui, precum capul lui Mentuhotep II (a 11-a dinastie), în gresie pictată în culori vii, statuia din granit a lui Sesotris III (a 12-a dinastie, cel mai mare faraon al Regatului Mijlociu), în mărime naturală, capul reginei-faraon Hatshepsut (a 18-a dinastie), din șist verde, capul lui Amenophis III (a 18-a dinastie), tot din granit, de proporții gigantice, capul din ba-

Capul unui tânăr, purtând o cască de atlet, din perioada republicană

zalt (înalt de 33 cm) al lui Tutankhamun III (a 18-a dinastie), bustul uriaș (fragment de statuie) din granit al lui Ramses II (a 19-a dinastie), precum și un bronz înfățișând-o pe zeița-pisică Bastet.

Antichități greco-romane

Exponatele cele mai de preț, cunoscute de britanici sub numele de *Elgin Marbles*, sunt frontoane sculptate, fragmente de statui și coloane, fragmente (basoreliefuli) din friza Parthenonului și o cariatidă de la Erechtheon. Toate acestea își au povestea lor. În anul 1802, lordul Elgin, la data aceea ambasadorul Marii Britanii la Sublima Poartă, a obținut acordul Istanbulului să transporte în Anglia orice ruină de valoare aparținând complexului arhitectonic de pe Acropola atenică. În anul 1687, când Grecia se afla sub stăpânire otomană, iar Parthenonul devenise o pulberărie, o ghiulea trasă de pe o corabie din escadra comandată de contele Morosini (viitorul doge) care asedia Atena în numele Serenissimei Republici lovise din plin *cella*, transformând templul într-o ruină, ulterior complet neglijată de autorități și supusă poluării și coroziunii atmosferice.

Fragmentele au fost transportate la Londra, pe cheltuiala lui Elgin, între 1802 și 1812. Evenimentul a creat un val de proteste, Elgin fiind acuzat în presă de vandalism și hoție. Printre protestatarii de marcă a fost și lordul Byron, un mare grecofil. Parlamentul s-a văzut nevoit să deschidă o anchetă, care însă l-a exonerat pe Elgin. În 1816, Coroana a cumpărat întreaga colecție (achitându-i lui Elgin suma de 35.000 de lire reprezentând jumătate din costul trans-

portului), care a fost mai întâi depozitată la Montagu House, apoi transferată, o dată cu celelalte colecții, în actualul sediu, din Great Russell Street. Conținutul greco-britanic în materie există și astăzi. Atena a solicitat în repetate rânduri înapoierea corpurilor de pe Acropole, construind chiar un muzeu special pentru păstrarea și expunerea lor, dar Londra nu a acceptat.

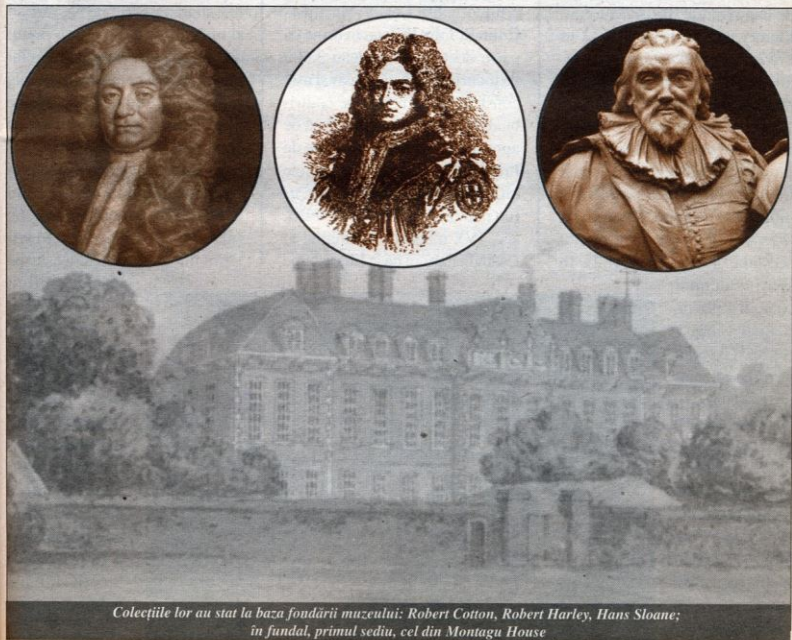
Aparținând tot anticităților greco-romane sunt monumentul funerar al Nereidelor din Xanthos (vestul Turciei), în formă de templu (reconstruit, sec. IV î.Hr.), friza din marmură de la templul lui Apollo din Bassae (sec. V î.Hr.), un fragment de friză și un cal de marmură (de mărimea unui elefant) provenind de la mausoleul din Halicarnas (una

dintre cele Șapte Minuni ale lumii, sec. IV î.Hr.), două capitale ioniice și fragmente din baza sculptată (basorelieful) a unei coloane provenind de la templul zeiței Artemis din Efes, o altă „minune“ a lumii, distrusă de goți.

Antichități orientale

O selecție oricât de riguroasă nu poate omite următoarele exponate: frize și reliefuluri de la palatul din Ninive (sec. VII î.Hr.), tauri înaripați cu cap de om și cinci picioare de la templul lui Assurnasirpal II de la Kalah (azi Nimroud, sec. IX î.Hr.), uriașele porți din lemn de la palatul lui Salmanasar III (sec. IX î.Hr., reconstruite la scară), friza cu scene de vânatoare regală (baso-

reliefuluri, „leoaica rănită“) de la palatul lui Assurbanipal din Ninive (sec. VII î.Hr.), o cadă de fier provenind din capitala mesopotamiană, Ur (c. 2500 î.Hr.), și tot de acolo statuia din lapislazuli ultramarin și scoici albe a unei capre pe picioarele din spate, care scoate capul printre ramurile unui copac cu frunziș din aur (tot mileniul III î.Hr.); ea apare în catalogul muzeului sub denumirea de *Ram in the Thicket* (Berbec în tufiș). Apoi o inscripție cu cuneiforme minuscule reprezentând un text al epopeii Ghilgameș (sec. XVII î.Hr.), comoara numită Oxus, compusă din diferite obiecte de aur provenind de la templul din Persepolis (Persia, sec. VII-IV î.Hr.), la care se adaugă o colecție de vase chinezești (alb-albastru din pe-

Colecțiile lor au stat la baza fondării muzeului: Robert Cotton, Robert Harley, Hans Sloane; în fundal, primul sediu, cel din Montagu House

rioada Yang, sec. XIII-XIV, și policrome din perioada Ming, sec. XIV-XVII), probabil cea mai bogată din afara Chinei, statui și reliefuri de la templul budist din Amaravati (sudul Indiei, sec. II d.Hr.), etc.

Evul Mediu, Renaștere, epoca modernă

Se remarcă tezaurul de la Sutton Hoo (comitatul Suffolk), o colecție de arme, monede și obiecte funerare din fier, aur sau argint, de factură germanică și bizantină, datând din secolul VIII d.Hr.

Atașată Muzeului Britanic și ocupând o parte din aripa de sud a construcției lui Smirke din Great Russell Street a fost, până în 1998, Biblioteca Muzeului Britanic (inițial British Museum Library, apoi British Library). În 1757, George II a donat muzeului (la data aceea adăpostit în Montagu House) o colecție de cărți care aparținuse suveranilor englezi de la Eduard IV la el însuși (numită în prezent Old Royal Library). La aceasta s-a adăugat biblioteca regelui George III (Royal Library), donată de fiul acestuia, George IV, în 1823. În spațiul ocupat până în 1998 de British Library (făcând parte din clădirea Muzeului Britanic), se află o imensă sală de lectură circulară, cu o capacitate de 370 de locuri, acoperită de o cupolă din bronz, cu un diametru mai mare decât acela al cupolei domului

San Pietro din Roma și perforată de ferestre imense și un ochi ciclop. Construcția cupolei, terminată în 1857, a fost opera arhitectului Sydney Smirke, fratele lui Sir Robert Smirke.

În timpul bombardamentelor germane din cel de-al doilea război mondial, au fost distruse peste 225.000 de volume. Din 1998 British Library se află într-o clădire modernă, situată în apropiere de gara Euston. Noul sediu, oferind servicii complet computerizate, are în stoc un fond de peste 25 de milioane de cărți (mereu în creștere, biblioteca având depozit legal), la care se adaugă sute de mii de periodice, microfilme și manuscrise rare. Sălile de lectură au o capacitate de 1.200 de locuri, considerate insuficiente.

Planurile inițiale, făcute de arhitecții Sir Leslie Martin și Colin St John Wilson în urmă cu patru decenii, prevedeau 3.500 de locuri de lectură. Chiar și așa, construcția l-a costat pe contribuabilul britanic suma uriașă de aproximativ 500 de milioane de lire sterline. Printre exponatele rarissime se află *Codex Sinaiticus* (un manuscris grecesc al Bibliei, sec. IV), manuscrisul miniat al Evangheliarului de la Lindisfarne

(fine sec. VII), două exemplare originale ale Magnei Carta (*Magazin istoric*, nr. 9/1970) – 1415, celelalte două fiind la catedralele din Lincoln și Salisbury –, Biblia lui Gutenberg de la 1455, prima ediție a *Povestirilor din Canterbury* de Geoffrey Chaucer (1478), prima tipăritură a lui William Caxton din 1475 (*Istoria Troiei* de Raoul Le Fevre), Biblia lui Miles Coverdale (în engleză, 1539) și ediția princeps a operelor lui Shakespeare (1623), toate transferate de la vechiul sediu din Great Russell Street.

Revenind la British Museum, ne permitem să sfătuim vizitatorii români la Londra care fac turism cultural să nu încerce să vadă totul într-o singură zi. Chiar și contactul vizual cu exponatele prezentate aici necesită cel puțin două zile, pentru a evita imaginile suprapuse, cefaleele, vertijul și efortul fizic. Pe lângă faptul că muzeul este deschis marelui public (ceea ce nu se întâmplă în cazul Bibliotecii Bodleiene din Oxford și al Bibliotecii Naționale din Paris), o altă veste bună este că nu se percepe nici o taxă de intrare, spre deosebire de celelalte puncte de atracție turistică din capitala Marii Britanii, unde accesul este pe

bază de bilet, inclusiv la abația Westminster și la catedrala St. Paul. Cu cei peste șase milioane de vizitatori (medie multianuală), Muzeul Britanic deține recordul suplimentar de a fi primul obiectiv turistic cultural din Regatul Unit. ■

Măsurarea umidității într-una dintre galerii

CITREȘAR

3

323 î.e.n. După o orgie la Medius, unul dintre efebii săi favoriți, Alexandru cel Mare, regele Macedoniei, este cuprins de febră. Cu câteva zile înainte, navigând pe Eufrat, și-a pierdut diadema, luată de o pală de vânt. Un vâslaș a sărit după ea în apă și, ca să înoate mai ușor înapoi, și-a pus-o pe cap. Semn rău, s-a comentat, ce prevestește că imperiul își va schimba stăpânul. Starea regelui se înrăutățește rapid. La 10 iunie își pierde cunoștința și în seara de 13, a zecea zi de boală, moare.

7

1692. Port Royal, orașul piraiilor, ridicat pe un promontoriu nisipos, dispare. Este distrus de un cutremur îngrozitor, care atinge întreaga coastă estică a continentului sud-american. Din cei 16.000 de locuitori reușesc să se salveze doar câțiva, iar din zecile de corăbii rămâne una singură. „În multe locuri pământul se despica, se deschidea și iar se închidea. Oamenii cădeau în crăpăturile pământului, din care nu mai puteau să iasă și erau îngropați de vii. În depărtare viau munții care se prăbușeau; cerul era de un roșu incandescent”, notează un martor ocular al tragediei orașului. Locuitorii se odihneau după o petrecere, când unii dintre ei au văzut cerul brăzdat de fulgere înspăimântătoare. Câteva minute mai târziu o tornadă puternică a cuprins orașul, desprinzând acoperișurile caselor. Apoi pământul a început să vibreze.

8

1870. O casă fermecătoare din comitatul Kent, între Rochester și Chatham. Lângă o fereastră deschisă spre grădina plină de nalbe, lalele și caprifoi, un bărbat cu o barbă în evantai scrie cu febrilitate. Din când în când se oprește epuizat. Este marele scriitor Charles Dickens, care lucrează la un roman fantastic, intitulat *Misterul lui Edwin Drood*, ce apare de cinci luni în episoade lunare și este urmărit cu pasiune de un imens public. A doua zi cel de-al șaselea capitol trebuie trimis prin poșta de dimineață editorului său. Pentru a încheia aventura eroului, scriitorul mai are nevoie de alte șase capitole. În sfârșit, extenuat, el termină textul ce urmează să plece în zori, suflă în lumânări, urcă cu greutate scările și merge la culcare. A doua zi este găsit mort în pat.

10

1860. La Brăila, unde mama și-a însoțit soțul (mare proprietar de pământuri din Teleorman), pentru a vinde recolta, vine pe lume, fără doctori, fără moașă, fără complicații, Hariclea Darclée, una dintre cele mai de seamă artiste lirice. Curând, părinții se întorc liniștiți la Turnu Măgurele. Fetița primește numele de la patronimicul tatălui, Ion Haricli, care este destul de dezamăgit că soția nu i-a dăruit un băiat. Tatăl este un om cult, a călătorit mult prin lume, iar mama, născută Aslan, se trage din os domnesc, este nepoata directă a domniței Mavrocordat.

28

1928. „În timp ce situația țării este așa de grea, miniștrii noștri primesc cu alai pe călăreata D' Orange, care a făcut raidul de la Paris la București. Mama Ecaterinei Teodoroiu doarme în gară, pe pietre, și are un bilet de clasa a doua cu care se întoarce la Târgu Jiu, mama scriitorului Leon Donici moare de foame, și pentru domnișoara D' Orange se găsesc banii pentru banchete, iar la Grand Hotel flutură drapelele franceze și române. E un exemplu de inconștiență în timpurile pe care le trăim”, scrie Grigore Trancu-Iași, în *Memorii politice (1921-1938)*.

28

1867. În Sicilia, la Agrigento, într-o vilă numită „Haos”, unde familia s-a refugiat în timpul unei epidemii de holeră, se naște Luigi Pirandello (Premiul Nobel pentru Literatură, 1934). În 1946, la zece ani de la moartea scriitorului, cenușa închisă într-un vas grecesc, este transportată în așezarea natală și depusă într-o sală a Muzeului arheologic. Trei ani mai târziu, printr-un decret, „Vila Haosului” este declarată monument național, iar cu ocazia comemorării a 25 de ani de la moartea lui Luigi Pirandello, vasul cu cenușă este adus în „Vila Haosului”.

Minicronică Olimpică

În continua-
rea cronicii parti-
cipării țării noastre la Jocurile
Olimpice de vară (Magazin istoric,

nr. 4, 5/2004),
să parcurgem pa-
ginile edițiilor cuprinse între anii
1964-1976.

DE LA PARIS 1924 LA ATENA 2004

MIHAELA PENEȘ,

director al Departamentului de Educație Olimpică din cadrul C.O.R.

1964. *Ediția a XVIII-a* (Tokio, 10-24 octombrie). O destăinuire. În vremea Jocurilor Olimpice de la Roma, eram elevă. Practicam sportul. Mă atrăgeau însă alte discipline. Urmărind Jocurile de la Roma, am simțit o chemare irezistibilă pentru atletism. Mama m-a susținut și, timp de trei ani, m-am antrenat zilnic pe stadionul Tineretului la aruncarea cu sulița. Am obținut câteva recorduri naționale importante, fără însă ca să prevădă cineva ce se va întâmpla în competiția din capitala îndepărtatei Japonii.

Lotul olimpic român (117 sportivi, dintre care 33 femei) a participat la 13 ramuri sportive în 75 probe (16 feminine). România a ocupat locul 12 în clasamentul medaliilor, din cele 94 țări participante, cu doar două medalii de aur.

Victoria Iolande Balaș era aproape sigură. Și Ioli, într-adevăr, a sărit 1,90 m, aducând țării râvnita medalie de aur. Nu se aștepta nimeni ca o puștoaică (aveam 17 ani) să realizeze o performanță olimpică. Plecasem la Tokio mai mult să învăț pentru viitor din experiența celor mai bune sulițașe de pe glob. Am aruncat, în finală, 60,54 m, după ce, în aceeași dimineață, mă calificasem din ultima încercare.

Și alți sportivi români au obținut rezultate deosebite. Argint – Andrei Igorov, Hilde Lauer (caiac-canoe), Valeriu Bulorca (lupte), Ion Tripșa (tir). Bronz – Lia Manoliu (disc), Hilde Lauer, Cornelia Sideri, Aurel Vernescu, Simion Cucuic, Afanase Sciotnic, Mihai Turcaș (caiac-canoe), Ion Cernea, Dumitru Părvulescu (lupte).

O surpriză mare a produs și Ion Tripșa, la pistol viteză, pe poligonul Asaka. Probele erau aproape de încheiere și ziariștii, încă înainte de terminarea competiției, presați de ora apariției gazetelor, s-au grăbit să anunțe medaliații (majoritatea americani). Le-au făcut chiar și fotografiile de rigoare. Ion Tripșa a tras însă excepțional în ultima manșă, realizând 296 puncte, rezultat care l-a propulsat pe locul doi, doar la un punct diferență de câștigătorul probei.

Boxerii noștri au avut neșansa de a lupta chiar din preliminarii cu viitorii câștigători sau de a fi victime ale unor arbitraje incorecte. Și echipa de ciclism a avut ghinion. Unul dintre membrii ei s-a rătăcit în aglomerația din preajma velodromului și a întârziat la start 40 de secunde. Echipa a sosit în

final pe locul nouă, din 32 de formații participante.

La Tokio, pe timpul Jocurilor Olimpice, guvernul japonez a făcut apel la sindicate să evite orice grevă, iar acestea au respectat cererea autorităților. De asemenea, Poliția capitalei nipone i-a rugat pe hoții de buzunar să nu opereze pe teritoriul metropolei pe toată durata Jocurilor. Și acest apel a fost respectat.

La un moment dat, câțiva dintre sportivii noștri din loturile masculine (polo, lupte, volei) nu mai luau masa la restaurantul unde mâncam noi. Se duceau să prânzească în altă parte, cu francezii și italienii. Secretul a fost dezlegat repede: acolo se servea și câte un pahar de vin roșu, de 200 ml. A intervenit medicul lotului, dr. Ioan Drăgan, și băieții s-au întors între noi.

1968. *Ediția a XIX-a* (Mexico, 12-27 octombrie). România cucerește 15 medalii – 4 de aur, 6 de argint, 5 de bronz, situându-se pe locul 11, dintre 112 țări participante. Lotul olimpic român era format din

87 sportivi (17 femei), care s-au confruntat în cadrul a 9 discipline sportive și 63 probe (13 feminine).

Flacăra olimpică, aprinsă după obiceiurile vechi la Olympia, în Grecia, a parcurs în mod simbolic drumul pe care, cu aproape cinci secole mai înainte, Columb îl străbătuse legând Europa de Lumea Nouă. Pe stadionul olimpic din Mexico, pentru prima dată în istoria olimpiadelor, flacăra olimpică a fost aprinsă de o femeie, atleta Enriqueta Basilio. Alitudinea de 2.260 m a orașului Mexico nu a afectat, așa cum se credea, desfășurarea Jocurilor. Dimpotrivă, s-a stabilit un număr dublu de recorduri, față de cele din 1964 de la Tokio, despre care se spunea că a fost „Olimpiada recordurilor”.

Țara noastră a reușit patru performanțe olimpice, obținând aurul prin Lia Manoliu (disc),

Viorica Viscopoleanu (săritură în lungime), Serghei Covaliov și Ivan Patzaichin (caiăc-canoe) și Ionel Drămbă (floreță). La aruncarea discului, vremea a fost deosebit de rea. Concursul s-a întrerupt de trei ori, din cauza ploii care nu mai conținea. Între două rafale, Lia Manoliu – participantă pentru a cincea oară la Jocurile Olimpice (1952-1968), va mai concura și în 1972 – a obținut performanța de 58,28 m, adjudecându-și aurul.

Cu o aruncare a sulitei de 59,62 m

Viorica Viscopoleanu

am luat medalia de argint, împreună cu Ileana Silai (800 m), Ion Monea (box, 81 kg), Anton Calenic, Dimitrie Ivanov, Hara-lambie Ivanov, Mihai Turcaș (canoe patru persoane), Ion Baciu (lupte) și Marcel Roșca (pistol viteză).

Bronzul olimpic l-au câștigat Calistrat Cuțov (box), Nicolae Martinescu, Simion Popescu (lupte), Viorica Dumitru (canoe) și echipa de floreță formată din Ileana Gyulai-Drămbă, Ana Pascu-Ene, Ecaterina Stahl, Olga Orban-Szabo și Maria Vicol.

1972. *Ediția a XX-a* (München, 26 august-11 septembrie). Masivă participare românească: 169 sportivi (30 femei), la 14 sporturi și 102 probe (22 feminine). Au fost câștigate 3 medalii de aur, 6 de argint, 7 de bronz, situând România pe locul 13 între cele 121 țări participante. Au obținut aur la lupte Gheorghe Berceanu (48 kg) și Nicolae Martinescu (100 kg) și Ivan Patzaichin (caiăc-canoe, 1.000 m). A impresionat în mod deosebit tenacitatea cu care Ivan s-a îndârjit să câștige concursul în proba din serii. Aproape de sosire, i s-a rupt pagaia. A tras cu mâinile și cu restul de pagaie,

Mihaela Penes

pentru a se putea califica mai departe.

Au adus țării argint Argentina Menis (disc), Valeria Bufanu-Ștefănescu (100 m garduri), Ion Alexe (box, peste 81 kg), Serghei Covaliov, Ivan Patzaichin (1.000 m canoe dublu), Afanase Sciotnic, Vartolomeu Roman, Aurel Vernescu, Mihai Zafiu (1.000 m caiac patru persoane) și Dan Iuga (pistol liber). Medaliații cu bronz au fost caiciste Viorica Dumitru, Maria Nichiforov (2.500 m), Petre Ceapura, Ștefan Tudor și Ladislau Lovrenski (canotaj), Victor Dolipschi (lupte, peste 100 kg), Vasile Iorga (lupte libere, 82 kg), Ileana Gyulai, Ana Pascu, Ecaterina Stahl, Olga Orban-Szabo (floreț echipă), Nicolae Rotaru (pușcă). Bronz a obținut și echipa de handbal masculin.

Tot la München s-a întâmplat și acel odios atentat contra echipei olimpice a Israelului, când au murit 11 sportivi. Medicul lotului, dr. Ioan Drăgan, își amintește că în ziua atentatului a fost invitat de antrenorul de tir al echipei Israelului,

Schör, la reședința lui. Acest antrenor era născut în România și se stabilise în Israel. Cu dr. Drăgan au mai mers trei sportivi români, Marcel Roșca (pistol viteză), Ion Giurcă (pistol liber) și Dan Popper (antrenor canotaj). Schör, gazda, insistă ca românii să doarmă la el. La orele 23.00 cei patru au plecat. Peste o oră, s-a produs atentatul. Între cei 11 morți, și antrenorul Schör!

1976. „Olimpiada Nadiei Comăneci“, cum a fost numită de toți comentatorii sportivi ediția a XXI-a (Montréal, 17 iulie-1 august). A fost triumful micuței românce, care a stabilit un record inimaginabil până atunci: 7 note de 10 într-un singur concurs de ampieare a Jocurilor Olimpice. Nadia a câștigat trei medalii de aur (individual compus, paralele, bârnă) și una de argint cu echipa de gimnastică.

Duritatea competițiilor este oglindită și de regimul sever de alimentație al gimnastelor în toate zilele întrecerilor; dimineața – un ou, o bucăciță de șuncă (sau brânză), o ceașcă mică de ceai cu lămâie, o felie de pâine prăjită (50-60 g); prânz – un păhărel de iaurt, unul la fel de mic (150 ml), cu suc de fructe, o bucăciță de carne (pui sau pește alb), cu câteva legume, și o portocală; seara –

Nadia Comăneci

același meniu ca la prânz. „Evoluția Nadiei Comăneci este atât de strălucitoare, încât te înfioară“, scria ziarul *New York Times*.

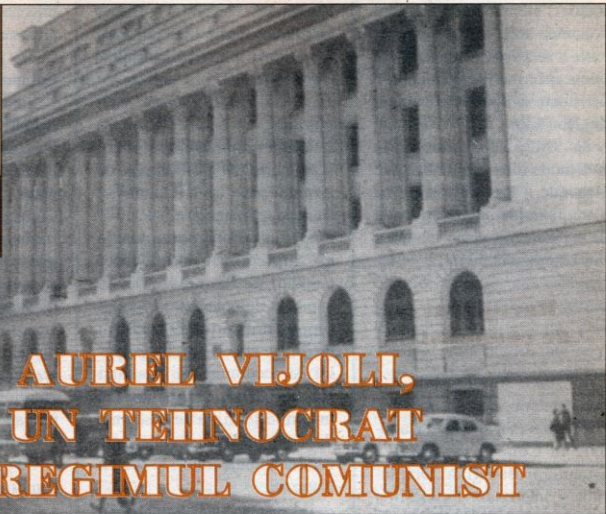
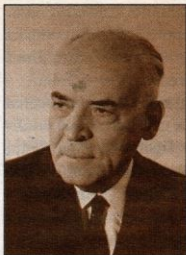
Trebuie amintit și efortul deosebit al gimnastului Dan Grecu care, deși grav accidentat (o ruptură de mușchi la brațul drept, „încât se puteau introduce degetele prin masa mușchiului“, după cum nota medicul echipei), nu a abandonat competiția. A câștigat medalia de bronz.

La Montréal, țara noastră a participat cu 166 sportivi (59 femei), la 11 discipline sportive și 92 probe (22 feminine), cucerind 4 medalii de aur, 9 de argint, 14 de bronz și locul 5 între cele 88 țări participante. Atletismul a cucerit prima medalie la o probă olimpică masculină: Gh. Mezelea, bronz, la aruncarea suliței. O noutate a constituit-o modalitatea de aprindere a flăcării olimpice pe stadion. Conform tradiției, a fost aprinsă la Olympia, de unde a ajuns la Atena; de aici, printr-un sistem de raze laser, a fost transmisă direct în Canada, la Quebec, de unde a călătorit apoi până în orașul Olimpiadei. ■

(Va urma)

Ivan Patzaichin

AUREL VIJOLI, UN TEINOCRAT ÎN REGIMUL COMUNIST

ALINA ILINCA

Născut la 16 februarie 1902, într-o familie numeroasă din comuna Recea, județul Brașov, Aurel Vijoli a venit în București spre sfârșitul verii anului 1921, pentru a urma, în paralel, cursurile Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale și pe cele ale Facultății de Drept. Nevoit să se întrețină, dar și din dorința de a câștiga experiență, a lucrat în primii ani de facultate la Direcția Generală a Bugetului din Ministerul de Finanțe și apoi la Banca Viticolă a României, Serviciul Contabilitate.

La Banca Națională a fost angajat la 1 august 1923, fiind repartizat la Serviciul Secretariat. În timpul cât a slujit această instituție, a parcurs toate gradele din ierarhia aparatului funcționaresc, de la cel de impiegat clasa IV, care, pe atunci, era cel mai mic grad de funcționar de bancă, până la cel mai înalt, cel de guvernator/președinte.

Nu terminase încă studiile universitare, când a fost numit, în decembrie 1924, șef de secție la Serviciul Viramente, reușind organizarea acestuia după model occidental. În 1929 a fost transferat, în aceeași funcție, la Serviciul Scont, ocupându-se, printre altele, de administrarea „portofoliului putred” al Băncii Naționale și apoi de conversiunea datoriilor agricole și urbane. Capacitatea intelectuală deosebită, rezistența la efort și posibilitatea sporită de a face

față provocărilor, într-o perioadă în care, pe plan național și internațional, se încerca refacearea după cea mai mare criză economică cunoscută până atunci, au făcut ca el să câștige aprecierea lui Mitiță Constantinescu, guvernator al B.N.R. și ministru al Economiei Naționale. Acesta s-a transformat într-un adevărat protector. La recomandarea lui, în 1936 a devenit șef al Serviciului Devize către particulari din Ministerul Economiei Naționale. După doi ani a revenit în

Banca Centrală în funcția de consilier tehnic pentru organizarea lucrărilor administrative din cadrul Consiliului Superior Bancar, care, pe baza unei legi speciale, controla activitatea tuturor băncilor și instituțiilor de credit din România. Cea mai înaltă funcție pe care a deținut-o înainte de venirea comuniștilor la putere a fost cea de inspector de credite, în perioada 1941-1943.

Prin intermediul lui Mihai Levente a luat legătura cu Remus

Koffler, membru al partidului comunist aflat în ilegalitate și căruia se pare că i-a furnizat unele informații confidențiale privitoare la aparatul financiar din România.

În 1942, a fost delegat în funcția de director al Direcției Generale a Prețurilor din Ministerul Economiei Naționale, de unde a cerut să fie schimbat după numai două luni.

Recuperat de comuniști

În 1943, Aurel Vijoli și-a înaintat demisia și din calitatea de reprezentant al Băncii Naționale în Comisia Specială a Camuflării Bunurilor, Drepturilor și Intereselor Evreiești și pentru Reprimarea Sabotării Operei de Românzare de pe lângă Subsecretariatul de Stat al Românzării, Colonizării și Inventarului. În același an a depus mărturie în defavoarea conducerii băncii în procesul acesteia cu fostul șef al Serviciului Secretariat, fapt ce a făcut să fie retrogradat, evenimentele de la 23 august 1944 gă-sindu-l într-un obscur post de funcționar la Serviciul Statistică.

Cooptarea comuniștilor la guvernare i-a oferit posibilitatea de a-și relua ascensiunea. Într-o vreme în care aceștia căutau „tova-răși de drum” în rândul ce-

lorlalte partide politice, dar și atragerea unor tehnocrați care să pună în practică schimbările economice preconizate de ei, A. Vijoli s-a dovedit omul potrivit.

Prima propunere, primită în septembrie 1944, a fost aceea de a prelua conducerea Comisiei Centrale Financiare a P.C.R., aflată sub directa coordonare a Comitetului Central, înlocuindu-l pe Remus Koffler în acțiunea de colectare a fondurilor pentru partid. O lună mai târziu, se afla și la șefia grupului de economiști ai Frontului Național Democrat, pentru ca, în aprilie 1945, să fie desemnat de către guvern ca unul dintre cei doi administratori ai Băncii Naționale.

În acea perioadă a redactat o lucrare de uz intern privind finanțarea economiei naționale, adresată liderilor comuniști, în care susținea ideea etatizării B.N.R. pentru ca, astfel, statul să fie cel care să ia deciziile în privința acordării de credite. Considerând că el trebuie să se concentreze cu precădere asu-

pra chestiunilor bancare, comuniștii au hotărât ca șefia comisiei să fie preluată de către Emil Calmanovici.

La 21 mai 1946 conducerea B.N.R. a căpătat o nouă configurație: Tiberiu Moșoiu, omul liberalilor, a fost numit guvernator, A. Vijoli secondându-l. Cum noul guvernator era profesor de drept roman și cunoștințele sale în domeniul financiar erau minime, conducătorul *de facto* al băncii a devenit viceguvernatorul. Foarte abili, comuniștii reușiseră deja să controleze și o parte a Consiliului de Administrație. În felul acesta puteau să-și pună în aplicare planurile.

Ca urmare a legii din 20 decembrie 1946, Banca Națională a fost etatizată cu începere de la 1 ianuarie 1947, proprietatea acțiunilor sale trecând, liberă de orice sarcină, în patrimoniul statului. De asemenea, B.N.R. asigura dirijarea și controlul creditului, acțiune exercitată asupra tuturor băncilor și instituțiilor de credit cu capital de stat sau particular, putând să le dea

acestora „orice norme și instrucțiuni socotite necesare în interesul economiei naționale” și să aplice penali-zări.

Din acel moment, sistemul bancar din România a început să fie supus unor reguli tot mai stricte, prin măsuri luate în mod gra-

dual, scopul final al procesului fiind acela de lichidare a băncilor românești.

Astfel, prin legea din 15 iulie 1947, Banca Națională, „ca mandatară legală a statului român“, trebuia să procedeze la controlul utilizării creditelor acordate de către bănci, urmând să emită și normativele de creditare. În acest fel, guvernul putea să dispună în întregime de credit și să acționeze asupra fondurilor deținute de particulari. De la 19 septembrie 1947, orice întreprindere care solicita credite era obligată să-și deschidă cont și să lucreze cu o singură bancă.

Guvernator al Băncii Naționale

După ce comuniștii au renunțat la colaborarea cu liberalii lui Tătărescu, A. Vijoli a devenit guvernatorul Băncii Centrale, la 18 noiembrie 1947. Conform legii pentru organizarea și reglementarea comerțului de bancă, lege ce data din 1934, guvernatorul era, în mod automat, și președintele Consiliului Superior Bancar, care funcționa pe lângă Banca Națională și era abilitat să autorizeze comerțul de bancă.

Procedând la modificarea acestei legi, în februarie 1948, toate societățile bancare exis-

tente au fost radiate din registrul societăților bancare, ele putând fi reînscrise doar pe baza unei noi autorizații de funcționare emisă de către Curtea Superioară Bancară (noua denumire a Consiliului Superior Bancar), cu avizul B.N.R. Băncile care, în termen de 45 de zile de la publicarea legii, nu reușeau să obțină noua autorizație erau considerate ca dizolvate de drept și urma să intre în stare de lichidare.

Dintre toate instituțiile de credit, legea naționalizării din 11 iunie 1948 a făcut referire doar la Societatea Națională de Credit Industrial, devenită ulterior Banca de Investiții, precum și la Casa de Economii și Cecuri Poștale și Casa de Depuneri și Consemnațiuni, C.E.C.-ul de astăzi. O prevedere importantă a fost cea privitoare la obligativitatea ca întreprinderile naționalizate să fie creditate de către B.N.R. și sucursalele sale. În felul acesta, băncile comerciale rămăneau, practic, fără obiectul muncii, așa încât legea pentru dizolvarea și lichidarea între-

prinderilor bancare și instituțiilor de credit din 13 august 1948 era preconizată ca o urmare firească. Întreprinderile bancare și instituțiile de credit de orice fel, cu capital de stat sau particular, erau considerate „de drept dizolvate și intrate în stare de lichidare“, excepție făcând Banca Națională, cele câteva instituții de credit ce fuseseră naționalizate și Sovrombanc-ul, care fusese înființat printr-o convenție specială între România și U.R.S.S. Din acel moment, nici o societate bancară sau instituție de credit nu se mai putea înființa. Mișcarea realizată a fost extrem de abilă, deoarece, pe calea lichidării lor, statul român a fost dispensat de orice pretenție ulterioară din partea acționarilor și creditorilor interni și externi.

Capitolul final al lichidării vechiului sistem bancar l-a constituit legea din 13 noiembrie 1948 pentru organizarea Băncii R.P.R. ca bancă de stat, după modelul sovietic. Funcția de guvernator a fost înlocuită cu cea de președinte, acesta fiind

și adjunct al ministrului Finanțelor, iar banca a fost trecută în subordinea Consiliului de Miniștri. Din acel moment, Banca Centrală putea acorda doar credite pe termen scurt, în baza planului de credite ce urma să intre în vigoare. La rândul lor, economiile

populației, care erau administrate de Banca Națională și băncile în lichidare, au început să fie preluate de către C.E.C.

„Element crescut la izvoarele culturii burgheze“

Prin aceste măsuri, toate părgiile financiare treceau în mâinile comuniștilor. Ca persoană aflată în cercurile de decizie, A. Vijoli s-a pronunțat pentru adaptarea modelului sovietic la situația din România. Într-o lucrare realizată în 1949, el își prezenta propunerile privind finanțarea și creditarea în economia românească ca fiind o variantă a sistemului socialist. Prin modelul oferit încerca să evite dezechilibrele grave care puteau apărea în procesul de tranziție. Deși ideile sale au fost apreciate și la Moscova, în cadrul unei întâlniri cu specialiștii sovietici din domeniul financiar, a trebuit să le abandoneze, din cauza respingerii lor de către membrii Biroului Politic. Aceștia, dintr-o teamă amestecată cu lipsa cunoștințelor de specialitate, considerau mult mai facilă copierea experienței sovietice. O variantă a acestui model avea să fie experimentată în întreprinderile românești abia în 1961.

Previziunile sale s-au dovedit corecte, deficiențele ivite în metoda de planificare a creditelor aplicată de comuniști ducând, în prima parte a anului 1950, la un blocaj în lanț al întreprinderilor, efectele fiind mult timp resimțite de către populație.

Planificarea circulației monetare s-a numărat printre proble-

Nicky Chrissoveloni, un bancher adevărat trimis în pușcărie de comuniști

mele de care A. Vijoli s-a ocupat în calitate de șef al Băncii Centrale, introducerea, în septembrie 1949, a planului de casă fiind primul pas în „realizarea controlului prin leu“.

Activitatea sa în fruntea Băncii Naționale a fost însă întreruptă brusc, la 5 martie 1952, când a fost destituit, motivul invocat fiind cel de sabotare a reformei monetare.

La sfârșitul lunii august 1951, chemat la Președinția Consiliului de Miniștri împreună cu importanți responsabili din sectoarele economice, Vijoli aflase de la Gheorghiu-Dej despre recomandarea lui Stalin de a se proceda la efectuarea unei reforme monetare în România. Acțiunea urma să fie pregătită de o comisie sovietică, căreia românii erau nevoiți să-i acorde sprijin.

Măsurile luate, precum retragerea unor importante cantități de mărfuri de pe piață și plata anticipată a salariilor, au stârnit și întreținut zvonurile privitoare la o reformă monetară, starea de lucruri din preajma precedentei reforme, cea din august 1947, fiind încă vie în mintea populației.

În ședința Plenarei C.C. al P.M.R. din 29 februarie-1 martie 1952, Miron Constantinescu prezenta raportul „privind rezultatele reformei bănești și sarcinile partidului“, acuzând conducerea Ministerului de Finanțe de sabotare a reformei. Numele lui Vijoli se afla pe lista „sabotorilor“. Chiar și Dej, care pe parcursul discuțiilor a avut o poziție rezervată, l-a caracterizat astfel: „Eu nu-l consider un om serios. Poate nu-i un dușman, până nu se va dovedi acest lucru vom vedea, însă e un element crescut la izvoarele culturii burgheze, cu concepții, cu mentalitate burgheză, cu metodologie burgheză.“

Deși se folosiseră din plin de profesionalismul său, iar el muncise până la epuizare în încercarea de a pune în funcțiune un nou sistem financiar, era acum considerat „un element dușmănos“, având o „atitudine ostilă față de experiența sovietică“. Concluzia a fost următoarea: Aurel Vijoli „nu este un element, deși membru de partid, care să poată transforma finanțele în finanțe socialiste“ și „urmează să fie înlocuit cu un organizator de partid“. Acesta a fost găsit în persoana lui Anton Moيسescu, lăcătuș de profesie, care a stat doar puțin peste un an în fruntea Băncii Naționale, deoarece înzestrarea intelectuală nu-i permitea să facă față problemelor ivite.

Cât timp a fost la conducerea Băncii Centrale, A. Vijoli își crease o echipă de foarte buni specialiști în diverse probleme financiar-bancare. După destituirea sa, majoritatea acestora au fost înlăturați, iar cei care nu au fost arestați s-au numărat printre norocoși. Au fost înlo-

cuiți cu persoane care se întorceau de la studii din U.R.S.S., ori cu diverși membri de partid cu o slabă pregătire, aceștia din urmă fiind folosiți mai ales la Serviciul Cadre.

„Sabotor al economiei naționale“

Pentru A. Vijoli începea cea mai grea perioadă din viața sa, cea a detenției. A fost arestat la 27 martie 1952, sub acuzația de „sabotare a economiei naționale“, și închis la Jilava.

În prima fază a interogatoriilor, anchetatorii au insistat pe modul de pregătire și realizare a reformei monetare, cu scopul de a obține probe împotriva lui Vasile Luca. N-au fost însă mulțumiți de răspunsurile primite, deoarece fostul guvernator le răspundea la întrebări cu argumente de natură economică, și nu politică. Când i s-a reproșat că a menținut în bancă „elemente ostile provenite din aparatul fostului regim“, Vijoli a răspuns că acei funcționari, indiferent de orientarea politică anterioară, erau foarte buni cunoscători ai problemelor bancare, iar „elementelor mușcătorești“ care-i fuseseră „recomandate de partid“ nu putuse să le ofere posibilități, deoarece nu aveau pregătirea necesară.

Aria întrebărilor s-a extins înspre „stabilirea naturii relațiilor avute în timpul războiului“ cu diverși membri ai partidului comunist sau cu oameni de afaceri ce finan-

țaseră partidul. Au fost aveau în vedere, printre alții, Jacques Berman, Emil Calmanovici, Alexandru Ștefănescu și Remus Koffler, arestați la rândul lor în „Iotul Pătrășcanu“ (*Magazin istoric*, nr. 7-12/1991; 1-3/1992), sub acuzația de spionaj și care au avut parte de o soartă crudă.

Anchetatorii au încercat să îl acuze și că ar fi favorizat unele bănci, în perioada 1945-1947, prin acordarea dreptului de reescut de către B.N.R. (ceea ce le-a permis să supraviețuiască). În acest sens, au căutat să obțină probe de la finanțisti de marcă din acea vreme, închiși și ei pentru diverse culpe imaginare. Rezultatul a fost că aceștia – printre care Victor Slăvescu, Mihail Romașcanu, Mihail Romniceanu, Nicolae Chrissoveloni și Constantin Tătăranu –, au avut doar cuvinte de laudă pentru profesionalismul lui Vijoli.

După mai bine de doi ani petrecuți în închisoare, la 30 septembrie 1954, a fost chemat în biroul unui anchetator de securitate și a fost anunțat că ancheta s-a terminat și că, din acel moment, era liber. Actul de punere în libertate semnat de către Gheorghe Pintilie (Pantiușa, director general al Direcției Generale a Securității

Statului) arăta că „nu s-a putut stabili intenția dușmănoasă“.

Primul său gând a fost să-și reia activitatea didactică. Șansa a făcut ca postul de la Academia de Studii Economice în care fusese numit în 1948 și pe care-l deținuse până în martie 1952, de profesor, șef al Catedrei „Circulație bănească și credit“, să nu se fi ocupat, iar cererea depusă la Ministerul Învățământului să-i fie aprobată.

Nevoia unui profesionist de elită s-a făcut simțită, astfel încât, în septembrie 1956 i s-a propus și a acceptat să devină consilier pe probleme de finanțe-bănci al Consiliului de Miniștri, fără a renunța la catedră. La 19 martie 1957 a fost numit ministru de Finanțe, fiind păstrat în această funcție până la 6 iulie 1968, când s-a pensionat. A fost cel mai longeviv ministru de Finanțe din istoria României. În același an, el susținea în fața Comisiei de Partid, care a examinat materialele în legătură cu procesul lui Vasile Luca, faptul că „totul a fost o înscenare de pe urma căreia au avut de suferit multe persoane, iar pentru minusculele în pregătirea și efectuarea reformei bănești s-a căutat cu orice preț un țap ispășitor“.

După pensionare, A. Vijoli a continuat să se întâlnească cu cei mai apropiați dintre foștii săi studenți sau colegi, care-i păstraseră o profundă afecțiune și care-i cereau în continuare sfaturi. S-a stins din viață la 1 iulie 1981. ■

Victor Slăvescu (x), la o ceremonie oficială

ACOLO UNDE BATE INIMA ASIEI

Dr. ANNA EVA BUDURA

În toamna anului trecut mi s-a oferit o șansă nevisată: să fac o scurtă vizită într-un ținut pe care în gând îl parcursesem de atâtea ori atunci când căutam în documentele istorice urmele caravelor încărcate cu minunile Orientului și ale Occidentului, amintirile pelerinilor sau ale solilor ce străbătuseră de-a lungul secolelor Drumul Mătăsii.

Așteptam să pun piciorul pe nisipul deșerturilor, să cunosc descendenții neamurilor ce s-au format în oaze, să simt arșița soarelui din provincia Xinjiang a Republicii Populare Chineze.

Zgârie-nori în deșert

și statuete antice înfățișând un locuitor din depresiunea Turfan (stânga) și unul din oaze

● Șosele netede și zgârie-nori în Deșertul Gobi ● Muntele în flăcări, creația istefului Rege al maimuțelor ● Orașul construit de la... acoperiș în jos ● Pădurea celor 100 de pagode ● Turfanologia – o nouă ramură a istoriei ● Canal de irigație pe sub pământ

Am urcat în avion cu nerăbdarea firească a omului care dorește să-și vadă dorința împlinită. Cele trei ore și mai bine de zbor mi s-au părut la un moment dat fără de sfârșit. Survolam deșertul Gobi, un teritoriu selenar, lipsit de viață. Ca să alung starea de spirit creată de peisajul tern, am deschis cartea scrisă de domnul Timur Tavamati, pre-

ședintele Regiunii Autonome Uigure, intitulată *Xinjiang. Locul meu natal mult iubit*.

Cred că sunt puține popoare pe glob care își încep istoria cu formarea geologică a locului lor natal, deprindere ce am găsit-o nu numai în cartea domnului Timur Tavamati, ci și în toate lucrările pe care le-am consultat cu privire la istoria acestei provincii a Chinei. Nu

puteam să nu rețin că aceasta, cu 2,6 miliarde de ani în urmă, era acoperită de apele oceanului primar care s-au retras doar după ridicarea Munților Himalaia și a căpătat forma actuală cu 12 milioane de ani în urmă, când s-au înălțat Munții Altai, Munții Cerului-Tianshan și Munții Kunlun și s-au format cele două mari depresiuni, Djungari și Tarim. În

cursul vizitei am înțeles semnificația acestui mod de abordare a istoriei, abordare în care am intuit existența elementului fundamental al credinței animiste.

Provincia Xinjiang, cu o suprafață de 1,6 milioane km², se află în centrul continentului eurasiatic. Așa se face ca ea să fie de-a lungul mileniilor locul de întâlnire și de iradiere a culturilor și civilizațiilor Orientului și ale Occidentului, un loc de confluență a diferitelor credințe și religii, a diferitelor neamuri și popoare vorbitoare ale graiurilor sino-tibetane, indoeuropene și turcice. Această stare de fapt se menține și astăzi. Cele 16 milioane de locuitori ai Regiunii Autonome Uigure se compun din 43 naționalități, ei profesând credințe și religii începând cu șamanismul ancestral și continuând cu budismul, islamismul și creștinismul.

Avionul a survolat depresiunea Hami, apoi depresiunea

Turfan. Liziere de pomi și șosele drepte îmi indicau că ne apropiem de capitala regiunii autonome Urumqi, ceea ce în limba mongolă înseamnă *Pășunea încântătoare*. Cu un zâmbet larg mi-a urat bun venit domnul profesor Anniwar Roze, profesor de limba engleză la Universitatea Normală Xinjiang, care mi-a cucerit simpatia din prima clipă. În drum spre centrul orașului, domnul profesor a căutat să mă introducă în atmosfera specifică a orașului Urumqi. Vorbea o limbă chineză încântătoare, cu figuri de stil și metafore specifice limbilor turcice, însoțind spusele cu o gestică expresivă ce îmi amintea de dansurile populare uigure. Trecea firesc de la limba chineză la cea uigură, apoi, dacă se ivea ocazia, la cea mongolă sau uzbekă sau alte două limbi locale pe care le vorbea în mod curent. Când mi-am exprimat aprecierea pentru talentul său lingvistic, mi-a spus cu un

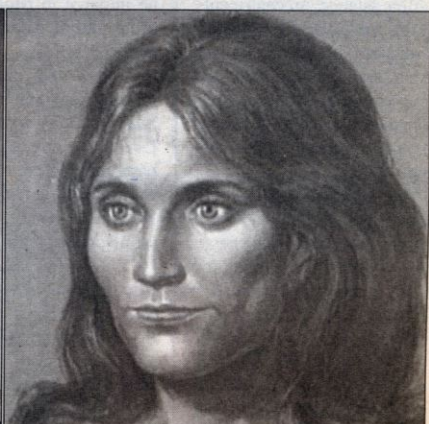
zâmbet reținut că toți locuitorii orașului au fost binecuvântați cu acest talent.

Șoseaua netedă, cartea de vizită a unei urbe bine administrate, străjuită de copaci și spații verzi, ne apropie de Urumqi. Caut zadarnic *minunata pășune*. În zare, pe fundalul creștelor înzăpezite ale munților, se profilează o pădure de... zgârie-nori. O imagine incredibilă. Aici nu mai este locul de întâlnire al triburilor nomade, nici popasul caravelor ce circulau pe ruta nordică a Drumului Mătăsii, nici orașul prăfuit vara și năclăit în glod iarna, de la începutul anilor '50.

Primul loc pe care l-a propus să fie vizitat a fost centrul Asiei. Pe o autostradă impecabilă, urcăm dealuri pleșuve, selenare, și iată-ne în fața unei porți arcuite în forma unui fluture. În zare se profilează un monument. De la distanță creează impresia a două brațe ivite din sol ce țin

Monumentul „Central Asiei”: la baza lui, profesorul Anniwar Roze cu R.I. Budura

Frumoasa din Loulan, reconstituirea unei mumii din zonă

în palmele deschise o sferă strălucitoare. Înaintăm pe o alee mărginită cu socluri, unele cu statui deja ridicate, altele încă goale. La capătul aleii, monumentul apare în toată frumusețea sa. O literă A înaltă de 14 m durată din beton armat și placată cu granit poartă în vârf o sferă din oțel inoxidabil cu un diametru de 2,5 m – globul pământesc. Acolo sus, o săgeată indică pe conturul Asiei de pe platoul de marmură al monumentului punctul de întretăiere a longitudinii estice de 87 grade, 19 minute și 52 secunde cu latitudinea nordică de 43 grade, 40 minute și 37 secunde. Ne aflăm în locul unde, după cum ne spun gazele, bate inima Asiei, în centrul geografic al Asiei.

În jurul monumentului toate cele 38 de țări asiatice au ridicat blocuri de granit pe care stau incizate numele țărilor și simbolurile lor emblematice. Aici urmează să se înființeze, cu eforturi unite ale tuturor țărilor asiatice, un centru cultural, unde se vor organiza festivaluri ale popoarelor din Asia, simpozioane, seminarii pe teme de interes comun. Se prevede ca aici să se creeze o oază, un centru turistic cultural.

Depresiunea Turfan este lungă de 75 km și lată de 45, suprafața ei măsurând peste 50.000 km². În mijloc se întinde un miracol al naturii – *Muntele în flăcări*, un conglomerat de gresie roșie și argilit, lung de 100 km, cu o înălțime medie de 500 metri. *Muntele Roșu*, cum îi zic localnicii, este brăzdat de șanțuri mărunte asemenea unor limbi de foc.

În zilele calde de vară, rocile ce-l compun se încing și căldura emanată pune în mișcare aerul înconjurător creând impresia că tot muntele este cuprins de flăcări. Când l-am văzut eu, în miezul unei zile de octombrie, flăcările mocneau cuminte, iar cămile urcau agale spre coamă.

În timp ce priveam peisajul, mi-am amintit că pentru tot ce vedeam atunci acolo ar trebui să fiu recunoscătoare unui personaj al mitologiei chineze, istețului Rege al maimuțelor, lui Sun Wukong. Datorită năzdrăvăniilor lui, care au întors împărăția cerurilor pe dos, s-a format acest munte din tăciunii de sub vasul cu trigramă în care Lao Zi prepara elixirul nemuririi și tot el a fost acela care, după peripeții incredibile, a obținut evantaiul miraculos și a stins vâlvația, redând localnicilor bucuria de a trăi acolo.

Am părăsit lumea contemporană pentru a ne întoarce în istorie. Pe un drum umbrat de sălcii firave ne-am îndreptat spre *Cetatea Antică dintre Confluența Răurilor*, supranumită și *Muzeul în aer liber al Arhitecturii*. Este unul dintre cele mai bine păstrate complexe arhitecturale ale Antichității. Așa cum arată și numele, orașul a fost construit pe un platou, lung de 1,6 km și lat de 300 m, înconjurat de două cursuri de apă. Istoria sa a început cu 2.000 de ani în urmă, când regatul Cheshi a ales acest loc strategic pentru a-și construi capitala. Odată cu pacificarea regiunii și intensificarea schimburilor comerciale de pe Drumul Mătă-

sii, această cetate a cunoscut o dezvoltare continuă, atingând apogeul în secolele VII-X, în timpul dinastiei Tang. Existența sa-a încheiat în secolul XIII, în timpul războaielor purtate de triburile nomade mongole. De atunci, mărețele sale ruine au înfruntat intemperiiile vremii și azi oferă mărturie ale unor vremuri îndepărtate.

Construcția orașului s-a realizat într-un mod unic. Nu este zidit nici din cărămizi și nici din roci, ci prin săpare de sus în jos în pământul lutos al platoului; cu alte cuvinte, locuitorii de aici au făcut ceea ce alții consideră o aberație. Ei au început construirea edificiilor, templelor... de la acoperiș. Am intrat în oraș prin poarta de sud și, în fața noastră, s-a întins spre nord o stradă lată de 10 m. La capătul ei se află zona practicării credinței budiste atotputernică în epoca de glorie a cetății. Dintre temple, cel mai mare are o suprafață de 5.000 m². În el se pătrunde printr-o Poartă a Munților. Templul dispune de o impunătoare Sală Mahavira, precum și de chilii pentru călugări. Impresionează *Pădurea de pagode* formată dintr-o pagodă centrală și alte 100, așezate câte 25 în cele patru colțuri ale acesteia, simbol al budismului tantric.

Întorcându-ne pe strada principală, rătăcim pe strădelele ce se deschid spre stânga și dreapta. Recunosc sistematizarea așezărilor urbane din China antică – tabla de șah. Spre latura estică se află clădirile administrative ale orașului, reședința reprezentantului guvernului central al imperiului Tang. Spre partea vestică – ate-

lierele și locuințele meșteșugarilor și ale comercianților. Clădirile au un singur sau mai multe niveluri și sunt construite deasupra unor grote spațioase, ceea ce le face foarte adecvate condițiilor climatice din această zonă a *Țării Focului*.

Orașul constituie nu doar un loc turistic, ci o sală de cursuri pentru cei ce studiază istoria așezărilor urbane și etnografia regiunii. Aici funcționează un șantier permanent al arheologilor, deoarece climatul desertic a păstrat nealterate vestigiile istorice. Munca lor a fost răsplătită, în anul 1994, cu descoperirea unui templu subteran.

Am părăsit așezarea ridicată de înțelepciunea oamenilor, care au știut nu numai să supra-viețuiască în condițiile climatice grele, dar s-au priceput să lase în urma lor valori eterne. Ne-am îndreptat spre un alt loc ce păstrează amintirea acestor oameni, spre Astana. Aici, pe o suprafață de 10 km², se află o necropolă cu sute de morminte. Primele datează de la sfârșitul secolului II al erei noastre și succesiunea lor poate fi urmărită până în secolul IX. Aici au fost înmormântate persoane de vază ale administrației

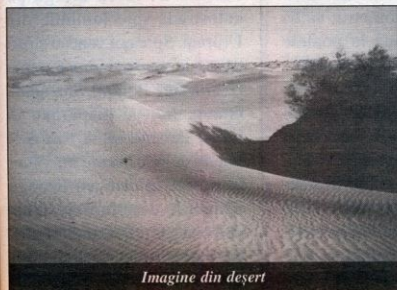
locale, dar și oameni cu stare ai așezării.

Treceam de la un mormânt la altul, coboram lungile poteci în pantă ce conduceau spre camerele mortuare, incinte spațioase, în mijlocul cărora au fost așezate, în coșciuge căptușite cu coli de hârtie scrise și ilustrate, corpurile decedaților. Le privesc cu uimire. Înveșmântați în odăjdii de mătase și de bumbac, specifice acelor locuri și timpuri, ele păstrează nealterate trăsăturile chipurilor. Mă aflu în fața mușilor deșerturilor, azi cunoscute în lumea întreagă. În jurul lor erau dispuse obiecte modeste de uz cotidian și de cult, dar, în mod surprinzător, și multe cărți și însemnări pe hârtie și pe șipculițe de bambus și brad. Pereții incintei vizitate erau decorați cu fresce ce reprezintă scene din viața dispăruților și din viața obștei, precum și fauna și flora regiunii. Ambianța m-a transpus în mijlocul acelor care au trăit aici cu secole în urmă. M-au impresionat culorile vii și realismul picturilor naive, realizate de meșterii populari ai locului.

Întreaga necropolă este un imens șantier arheologic, de

unde sunt scoase zilnic importante obiecte de valoare istorică. În cele peste 400 de morminte investigate până în prezent, au fost inventariate mai bine de 10.000 obiecte de ceramică, bronz și alte metale, țesături de mătase și bumbac vechi de peste 1.000 de ani. O importanță deosebită au colile de hârtie din coșciuge. Ele s-au dovedit a fi documente personale și oficiale de mare valoare istorică. Descoperirea lor într-o cantitate foarte mare i-a îndreptățit pe cercetători să pună bazele unei noi ramuri a științei istorice, căreia pe bună dreptate i-au dat numele de *turfanologie*.

O particularitate a acestui muzeu subteran, ce-l distinge de altele, o constituie însă mușii. Datorită căldurii uscate și lipsei de bacterii, 80% din corpurile decedaților s-au mumificat. Ele constituie, într-un număr neîntâlnit de mare, obiectul cercetării de către istorici, biologi și antropologi. Trecând de-a lungul potecilor lăsate de arheologi, căutam să înțeleg importanța și semnificația activității desfășurate pe șantier, dar și a activității desfășurate în laboratoare și în sălile

Imagine din deșert

Autoarea cu soțul la Muntele în flăcări

Orașul dintre râuri

Soli pe Drumul Mătăsii îndreptându-se spre curtea dinastiei Tang

de dezbatere ale oamenilor de știință. Mă întrebam ce efecte vor fi având concluziile lor asupra scrierii istoriei, asupra biologiei, geneticii, ingineriei genetice, antropologiei și asupra altor ramuri ale științei?

Cu aceste gânduri m-am urcat în mașină, așteptând întâlnirea cu o altă față a depresiunii, cu fața ei verde și optimistă din Valea Strugurilor. Lungă de 8 km și lată doar de o jumătate, valea poate fi considerată un simbol al locurilor. Firișorul de apă care curge pe fundul văii reușește să irige întreaga vale și să o transforme într-un Eden cu livezi de pomi fructiferi și podgorii. Aici, pe o suprafață de 400 hectare, este cultivată vița de vie. Dar nu unul sau două sortimente, ci 600, și nici struguri obișnuiți, ci cei mai dulci din lume, cu un conținut de zahăr între 22 și 26%, și cei fără sămburi, buni pentru stafide.

În tot timpul vizitei m-a frământat întrebarea: unde este sursa apei care face posibilă aici viața?

Am coborât din mașină în fața unei clădiri impunătoare,

pe frontispiciul căreia era scris *Muzeul Fântânilor Karez*. Aici se află o machetă a ingeniosului sistem de captare și de distribuție a apei în depresiunea Turfan. Pe versantul Muntelui Cerului – Tianshan, se întindeau de sus și până în vale salbe formate din coronițe de pământ asemenea unor mici cratere de vulcan. Sistemul de funcționare este pe cât de simplu, pe atât de ingenios. În apropierea unui izvor sau lângă o pâlnie colectoare, în care se adună apa de ploaie sau zăpada topită, a fost săpată o fântână adâncă de câțiva metri. De acolo, paralel cu înclinația solului, a fost săpat un canal pe care apa putea să curgă lin. La o distanță de 50 m a fost săpată o nouă fântână și în continuare – un nou canal. Și așa, kilometru după kilometru, salbă după salbă, până la poalele muntelui. În felul acesta apa – ferită de soare și de evaporare – ajunge acolo unde este nevoie de ea pentru obținerea unor culturi agricole record. În prezent există 1.200 asemenea guri de fântâni, care furnizează 220 milioane metri cubi de apă. Lungimea canalelor însumează peste 5.000 km.

Lucrarea inginerească, realizată de inteligența populară, este considerată, alături de Marele Zid și Marele Canal, o minune.

Am fost încântată de tot ce vedeam. Mi-a trecut și oboseala și am acceptat cu entuziasm propunerea domnului Anniwar să cobor într-un asemenea canal-tunel. O pantă ușoară ne ducea spre țința vizitei noastre și foarte curând am auzit clipocitul înviorător al unui fir de apă. Tunelul era înalt de aproape 2 m. Puteam umbla drepti pe potecuța de lângă pârâiaș. Aerul era curat și plăcut răcoros.

Când am ieșit la suprafață întinericul învăluise totul. Doar secera lunii arunca fascicule argintii în jurul său. Mașina de teren alergia pe autostradă spre luminile din Urumqi. Spre noi veneau șiruri de mașini care se îndreptau spre răsărit, spre Beijing, Shanghai, Guangzhou și dispăreau în bezna de smoală. A fost o zi lungă, de vis, în care am plutit în istorie, în care am îndrăgit nisipurile deșerturilor, m-am delectat cu dulceața strugurilor și am învățat să iubesc mai mult viața. ■

Enigme ale istoriei

Colaboratorul nostru continuă reconstituirea ultimelor zile ale conducătorului mișcării din 1821 (Magazin istoric, nr. 5/2004).

Vechea biserică a Mitropoliei din Târgoviște

SFÂRȘITUL LUI TUDOR

IONEL ZĂNESCU

Trebuie amintit, de altfel, că șefii eteriști se străduiau de multă vreme să-l înlăture pe Vladimirescu. Încă de la începutul revoluției din Țara Românească, ei erau nemulțumiți de căpitanul pandurilor. Ca urmare, au încercat de mai multe ori, mai întâi, să-i îngrădească acțiunea, prin Macedonski și Hagi Prodan, apoi, să-i ademenească oștirea, gândindu-se chiar să-l suprim.

Înainte de sosirea Adunării Norodului în București, Iordache și Farmache constitui seră deja o „partidă gonitoare a lui Tudor“, după cum consemnează Chiriac Popescu.

Disensiunea se datora faptului că, la Tântăreni, Iordache a întâmpinat din partea lui Tudor o „netă împotrivire“ (scria rusul Liprandi) cu privire la ideea unirii pandurilor cu eteriștii. Pentru moment, conflictul s-a aplanat, „șiretul Iordache“ acceptând, în aparență, poziția lui Vladimirescu, dar luând măsuri de întărire a supravegherii acestuia. Execuția de la Oteteliș a doi căpitani de arnăuți, Iova și Ienciu, oameni de încredere ai lui Iordache pentru fapte prădalnice – primul dintre ei fiindu-i chiar nepot –, a reaprins flacăra urii. După cum notează și Chiriac

Popescu, „aceasta a fost prima cea mai de căpetenie de vrăjmașie și au păzit vreme căpitan Iordache, până când au pus mâna pe dânsul și și-au pus în lucrare scopul său“. Același autor susține că, în timpul retragerii din fața turcilor, Tudor ar fi mărturisit căpitanilor: „De multe ori gândesc că v-am zis că Iordache îmi este vrăjmaș... și că dânsul îmi vrea moartea“.

În tot acest timp au apărut și tentative de cumpărare a unei părți din oastea lui Vladimirescu. Astfel, la sfârșitul lunii februarie, Hagi Prodan a împărțit banii primiți de la vornicul C. Samurcaș, fostul

caimacam al Craiovei, făgăduind sârbilor din Adunarea Norodului, „cu cuvânt ca să-i tragă de la mine și să-i aducă la dumneavoastră” – după cum mărturisea Tudor în scrisoarea către Samurcaș, din 28 februarie 1821.

Trădarea

La sfârșitul lunii martie, în preajma întrevederii dintre Tudor și Ipsilanti, colonelul eterist C. Ducas „a pregătit câteva sute din cei mai buni soldați ai avangărzii și a plecat la Colentina, cu hotărârea să atace pe Tudor”, în momentul întâlnirii. Ipsilanti s-a opus planului, deoarece Vladimirescu îl deținea ca ostatec pe Bimbașa Sava, verigă importantă pentru cauza eteristă.

Când a aflat de la Sava că „Tudor are de gând să treacă prin Pitești în cele cinci județe” din Oltenia, Ipsilanti a ordonat lui Iordache „să fie foarte atent și, dacă este cu putință, să pună mâna pe el”. Spre a-și atinge scopul, Olimpiotul a căutat să-l oprească cu orice chip pe Tudor la Golești și să reia legăturile cu el: „Alergând la viclenie – după exprimarea lui Cioranu –, Iordache s-a înduplecat la toate...”.

Incontestabil, complotul eteriștilor fusese urzit înainte de retragerea Adunării Norodului din București, de vreme ce consulul austriac Fleischhakl, ajuns la Sibiu, îi raportase cancelarului Metternich că Vladimirescu, aflat la Cotroceni, va fi, probabil, „sacrificat de partidul lui Ipsilanti”, care vrea să stăpânească Valahia.

Punctul culminant, care de fapt a și fost pretextul arestării lui Tudor, l-a constituit executarea unor panduri pentru jafuri. Necruțător cu cei care încălcau disciplina, după spusele lui Cioranu, între București și Golești fiind omorâți nu mai puțin de 24 panduri pentru diverse furtușaguri, Tudor și-a făcut astfel „de toate părțile [...] inamici”.

Înainte de a ajunge la Golești, la Cărcinof, Vladimirescu le-a cerut căpitaniilor supunere. Numai patru, Ioan Oarcă, Ghiță Cuțuiu, Iene Ienescu și Ioan Urdăreanu, s-au opus, spunând că nu este nevoie de înscrisul lor, atâta timp cât Tudor îi omoară în toate clipele. La acestea, comandantul „a tăcut și, pornind de acolo, s-a apropiat de satul Golești”, unde s-a răz-bunat.

Turnul Chindiei

C. Izvoranu relatează că, după moartea lui Urdăreanu, „se strânseseră polcovnicii și căpitaniile lui Hagi Prodan și-i spusese că nu mai primesc pe Tudor de comandor al lor”. Iar Macedonski, sosit și el între timp în tabără, îl va înștiința și pe Iordache de cele petrecute.

„A doua zi, 21 mai – notează Ilie Fotino – luând Olimpie 30 de călăreți aleși, împreună cu alți 200 călăreți de rând, le ordonă să-l urmeze, împărțiți în grupe, departe una de alta, ca la o distanță de un sfert de oră, și aceasta ca să nu sosească cu multă lume deodată și să deștepte bănuieli.”

Avea loc astfel a doua întâlnire dintre Tudor și Iordache, de această dată ultimul aducându-i grave acuzații de trădare. Iordache, având și asentimentul căpitaniilor lui Tudor, l-a dezarmat și l-a luat spre Pitești.

Părăsit de ai lui, măcelărit de străini

Reconstituirea ultimului drum al lui Tudor, după prinderea sa, este încă și astăzi învăluită în mister. Urcat într-o căruță de poștă, cu aghiotantul lui Ipsilanti, urmat de alți trei, cu câte doi arnăuți și cu o escortă de mavrofori (membri ai Batalionului Sacru din armata lui Al. Ipsilanti), călări, grupul s-a îndreptat spre Leordeni. Aici le-a ieșit în cale Orfano, cu alți 300 de arnăuți, moment în care Tudor a fost pus în fiare.

La Grădiștea, cam la un sfert de ceas de Câmpulung, convoiul a fost întâmpinat de 30 de flăcăi ai orașului din bresle, măcelari și brutari. Sosirea s-a făcut spre seară, toți trăgând la casa bogasiei (negustorului) Constantin Chiliosii, în apropierea locuinței boierului Urianu, unde era găzduit Ipsilanti.

A doua zi dimineață, pe sub muștele, au pornit cu toți spre Târgoviște, conăcind, la prânz, la cărciuma de piatră și, abia la miezul nopții, s-a ajuns în apropierea fostei cetăți de scaun. Înainte ca prizonierul să fie prezentat lui Ipsilanti, la bariera Târgoviștei, a fost urcat pe un cal țărănesc, cu scări de lemn, având picioarele legate pe sub burta animalului.

Întâlnirea dintre cei doi și, mai ales, moartea lui Tudor sunt prezentate în maniere diferite, atât de contemporani, cât și de istorici. Iată principalele versiuni asupra asasinării pandurului.

Mihai Cioranu, aghiotantul lui Tudor, l-a zărit ultima dată la Pitești, în casele boierului Iancu Mavrodol, ocazie cu care a surprins și o discuție între Tudor Ghencea și Iordache. Conform spuselor sale, Tudor l-ar fi întrebat pe fostul lui tovarăș: „Vreți să mă omorâți? Eu nu mă tem de moarte. Am înfruntat moartea în mai multe rânduri. Mai înainte de a ridica steagul spre a cere drepturile patriei mele, m-am îmbrăcat în cămașa morții. Turcii sunt în țară, dar nu sunteți în stare – și nu veți fi niciodată – a vă bate cu dâșii cu ispravă..., voi, oameni fără căpătâi și străini cu totul de această țară.”

Arnăut

Cioranu mărturisește că prizonierul ar fi fost încredințat unui tribunal de boieri, ce se ziceau pământeni, ca Gearol, spre a fi judecat și osândit. Torturat de oamenii lui Ipsilanti, Lasani și Scufi – ultimul fiind cel care a și fugit cu banii casei Eteriei –, Tudor a fost ucis în taină de Caravia, pe malul iazului de lângă oraș, iar cadavrul i-a fost aruncat într-un puț aproape de grădina lui Gearol.

În versiunea lui Ioan Dărzeanu, unele fapte se confirmă, ca și la alți martori – precum cele referitoare la torturare –,

pe când locul uciderii este cu totul altul. Acesta relatează că Tudor a fost încredințat unei grupe de arnăuți, care l-au dus noaptea pe malul Ialomiței, unde, cercetat cu sălbăticie pentru averile pe care le-ar poseda, a fost lovit cu săbiile și aruncat în apă.

Maxime Rayband, știind de existența mai multor versiuni asupra morții, spune că Tudor nu a fost predat nici unui consiliu de război, ci „săbiei câtorva ofițeri, care l-au masacrat laș”. Punerea în aplicare a fost încredințată secretarului lui Ipsilanti – probabil Lasanis sau Scufos –, care l-a luat din mâinile lui Caravia și l-a dus afară din oraș, în fața unei gropi proaspăt săpate. Moartea, prin străpungere cu sabia, a survenit lent, dovădindu-se astfel stângăcia asasinilor. Iar de teamă ca nu cumva cadavrul să fie recunoscut, aceștia l-au dezbrăcat, ocazie cu care au găsit și patru taleri.

O cu totul altă versiune oferă Ilie Fotino. După acesta, Tudor a fost condamnat la moarte de consiliul de război

Orașul Pitești, gravură fantezistă din secolul XIX

al eteriștilor, conform articolelor 3, 7 și 8 din codul penal ostășesc. La început, Ipsilanti, „voind să arate mărinimie“, a oprit execuția. Dar, la cererea lui Iordache, care i-a arătat o scrisoare găsită în camera pandurului, grecul i-a ordonat lui Gherasim Orfano (Orfanos) să-l omoare în secret.

Pentru a ascunde adevăratele intenții, Tudor ar fi fost chemat la Mitropolie, la un ospăț, iar după aceea omorât. Execuția a avut loc după miezul nopții, afară din Târgoviște, în dosul Mitropoliei, aproape de o grădină zisă a lui Ciocârlan, unde fuseseră trimiși mai dinainte doi ostași pentru a săpa o groapă. Față de celelalte versiuni, după Fotino, Tudor ar fi fost ucis prin decapitare de către un anume Nicolae Parga (Nicolas Pargas), după care corpul i-ar fi fost aruncat în groapa deja pregătită și acoperit cu pietre și pământ.

În fine, o ultimă variantă, oferită de Liprandi, arată că,

după două zile de torturi – conduse de Vasile Caravia –, Tudor ar fi fost împușcat cu un pistol, apoi ciopârțit cu săbiile, iar trupul său, decapitat, aruncat în Ialomița.

Indiferent însă de tipul judecății, cât și de cel al morții, rămâne crima odioasă. Iată ce scria, în 1855, Elias Regnault: „Astfel a pierit părăsit de ai săi, măcelărit de niște mizerabili asasini, ultimul român care a știut să ia armele pentru cauza națională. Moartea lui este o pată și pentru boierii care l-au nesocotit și pentru fanarioții care l-au măcelărit. Aceștia, omorându-l, erau cel puțin pe linia tradițiilor lor de crime și de lașități; pe când ceilalți trădau, prin slăbiciunea lor, drepțiurile țării și speranța unei regenerări.“

La aflarea vestii uciderii lui Tudor, mulți dintre apropiați au încercat să-i aducă o ultimă cinstire. De la Brașov, unde se refugiase de teama turcilor, Ilarion, episcopul de Argeș,

unul dintre cei mai apropiați colaboratori ai lui Tudor, a luat drumul Târgoviștei, ferindu-se din calea eteriștilor, pentru a da de veste și uñui încercat prieten și părtaș al revoluției, preotul Ilie de la mănăstirea Butoiu – lăcaș din cuprinsul comunei Hulubești, Dâmbovița – și, împreună, au mers să scotocească împrejurimile, fântânile, gropile cu apă, albiile de râu, pentru a-i afla trupul și a-i face creștinească îngropăciune.

Numai după această zădărnica stăruință, cei doi i-au făcut slujba cuvenită. Tristețea cuprinsese pe mulți, căci, după cum nota și Ion Ghica: „Dacă știrea morții lui Tudor a putut mulțumi pe greci și pe doi sau trei căpitani de panduri, românii s-au simțit loviți în afecțiunile lor, în speranțele și în demnitatea lor. Pandurii aveau pe șeful lor și românii toți îl numeau domnul Tudor și-l considerau ca pe adevăratul domn al Țării Românești.“ ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 10 iulie 2004, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**. Concursul nu are talon.

Când a fost refăcută și extinsă Cetatea Nouă a Romanului?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna aprilie 2004 este:

Lev Troțki

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de **Gheorghe Nicolescu, com. Niculițel jud. Tulcea**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna iulie 2004.

Eveniment

PREISTORIE ȘI PROTOISTORIE ÎN DIALOG LA ISTANBUL

Reuniunea a fost prezidată de secretarul general al U.I.S.P.P., profesorul Jean Bourgeois (Belgia), care a prezentat un raport de activitate privind perioada scursă de la ultimul congres (Liège, septembrie 2001). S-a discutat de asemenea, pe baza raportului prof. Luiz Oosterbeek (Portugalia), stadiul organizării viitorului congres al U.I.S.P.P., al XV-lea, care va avea loc la Lisabona în perioada 4-9 septembrie 2006. Programul a fost completat de lucrările colocviului *Evoluții recente și perspective ale studiului culturilor preistorice și protoistorice din Turcia*, organizat de gazde (prof. Mehmet Özdoğan, Universitatea Istanbul, și dr. Aslı Özyar, Universitatea Boğazici).

Fondată în 1931, U.I.S.P.P. reprezintă cea mai veche și mai importantă organizație internațională, nonguvernamentală, a cercetătorilor din domeniul arheologiei, acționând pe baza principiilor universalității științei și libertății academice. Ea include toate disciplinele care contribuie la dezvoltarea studiilor de preș și protoistorie: arheologia,

antropologia, geologia, paleozoologia, paleobotanica, etnologia, sociologia etc. Activitatea sa are un caracter global, de aceea membrii provin din toate continentele – realitate pusă în evidență de congresele mondiale organizate din cinci în cinci ani. Conform statutului, U.I.S.P.P. „promovează studiile preistorice și protoistorice prin organizarea unor congrese internaționale”, pornind de la ideea că progresul cercetării este condiționat de

În zilele de 19-21 februarie 2004, la Istanbul a avut loc reuniunea Consiliului Permanent și a Comitetului Executiv – forurile conducătoare ale Uniunii Internaționale de Științe Preistorice și Protoistorice (U.I.S.P.P.). Prin preistorie definim perioada din istoria omenirii până la apariția izvoarelor scrise, iar protoistorie este istoria omenirii despre care avem și unele izvoare scrise.

Au participat specialiști din Belgia, Germania, Grecia, Letonia, Marea Britanie, Polonia, Portugalia, România, Serbia și Muntenegru, Suedia, Turcia. Pe lângă semnatarul acestor rânduri, prezent la reuniunea de la Istanbul ca membru al Comitetului Executiv și al Consiliului Permanent, România mai este reprezentată în Consiliul Permanent de profesorii Ioan Glodariu (Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca) și Attila László (Universitatea Al. I. Cuza, Iași), precum și de dr. Vasile Chirica (Institutul de Arheologie, Iași).

„cooperarea și înțelegerea reciprocă între savanții din toate țările”.

De-a lungul timpului, congresele de la Londra (1932), Oslo (1936), Zürich (1950), Madrid (1954), Hamburg (1958), Roma (1962), Praga (1966), Belgrad (1971), Nisa (1976), Mexico City (1981), Mainz (1987), Bratislava (1991), Forlì (1996) și, cel mai recent, Liège (2001) au reunit mereu mai mulți cercetători, care la Nisa a atins nivelul record de 3.500.

În chip corespunzător a crescut numărul reprezentanților aleși în Consiliul Permanent, care se compune astăzi din aproape 250 de membri, provenind din peste 100 de țări. De-a lungul timpului, din acest organ reprezentativ al arheologiei mondiale au făcut parte, între alții, savanții români Ion Nestor, Vladimir Dumitrescu, Mircea Petrescu-Dâmbovița și Alexandru Vulpe, iar participarea românească la congresele U.I.S.P.P. a sporit după 1989.

Între congrese, activitatea U.I.S.P.P. se concentrează într-o serie de comitete speciale și comisii științifice. Cele dintâi, mai puțin numeroase, derulează sub egida Uniunii proiecte care se materializează în serii de publicații științifice. Dintre acestea merită a fi menționate, având în vedere rezultatele obținute, proiectele *Inventaria Archaeologica* (corpus de ansambluri arheologice) și *Prähistorische Bronzefunde* (corpus de descoperiri de obiecte de bronz preistorice), în cadrul cărora au fost editate și contribuțiile notabile ale unor arheologi români, precum Dorin Popescu, Mircea Petrescu-Dâmbovița, Alexandrina Alexandrescu, Mircea Rusu, Alexandru Vulpe, Tiberiu Bader, Silvia Teodor, Ion Ioniță, Vasile Palade.

Mai numeroase, peste treizeci, comisiile științifice ale U.I.S.P.P. se manifestă în principal prin dezbateri în cadrul unor secțiuni speciale ale congreselor sau, între congrese, prin colocvii tematice. În acest context se face re-

marcată și activitatea Comisiei XXX – *Studiul riturilor funerare în culturile protoistorice ale Europei de sud-est*, inițiată de dr. Gavrilă Simion (Tulcea) și coordonată astăzi de dr. Valeriu Sârbu (Brăila). Sub egida acestei comisii, începând din 1993, Institutul de Cercetări Eco-Muzeale din Tulcea a organizat patru importante colocvii internaționale de arheologie funerară, asigurând totodată și publicarea volumelor de comunicări respective.

Raza de acțiune și de influență a U.I.S.P.P. este în fapt și mai mare, dacă ținem seama de afilierea unor importante asociații internaționale, cum ar fi Societatea de Arheologie Americană, Asociația Arheologică Panafricană sau Asociația Internațională de Arheologie Slavă. La rândul său, încă din 1955, U.I.S.P.P. este afiliată la Consiliul Internațional al Filosofiei și Științelor Umane (CIPSH), fiind singura organizație științifică activă în domeniul preistoriei și protoistoriei recunoscută oficial de UNESCO.

În acest domeniu există astăzi și alte organizații, respectiv congrese internaționale, precum Congresul Arheologic Mondial (WAC) sau Asociația Europeană a Arheologilor (EAA), ambele creații de dată recentă. Dacă vechimea este un argument, atunci U.I.S.P.P. poate privi cu îndreptățită mândrie înapoi, chiar dincolo de data întemeierii sale, anul 1931. La acea dată, Uniunea venea să se lege, prin cei mai mulți membri ai săi, de tradiția Con-

greselor Internaționale de Antropologie și Arheologie Preistorică (C.I.A.A.P.). Primul dintre aceste congrese s-a ținut în 1866 la Neuchâtel. La cel de-al IV-lea, de la Copenhaga (1869), au luat parte Alexandru Odobescu și V.A. Urechia. În 1889, la Paris, la al X-lea congres, Odobescu l-a susținut și încurajat pe Gr. Butureanu să lanseze în lumea științifică senzaționalele descoperiri de la Cucuteni.

În acei ani, mai întâi în 1884-1885, apoi în 1892-1894, Al. Odobescu, V.A. Urechia, Gr. Tocilescu, D. Butculescu și alții au întreprins numeroase demersuri pentru ca, beneficiind de sprijinul guvernului, un astfel de congres să poată fi organizat în România. Au trebuit să treacă însă mai multe decenii, pentru ca abia în 1937 al XVII-lea Congres Internațional de Antropologie și Arheologie Preistorică să se reunească la București și Cluj. Avea să fie și ultimul, după ce emanciparea arheologiei pre- și protoistorice fusese consfințită pe plan internațional prin întemeierea U.I.S.P.P. Dedicând aceluia congres, în semn de omagiu, primul număr din *Revista de Preistorie și Antichități Naționale*, profesorul Ioan Andrieșescu își mărturisea atașamentul pentru ideea de unitate, de „colaborare științifică între națiuni în slujba progresului continuu al umanității”. Este o idee generoasă, mereu actuală, pe care U.I.S.P.P. o promovează consecvent prin toate acțiunile sale. ■

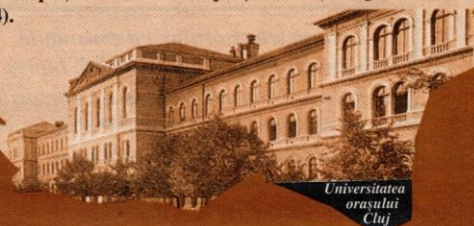
Prof. univ. dr. Mircea BABEȘ

Secvențe de
viață din primii ani
de existență a României

Mari. Entuziasm, dinamism, aspirații, dar și
confruntări și patimi de zi cu zi. Ni le împărtășește
un participant activ la evenimentele ce se derulează la
Cluj, unul din marile orașe ale patriei întregite, acolo unde
Eugen Barbul, soțul autoarei, a fost numit șef al Bibliotecii
Universitare.

Reamintim cititorilor că intervențiile noastre în text au fost marcate
prin paranteze drepte, iar titlurile ne aparțin (vezi și Magazin istoric,
nr. 1-5/2004).

Universitatea
orașului
Cluj

FEMEILE SE ZBĂTEAU SĂ FIE FOLOSITOARE

LUCREȚIA BARBUL

În guvernul Averescu [13
martie 1920-17 decem-
brie 1921] figurau doi miniștri
ardeleni, Octavian Goga [mai
întâi ministru secretar de stat
și din 13 iunie 1920 titular] la
Culte și Petru Groza ministru
fără portofoliu sau al Arde-
alului. Petru Groza se remarcase
în discuțiile care au dus la divi-
zarea ardelenilor în două frac-
țiuni (chiar în mai multe, intrând
unii la liberali, alții la socialiști).
Constantin Bucșan – cumnatul

lui Goga, mai târziu ministrul
Minorităților și vechi prieten de
facultate al lui P. Groza – istori-
sea că generalul Averescu, dor-
rind să aibă în cabinetul său doi
ardeleni, pentru locul al doilea
s-au ivit mulți pretendenți cu ca-
lități și șanse egale și nu puteau
să cadă de acord asupra perso-
anei potrivite. Bucșan nu-l slăbea
pe Goga cu stăruințele sale, spu-
nând că față de ceilalți candidați,
pe lângă calitățile sale indiscu-
tabile, Groza avea în plus pan-

talonii întotdeauna călcați și
exteriorul îngrijit.

[Până la urmă, Eugen Barbul
obține postul dorit, la Biblioteca
Universitară din Cluj.]

Am găsit locuința în str. Re-
gina Maria 29 [actualmente Bd.
Eroilor] și urma mutarea noastră
la Cluj.

Întâia noapte în locuința nouă,
în mijlocul lăzilor și a mobilei
nedespachetate, a fost una de
chin, termometrul s-a ridicat la
41 de grade și răul ce m-a cu-

prins a fost din cale afară de mare. Dimineața, profesorul Hațieganu a pus diagnosticul de tifos și m-a internat în clinică. Profesorul Goia, pe atunci medic intern, multe nopți a vegheat lângă mine, iar sora șefă, o călugăriță din München, a fost de o bunătare înțelegătoare.

Eugen își vedea de slujbă, întreprinsese cu mult entuziasm refacerea și românizarea bibliotecii. Viața socială la Cluj era agreabilă, orașul adăpostea familiile profesorilor de la Universitate, magistrați, medici etc., prin Universitatea în sine devenise un centru intelectual, iar Opera de Stat, Teatrul Național, conferințele multor profesori universitari distinși din țară și străinătate contribuiau în mare măsură la ridicarea nivelului cultural al românilor de aici. Lumea din oraș – fără să fie înscrisă la Universitate – audia cursurile mai interesante

(ale profesorilor Bogdan-Duică, Sextil Pușcariu, Silviu Dragomir, Ioan Lupas, Vasile Bogrea), fiindcă ele erau publice și de mare folos pentru cultura generală.

Femeile nu erau nici ele pasive, se zbateau să fie folositoare în munca întemeietoare de țară de atunci, formând diferite societăți, unele cu scop cultural sau religios, altele cu scop filantropic. Am ajuns și eu în vâltore, devenind membră a Societății Femeilor Ortodoxe Române și a Societății Principale Mircea, prima având președintă generală pe d-na Alexandrina Cantacuzino, iar a doua pe M. Sa Regina Maria ca președintă și d-na Lya Brătianu (soția lui Vintilă Brătianu) ca vicepreședintă. Am activat în filialele acestor societăți tot timpul – adică 15 ani – cât am stat la Cluj. Mai funcționau aici So-

cietatea „Caritatea”, întemeiată de d-na Olivia Deleu, cu scopul să îngrijească de sănătatea studenților din Cluj, Reuniunea Sfânta Maria a femeilor greco-catolice de sub președinția d-nei Livia Boilă – ambele cu caracter local –, filialele Crucea Roșie, ASTRA, Temperanța etc. De obicei, fiecare societate întrunea soțiile diferiților oameni politici, de exemplu, la Principele Mircea liberali, la Caritatea și Reuniunea Sf. Maria național-

În lipsa televizorului, cu emisiunile de divertisment și talk-showuri, lumea mergea la Universitate și audia cursurile lui Bogdan-Duică, Sextil Pușcariu, Silviu Dragomir, Ioan Lupas

țărâniști, la Crucea Roșie soțiile de militari etc.

Odată, când plecasem în căutare de casă [pentru a nu mai sta cu chirie], în colț la Hotelul New York, l-am întâlnit pe Petru Groza stând – conform obiceiului – de vorbă cu prietenii. M-a oprit întrebându-mă unde grăbesc. Zinzind de scopul drumului meu, mi-a spus să merg să văd casa baroanei Szentkerestly din str. Regal 7, pe care voise el s-o cumpere și la care casă trebuia să renunțe, deoarece Annie, soția sa, nu vrea să se mute la Cluj. Ne recomandă s-o cumpărăm noi, „opțiunea” lui fiind valabilă încă câteva zile. M-am dus să văd casa și la 20 octombrie 1923 am cumpărat-o cu 1.050.000 lei, cheltuiind noi peste doi ani încă o dată p-atâta cu reparații.

De aceea, Petru Groza, când, după obiceiul lui, înșiră servi-

ciile ce ne-a făcut, spune că lui îi datorăm casa din Cluj. Sigur că da, fiindcă ne-a recomandat-o.

În campania electorală Ave-rescu a venit la Cluj înconjurat de miniștri și alți adepți. Și-a rostit cuvântarea din balconul Primăriei. Erau toți acolo în costume naționale, când un individ i-a aruncat cuvinte jignitoare. Avocatul Laurian Gabor, invalid de război, s-a repezit și l-a lovit puternic cu mâna sa validă și l-a pus pe fugă. La invitația lui Goga, după cuvântare, primul ministru a venit la noi, împreună cu tot alaiul și în sufrageria mare am improvizat o gustare cu aperitive și bere. Ne fiind anunțată în prealabil că o să servesc gustare,

procurorul general al Tribunalului Cluj, Nicolae Birăescu, m-a ajutat să procur în pripă cele necesare pentru 35-40 de persoane.

Prietenia noastră cu d-na și dl. Goga devenea tot mai apropiată și era

foarte prețuită de noi. Personalitatea lui Goga nu suferă aprecieri din partea mea, l-am amintit de atâtea ori, încât voi vorbi acum de d-na Goga. Era cântăreață apreciată, fusese angajată la Bayreuth [teatrul din acest oraș bavarez, construit în 1876, găzduiește în deosebi spectacole cu operele lui Wagner] și dădea concerte reușite în țara veche și în Ardeal, grație talentului, temperamentului, glasului și studiilor sale muzicale (păstrează acum o invitație la concertul din Budapesta, aranjat de Societatea „Petrul Maior”, în 14 martie 1909). Prin aceasta am spus mult, fiindcă artiștii de obicei sunt dotați cu însușiri deosebite și în special cu bun gust. Bunului gust și hărniciei sale se datorează interiorul ales de la Ciucea (casa lui Octavian Goga), gospodăria frumoasă, primiriile agreabile din această casă ospitalieră,

care îi făceau așa mare plăcere lui Goga. Doamna Goga se străduia să facă tot ce dorea soțul ei și se pricepea să facă bine.

Încă pe timpul când se numea Veturia Triteanu se găsea la București în 1912, ca invitată a Palatului, locuind la d-na Zoe Bengescu, pentru seratele muzicale atât de apreciate de regina Carmen Sylva. Cu ocazia unui concert simfonic la București dirijat de Siegfried Wagner (fiul lui Richard Wagner, care era căsătorit cu Cosima, născută Liszt), principesa Maria l-a poftit într-o după-amiază pe Wagner la Palatul Cotroceni, unde invitasă și pe d-na Triteanu.

La câteva săptămâni după aceasta, d-na Triteanu a primit la Sibiu, de la Siegfried Wagner, o invitație telegrafică, rugând-o să ia parte la probele pregătitoare pentru festivalul de la Bayreuth din vara anului 1914. După șase luni de ședere la Bayreuth a cântat în *Parsifal*; s-au dat însă în total numai trei reprezentații din repertoriul pregătit, deoarece în 2 august 1914 a izbucnit războiul mondial.

În afară de Viorica Ursuleac, nu știu să [mai] fi cântat o altă româncă la Bayreuth.

Având și eu oarecare veleități de cântăreată – deși numai între cei patru pereți ai căminului –, existau unele gusturi comune care mă apropiau de d-na Goga. Îmi plăceau și mie voiajele, reprezentațiile de operă și con-

În societățile de caritate, soțiile politicianilor intrau grupate pe partide

certele, lucrurile frumoase, mușafirii etc.

Eram și pe vremea aceea delicată de plămâni, iar d-na Goga – de aici încolo îi voi zice Mimi – tusea îngrozitor. Ne-am înțeles să mergem pe Coasta de Azur, la soare și căldură. Am plecat cu Symphonul și la 31 ianuarie 1927 am scris întâia [carte] poștală din gara Veneția, unde nu ne-am oprit. La Milano am luat „train bleu”, am parcurs în goană coasta italiană, cu straturile de flori acoperite cu rogojină, împrejmuite cu zid de piatră și orânduite în etaje cu iscusința italianului. Am trecut tunele după tunele, cu popas mai lung la Genova și Ventimilia, și la

1 februarie am dormit în splendidul hotel Bristol din Beaulieu, frumos ca un palat regal, dar trist și monoton. În restaurantul hotelului n-am văzut decât oameni bătrâni, nordici astmatici, și ar fi fost păcat să petrecem aici cele șase săptămâni de vilegiatură.

Cum trenul circula din ceas în ceas, ne-am repezit la Cannes și fără să stăm pe gânduri ne-am instalat la Grand-Hotel.

Aici, primul om întâlnit în hol a fost un român, Anton Mocioni. Hotelul era extraordinar, restaurantul colosal, peste puterile mele de scump, dar mi-a plăcut. Oaspeții, unul și unul, chiar și capete încoronate și multă aristocrație engleză. Mocioni stătea la masă cu o contesă Lasalle și tot cu Rolls-Royce-ul contesei mergea la golf după dejun, când mașină după mașină pleca din curtea hotelului la terenul de sport.

Ce căutam într-un asemenea hotel? Mimi era soția ministrului de Interne al României, dar eu? Nu regret acest lux. Mă gândesc și astăzi cu plăcere la splendida grădină de palmieri din fața hotelului, la dansul din fiecare seară din marele salon (noi n-am dansat, nu știam dansurile moderne), la mesele minunate, la

Primii profesori ai Universității din Cluj. În picioare, de la stânga la dreapta:

O. Ghibu, I. Lupaș, I. Hațieganu, L. Mrazec, E. Hațieganu, D. Gusti, G. Bogdan-Duică, N. Drăganu, Al. Borza; pe scaune: G. Marinescu, V. Babeș, I. Teodorescu, S. Pușcariu, Șt. Longinescu, G. Țițeica, M. Manicată, V. Pârvan

fructele de California în plină iarnă, la masele care venea zilnic la mine etc.

După patru săptămâni de ședere în acest colț de rai, a sosit Octavian Goga însoțit de d-na [Elena] și d-nul Tilică Ioanid [prietenii apropiați ai poetului] (aceștia erau în voiaj de nuntă și după două zile au plecat la Paris). Primarul din Cannes a venit la hotel să-l salute și să-i prezinte lui Goga omagiile sale, cerând voie să-i pună pază la hotel, ceea ce Goga a refuzat. Tălcul pazei era următorul: atunci fusese în România procesul comuniștilor în frunte cu

Ana Pauker și era un proces cu răsunet. Venise de la Paris [Henri] Barbusse, să susțină apărarea, dar n-a primit viză de intrare în țară. Într-un articol de gazetă, Barbusse spunea că-i va da revanșa lui Goga, când acesta va veni în Franța. Dar ca să poată face asta, ar fi trebuit să fie ministru de Interne.

[În realitate, lucrurile au stat altfel. Iată ce-i scria Octavian Goga soției sale la 17 februarie 1927: „Ieri seară am avut câteva dezordini – ciocniri între studenți [din extrema dreaptă] și comuniști la Gara de Nord – din pricină că se vestise intrarea în țară a comunistului deputat francez Marcel Cahin, care nu mai poate veni, fiindcă i-am interzis intrarea...“ (*Mausoleul iubirii. Corespondență Octavian Veturia Goga*, Editura „Viitorul Românesc“, 1997, pp. 268-269)].

Într-o seară de operă la Cazinoul din Monte Carlo – în pauză – l-am văzut pe Goga jucând la ruletă. Mereu câștiga și jetoanele formau vraf

mare în fața lui. Conform obiceiului, se adunase lume și privea; un domn își exprimase admirația și Goga i-a răspuns râzând: „Oui, c'est stupide“ [Da, e stupid], când un glas i-a

La Grand-Hotel din Cannes, Anton Mocioni stătea la masă cu o contesă Lasalle și mergea la terenul de golf cu Rolls-Royce-ul acesteia

zis pe românește: „Continuăți, domnule Goga!“ Nu-mi aduc aminte de suma câștigată, ne-a poftit la Café de Paris din apropiere și ne-a ospătat.

Plecând spre casă, am stat câteva zile la Milano. În fiecare seară, adică în trei seri, am fost la Scala. Am văzut opera *Carmen* jucată cu tot fastul posibil, *Il cavalier della Rose* [Cavalerul rozelor], opera nemțească (Strauss), la care am râs să ne sufocăm. A treia seară a fost premiera unei opere noi italiene (nu-mi amintesc titlul), unde

publicul s-a comportat cât se poate de amuzant. Trebuia să se decidă dacă opera are succes sau cade; unii fluierau, alții aplaudau, se ducea o adevărată luptă pentru glorie, conform temperamentului italian.

Am părăsit Milano și Goga, despre orașele ce atingeam în drum, ne spunea la fiecare ce însemnătate avea (știa foarte multă istorie).

La Veneția am stat la Hotel Danielli. D-na N. (nu-mi aduc aminte cum se numea și cine era ea) și dl. Bizio – un prieten de-al lui D'Annunzio și erou al Italiei, care în cursul pri-

mului război mondial a torpilat cu submarinul său, între altele, și vasul unguresc „Szent István“, comandat de amiralul Horthy și care împreună cu D'Annunzio a ocupat orașul Fiume, contrar ordinelor date, au ținut să-i dea lui Goga toate onorurile.

În timp ce prietenii mei erau ocupați cu diferite vizite, eu m-am dus la Palatul Dogilor. Aici m-am atașat unui grup numeros, care asculta cu evlavie explicațiile conducătorului și vorbeau între ei românește. La sfârșit, când am ajuns la închisorile de la subsol, care dau spre *Ponte dei sospiri*, au fost surprinși că i-am salutat pe românește. Era corul „Carmen“ din București, în turneu.

Am părăsit Veneția obosită și cu mult bagaj. La granița românească (Jimbolia) m-a așteptat Eugen și m-am despărțit de iubii mei tovarăși de drum. ■

(Va urma)

Selecția textului:
Gheorghe NEACȘU,
Marian ȘTEFAN

Octavian Goga în timpul campaniei electorale din 1925

Se vorbește adesea în istoriografia noastră despre faptul că reprezentanții partidelor istorice au fost luați prin surprindere de cursul evenimentelor din anii 1945-1947, că nu au știut sau crezut că România avea să rămână în sfera de influență sovietică. Documentele aflate la Arhivele de la Hoover Institution on War, Revolution and Peace, din S.U.A. – și pe care le putem prezenta cititorilor noștri prin amabilitatea doamnei ELENA DANIELSON, directoarea Bibliotecii și a Arhivelor și cu sprijinul colaboratoarelor noastre LAURA COSOVANU – vin să nuanțeze o asemenea imagine. Schimbările de scrisori și de informații dintre românii din emigrație și cei din țară arată că ei nu ignorau direcția în care se îndreptau lucrurile, dar au încercat până la capăt să evite deznoământul.

Sunt scurte schimburi de informații din iunie 1945 între Alexandru Cretzeanu, fostul reprezentant diplomatic al României la Ankara, Brutus Coste, care lucrase la legațiile României din Paris, Londra, Washington și Lisabona, și Viorel Tilea, fostul reprezentant diplomatic al României la Londra.

PENTRU O ISTORIE A EMIGRAȚIEI

De la A.

Am alcătuit mai jos câteva informațiuni temeinice pe care le dețin de la doi observatori englezi sosiți zilele acestea din București. Deși în general nu aduc un element nou, ci confirmă numai cele ce știam până acum, aceste informațiuni prezintă totuși un interes deosebit, dată fiind proveniența lor.

Vă rog să transmiteți cele ce urmează lui Anastasiu și, dacă vă este posibil, lui Bianu, atrăgându-le atențiunea că, din motive ușor de înțeles, trebuie evitată orice indiscrețiune privitor la sursă:

1) România este guvernată de cinci persoane aflate sub ordine directe de la Moscova: ministrul de Interne [Teohari Georgescu], ministrul Comunicațiilor [Gheorghiu-Dej], Ana Pauker, Luka Laszlo și Botnaraș.

2) Comuniștii sunt urâți și disprețuiți de întreaga populațiune. Numărul aderenților sinceri este extrem de mic.

3) Social-democrații au văzut în sfârșit că comuniștii sunt pur și simplu agenți sovietici. Au început să reacționeze și să câștige teren printre muncitori. Există o apropiere între social-democrați și național-tărăniști.

4) Comuniștii urmăresc intimidarea și eliminarea tuturor oamenilor activi și patrioți. Printre cei dintâi vizați ar fi Niculescu-Buzești. Camil Demetrescu a fost ținut arestat o lună. S-a încercat fără succes a-i smulge declarațiuni cari să-l piardă pe Niculescu-Buzești.

5) Tratatul de comerț româno-sovietic însemnează robia. România se integrează în economia sovietică. Prin societăți mixte create vor

putea sustrage substanța economică ce va fi rămas în urma interpretării injuste și arbitrare a clauzelor armistițiului.

6) Popularitatea regelui este mai mare decât oricând.

644 – 12.VI.45
sos[ită] 13.VI. ■

(Va urma)

Februarie 1937. Viorel Tilea (al doilea din stânga) la Balul englez de la Athénée Palace

ÎN BUCUREȘTI ACUM 50 ANI

Ce făcea un tânăr scriitor, neafirmat încă, în primele zile ale verii lui 1954? Să parcurgem câteva pagini din însemnările prozatorului Radu Petrescu (1927-1982), publicate în anul 1992 în volumul postum *Catalogul mișcărilor mele zilnice. Jurnal. 1946-1951, 1954-1956*.

„Luni, 7 iunie. Șed astăzi la masă și scriu, citesc, scoțându-mi note pentru Homer când, fără să bată la ușă, doi muncitori (dintre care unul, pitic, își păstrează șapca pe cap, poate fiindcă șapca e disproporționat de mare) intră și, fără ca măcar să-mi arunce o privire, se așază pe parchet în fața sobei, scot un metru și încep să măsoare și să discute monosilabic între ei. Mă ridic de pe scaun, fac doi pași în jurul lor fără să mă învrednicesc nici astfel de vreo atenție; îi întreb, în fine, ce vor și obțin o explicație suficientă, însă făcută cu o plictiseală care mă exasperează. Veniseră să schimbe un tub la instalația de gaze. În fine, pleacă, fără o vorbă, fără un salut. După cinci minute, intră însă din nou, de astă dată numai piticul, fără să bată nici acum la ușă, se instalează jos pe parchet și-mi spune să deschid geamul. Cred că are nevoie de mai multă lumină și îi deschid un rând de geamuri. «- Și pe celălalt», comandă pocitania de pe parchet. «- Tot nu vezi bine?» «- Nu, dar să între aer.» «- Te supără fumul țigării mele?», întreb și fac un pas, cu

ochii în flăcări, să-l ridic de jos de gulerul hainei și să-l dau pe ușă afară, dar el, care nu pricepe nimic și mă privește cu liniște, ca un cretin, îmi explică anume că scoțând țeava or să iasă gaze și să se ducă pe fereastră, căci au miros rău. Ar fi trebuit să știu! Toată întâmplarea mi se pare ridicolă și m-am simțit caraghios.”

Duminică 20 iunie se inaugurează podul de peste Dunăre de la Giurgiu-Ruse dintre România și Bulgaria. Festivitatea are loc la mijlocul podului, unde panglica inaugurală este tăiată de Gh. Gheorghiu-Dej, președintele Consiliului de Miniștri, și Vilko Cervenkov, președintele Consiliului de Miniștri al R.P.B. Oficialitățile trec apoi pe malul românesc de unde, cu automotoarele, sunt transportate la Ruse, în Bulgaria. În portul orașului se îmbarcă pe două vapoare cu care fac o călătorie pe Dunăre, trecând pe sub monumentalul pod. Au participat delegații guvernamentale din U.R.S.S., Polonia, Cehoslovacia și Ungaria.

Inaugurarea podului de la Giurgiu-Ruse

Se stinge din viață, în pușcărie, Monseniorul Vladimir Ghika. Cine a fost? Câteva date aflăm în volumul: Monseniorul Vladimir Ghika, *Ultime mărturii*, prezentate de Yvonne Etienne, traduse în românește de Doina Cornea, Cluj, 1997.

Era fiul (n. 1873) generalului și diplomatului Ion Ghica (1829-1891)

și nepotul domnitorului Moldovei, Grigore Ghica (1849-1856). Mama sa, Alexandrina, venea dintr-o veche familie franceză. Făcuse studii la Paris. În 1902 s-a convertit la catolicism, iar în 1905 și-a luat licența în filosofie scolastică. În 1923, a fost ordonat preot, iar Papa Pius XI i-a acordat dreptul de a oficia liturghia catolică, atât în rit roman, cât și bizantin, conferindu-i titlul de Monsenior.

În 1906, întors în România, a fondat Așezământul Surorilor de Caritate „Saint Vincent de Paul”, Asociația Doamnelor de Caritate, un spital pentru cei săraci, un azil de bătrâni, un orfelinat, dispensare, servicii de ambulanță. În 1907, a organizat ambulanțe pentru victimele războaielor și a oferit piele de pe corpul său pentru grefe. Personalitate cunoscută pe plan intern și internațional, a participat în anii interbelici la congrese euharistice (Sidney, 1929; Cartagina, 1930; Dublin, 1932; Tokio, 1933).

Poeta și publicista Mia Frollo (1885-1962), scria în 1933, despre Vl. Ghika și opera sa caritabilă: „«Tot ce veți face pentru a ajuta să se stabilească și să se fixeze o existență omenească [spunea Monseniorul] va fi o muncă, de care nu veți ști toată binecuvântata valoare untilă, dar puternică și înfinit recompensată, decât la judecata din urmă.»

Așa arăta el, într-o limbă franceză ele-

Demonstrație de 1 Mai

Vincent de Paul“ au fost naționalizate, spitalul și sanatoriul fiind transformate în Institutul de Endocrinologie condus de C.I. Parhon, președintele prezidiului Marii Adunări Naționale.

La 18 noiembrie 1952, Monseniorul Vl. Ghika a fost arestat pe stradă, acuzat de „trădare” și „spionaj” în favoarea Vaticanului. După un simulacru de judecată, la Tribunalul Militar București (24 octombrie 1953), a fost depus la Jilava. Slăbit, în ianuarie 1954, a fost dus la infirmeria închisorii. La 13 mai

1954, i-a spus celui ce-i purta de grijă: „Azi vă ostenesc pentru ultima dată, de acum înainte nu voi mai avea nevoie de nimic. Peste patru zile voi muri.” S-a stins în tăcere, în ziua de 17 mai 1954 (după alții, 16 mai).

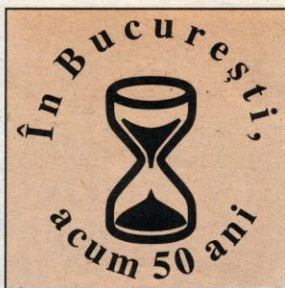
„A fost un convertit – scria cardinalul Feltin, arhiepiscopul Parisului. Se născuse în ortodoxie.

Carmen Stănescu, actriță și campioană la tir

Trecerea la catolicism n-a fost pentru el o ruptură, ci o împlinire. Nu spunea el că s-a făcut catolic pentru a fi mai ortodox?" (Michel de Galzain, *Une âme de feu. Monseigneur Vladimir Ghika*, Paris, 1961).

In acele zile, moartea Monseniorului Vladimir Ghika a rămas neștiută marelui public, la fel ca multe alte lucruri neconsemnate în presă sau la radio. Printre informațiile inaccesibile pe atunci, se aflau și cele privind activitatea de zi cu zi a conducerii superioare a P.M.R. Documente recent puse în cercetare la Arhivele Istorice Centrale, din Fondul Cancelariei C.C. al P.C.R., ne permit să aflăm, de exemplu, ce corespondență intra la cabinetul șefului Cancelariei. Reținem câteva dintre cele 137 înregistrări din perioada 1 mai-30 iunie 1954. Referat cu privire la desfășurarea înșămânțării de primăvară în regiunea Pitești; Informare în legătură cu activitatea cadrelor didactice în campania agricolă; Informare privind lipsurile în munca politică și tehnico-administrativă de la U.M. „Progresul” Brăila; Notă informativă în legătură cu uzina electrică din Vulcan; Textul hotărârii Biroului Politic al C.C. cu privire la sărbătorirea celei de-a 10-a aniversări a eliberării patriei noastre; Un plic de la tov. Miron Constantinescu; Material privind munca politică în transportul feroviar; Instrucțiuni cu privire la organizarea și ținerea evidenței cadrelor din nomenclatura organelor de partid (cu indicația: „Se restituie tov. Fazekas”); Notă informativă privind gravele lipsuri de la gospodăria anexă a Trustului Electromontaj București din satul Gherideal, raionul

Agnita, regiunea Stalin; Notă informativă în legătură cu inundațiile; Unele sarcini de la M.A.I. care trec în cadrul Direcției Treburilor C.C.; Referat privind greutatea în aprovizionarea furnalelor de la Combinatul „Gh. Gheorghiu-Dej”, Hunedoara; Material referitor la măsurile ce trebuie să [sic!] luate pentru a pune în siguranță viețile deținuților politici greci („Tri-

mis tov. Chișinevschi”); Referat în legătură cu situația Miliției din raionul Reșița.

Biblioteca Centrală Universitară, scrie *Scânteia* din 14 mai, „pune la dispoziția studenților peste 212.000 volume, tratate, cursuri, reviste etc. Numai în ultimele două săptămâni au frecventat biblioteca aproape 11.000 studenți”.

Un colectiv de cercetători din cadrul Institutului de Mecanică Aplicată al Academiei R.P.R. pune la punct o metodă originală de producere a planșelor din beton precomprimat, folosit în construcții la fabricarea grinzilor pentru poduri, traverselor de cale ferată.

La Tribunalul Capitalei se încheie cursurile profesionale de doi ani pentru tribunalele populare, organizate de Ministerul Justiției. Printre absolvenți, Florica Mihai, de la Filatura Română de Bumbac. „În urmă cu cinci ani – scrie *Scânteia* din 15 mai – când era filatoare

la F.R.B., a fost aleasă asesoare populară. A urmat cursurile unei școli juridice, fiind numită judecătoare, iar în 1952 președintă de tribunal raional.” Un alt judecător, Solomon Văleanu, „a fost muncitor tâmplar. El este unul din cei mai buni elevi, primind calificativul «foarte bine».”

Noi filme documentare românești:

Inspecția armamentului într-o unitate militară

Selecționarea și tratarea semințelor de grâu, Aurul alb (despre cultura bumbacului), Nicolae Grigorescu (color), Exploatărea forestiere.

Iformațiune muzicală apreciată: Orchestra-Semisimfonică a Clubului „Maxim Gorki” al Fabricii de bere „Rahova”. Repertoriul, notează *Scânteia tinerețului*, din 19 mai, „cuprinde aproape 70 de cântece românești, sovietice și muzică din opere. Orchestra a prezentat concerte în fața oamenilor de știință din cadrul Academiei R.P.R.”.

În cadrul acțiunii de sprijinire a campaniei agricole de vară, colective de artiști din unele teatre bucureștene prezintă spectacole în satele regiunii București: Teatrul de Stat de Operă dă un concert la Bragadiru, Teatrul de Operetă la Hotarele, Ansamblul de Estradă la Vidra, iar Teatrul Municipal la Cornetu.

Apare primul număr al revistei pentru orbi *Viață nouă*, editată de Ministerul Prevederilor Sociale. Este scrisă în alfabetul Braille și cuprinde, printre altele, schița *Vizită* de I.L. Caragiale, un fragment din poemul *Despre pământ*, de Maria Banuș, „diferite articole ideologice, culturale, profesionale, precum și cronici literare, muzicale și de șah. O serie de articole sunt redactate de orbi”, precizează o știre Agerpres.

Sportivi români medaliați cu aur la concursul internațional de atletism de la Budapesta, organizat cu prile-

Un nou lot de aparate de radio în magazinele Capitalei

teia, „Casa de Economii și Consemnațiuni introduce un nou gen de operațiuni. Titularii de librete de economii din București pot da unităților C.E.C. dispozițiuni pentru achitarea taxelor de telefon, radio, a chirii, impozitelor și a primelor de asigurări ADAS din sumele ce le au depuse pe libretele de economii.

În aula Facultății de Științe Juridice, are loc cea de-a doua sesiune științifică a Universității „C.I. Parhon” (7-9 iunie). G. Macovescu vorbește despre *Caracterul popular al literaturii*. La Uzinele „23 August” se închid cursurile populare de limba rusă, absolvite de 225 cursanți.

La 30 iunie, are loc o eclipsă parțială de Soare, Luna acoperind circa 8-9 zecimi din discul solar. În București eclipsa a început la 14 h 5 minute 14 secunde și s-a sfârșit la 14 h 27 minute 54 secunde.

La Podul Înalt se dezvelește, la 27 iunie, o placă comemorativă în amintirea bătăliei din 10 ianuarie 1475 și se organizează o expoziție comemorativă cu prilejul împlinirii a 450 ani de la moartea lui Ștefan cel Mare. ■

Rubrică de
Ioan LĂCUSTĂ

CHIABURUL: — Mă, Ioane, vino diseară la mine cu ai tăi, să-mi ajuți să desec altele, grile și țene mulțini cu davei

CHIABURUL: — Ce-mi făceai, Ioane, mi-ai adus tot schiț? JĂRANA MUNCITOR: — Ce-ți făcui, mă, chiburdă. Pe ai-tăi apus ai viu cu ai mei 71.

Umor din Urzica

Ministri de Externe români

ȘTEFAN (1978-1985)	↓	DESCHIS LA BANCA	↓	SUBIECT	↓	FUNCȚIE TRIGONO- METRICĂ	↓	ACID
MIHAI (1941-1944)		CRANIU (POP.)		VERGELE (DIM.)				UNIUNEA EUROPEANĂ
↓		↓		↓		↓		↓
NUMIRE	→							
ION I.C. (1902-1904, 1916-1919)								
↓								ION G. (1922-1926)
ÎN VEST!	→		REGULI STATOR- NICITE		SUNT ÎN CERC!		SOLICITAT	↓
SUNET								
NICOLAE (1927-1928, 1932-1936)	↓		↓		↓		↓	
↓								
	ALBAȘTRIU CERULUI	→				ESARCU CONSTANTIN	→	
	ZENIT					GALBENĂ- BRUNA		
	↓	ADRIAN SEVERIN	→		CEAS	↓		
↓					SFINTE			
POFTIM					↓			
MIRCEA GEOANĂ								RĂSUNET
CORNELIU (1961-1972)	→							
MINAI	↓							↓
		A SE MIȘCA ÎNCOACE ȘI ÎNCOLO		MĂiestrie (PL.)	→			
				DROMADER				
		↓		↓			PETRE CARP	
GRIGORE (1938-1940)			CAPUL LUI ARGETO- IANU!	→		POȘTĂ!	→	
ZONAI	→							
TTIU (1910-1913)	↓							
↓								

DIALOG CU CITITORII

PRECIZĂRI

Doamna ILEANA STURDZA, din București, ne comunică câteva informații solicitate, prin intermediul rubricii noastre, de domnul Iosif-Leon Swiecinski, din Ploiești, în legătură cu o rudă a domniei sale inginerul silvic Joseph von Swiecinski, ale cărui scrisori către doamna I. Sturdza au fost publicate în Magazin istoric, nr. 2/2003.

Joseph von Swiecinski a fost un vechi prieten al familiei noastre de la care am păstrat câteva scrisori. El a fost foarte activ în amenajarea și delimitarea pădurii Hangu, din județul Neamț.

În anii 1944-1950 a trăit în comuna Ceahlău, jud. Neamț, sediul administrativ al pădurii, de unde au fost expediate scrisorile publicate. Mai târziu, fiind bătrân, a fost îngrijit de familia preotului Pantelimon Grigoriu, lăsându-i în schimb, prin testament, casa sa din Iași, care a fost vândută apoi de respectiva familie. A murit la doi sau trei ani după 1949 și a fost înmormântat în comuna Ceahlău.

Fratele său, medicul Georges Swiecinski, locuia cu soția în Franța, la Biarritz. Aceștia erau oameni înstăriți care, după restabilirea legăturilor poștale după cel de-al doilea război mondial, îi trimiteau pachete și mai ales obiecte de pescuit, pe care le plasa amatorilor din comună.

După moartea inginerului Joseph von Swiecinski nu am mai avut amănunte despre soarta

medicului Georges Swiecinski și nici vreo legătură cu domeniul Hangu.

POȘTA BLITZ... CONCURSULUI

Pentru prima dată revista *Magazin istoric* mi-a fost prezentată de dl. profesor de istorie Mihai Bocancea, în septembrie 1969, la Școala generală Părghăuți, din județul Suceava, unde am fost repartizat ca profesor de matematică, **ne scrie domnul KOLEA KURELIUK.**

Am fost un fidel cititor al revistei. Am participat și la concursuri. Cu timpul, tranziția aceasta fără sfârșit... L-am citit și după Revoluție, sporadic. Dar, începând cu nr. 1/2004 am revenit la vechea dragoste. Citind acest număr mi-am dat seama că sunteți una dintre cele mai serioase publicații din țară. Vă voi citi și în continuare.

AMINTIRI

Domnul SIMION GÂRLEA, din Vitănești, jud. Teleorman, **fidel corespondent al revistei noastre, ne trimite o scrisoare din care redăm câteva pasaje:**

Tatăl meu, Anton Gârlea, a fost arestat la data de 26 iulie 1940 în Basarabia și condamnat la opt ani de închisoare pentru activitate contrarevoluționară, stând de la 26 iulie 1940 până la 12 februarie 1949 în închisoare, după care a fost trimis în surghiun în localitatea Usti-Tarka, Novosibirsk, Siberia.

După moartea lui Stalin, în 1953, a putut să plece. Așa că în 1956 a venit la un frate acasă, în Basarabia. După aceea a venit la soție și cei patru copii și doi nepoți pe care îi avea în țara mamă România. A suferit mult. La 29 august 1967 a decedat și a fost înmormântat în cimitirul ortodox din Sighișoara. Avea 85 de ani.

CERERI ȘI OFERTE

CONSTANTIN JIPA, com. Grăția, jud. Teleorman, cod 197155, **solicită numerele 5/1985, 11/1992. Oferă colecția din anii 1969-1974.**

ION C. NIȚESCU, Câmpulung, bd. Ion Mihalache, nr. 73, jud. Argeș, tel. 0248.51.08.16, **ne scrie:**

Sunt un bătrân profesor, cititor și admirator al revistei *Magazin istoric*. Am ajuns la vârsta de 89 ani și m-am hotărât cu greu să ofer vreunui doritor colecția completă, la un preț convenabil. Voi fi și în continuare un abonat al revistei.

ERATĂ

Cititorii noștri vor fi descoperit deja eroarea strecurată în ordinea legendelor de la copertele 2-3 din numărul trecut. Cerându-le scuze, iată ordinea în care trebuie citite: Alaiul regelui Carol I; Cortegiul reginei Elisabeta; Carul alegoric al ceasornicarilor, giuvaergiilor și argintarilor; Cortegiul artiștilor; Carul alegoric al Căilor Ferate Române; Cortegiul Agriculturii.

CONTENTS (Romanian History)

I. Poncet Ion Creangă, the teacher • **T. Misievici** Recollections from the Eastern Front, WWII • **C. Troncotă** Glimpses from the history of the Secret Service. Major Bălceanu in mission in Prague • **E. Ionescu-Dărzeu** 1919. The first days in Bessarabia • The oral history project of the Holocaust Memorial Museum in Washington. An interview with Nathan Beyrak • **Archiepiscop Pimen** Stephen the Great – Remembrance at Putna • **M.D. Matei** Stephen the Great's cities – new hypothesis • **F. Tănăsescu** December, the 8th, 1920. The Senate bombings • **A. Davier** 1918. The French Danube Army enters Bucharest • **G. Filitti** Letters from former days • **M. Sala** Journey through life with Al. Rosetti (II) • **M. Peneș** 90 years of Romanian olympic spirit (III) • **A. Ilinca** Aurel Vijoli – the technocrat • **I. Zănescu** The enigma of Tudor Vladimirescu's death (II) • **L. Barbul** Memories about Great Romania (VI) • Romanian documents at Hoover Institution (XXXII) • **I. Lăcustă** In Bucharest, 50 years ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine)

I. Poncet Ion Creangă, l'éducateur • **T. Misievici** La campagne de l'Est. Souvenirs de la deuxième guerre mondiale • **C. Troncotă** De l'histoire des services secrets. Le majeur Bălceanu en mission à Prague • **E. Ionescu-Dărzeu** 1919. Les premiers jours en Bessarabie • Projet d'histoire orale du Musée Mémorial de l'Holocauste de Washington. Interview avec Nathan Beyrak • **Archevêque Pimen** Etienne le Grand – hommage à Putna • **M.D. Matei** Les cités d'Etienne le Grand: nouvelles hypothèses • **F. Tănăsescu** 8 décembre 1920. Attentat au Sénat • **A. Davier** 1918. L'armée française du Danube entre dans la Capitale • **G. Filitti** Lettres d'antan • **M. Sala** Voyager dans la vie à côté d'Al. Rosetti (II) • **M. Peneș** Le mouvement olympique roumain a 90 ans (III) • **A. Ilinca** Le technocrate Aurel Vijoli • **I. Zănescu** Le mystère de la mort de Tudor Vladimirescu (II) • **L. Barbul** Souvenirs sur la Grande Roumanie (VI) • Documents roumains à Hoover Institution (XXXII) • **I. Lăcustă** A Bucarest, il y a 50 ans

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история)

И. Понсе Учитель Ион Крянгэ • **Т. Мисиевич** Восточный поход. Воспоминания из второй мировой войны • **К. Тронкотэ** Страницы истории спецслужб. Миссия майора Бэлтэну в Праге • **Е. Ионеску-Дэрзеу** 1919. Первые дни в Бессарабии • Проект устной истории Музея Мемориала Холокоста в Вашингтоне. Интервью с Натаном Бейраком • **Архиепископ Пимен** Стефан Великий – почитание в монастыре Путны • **М.Д. Матеи** Новые гипотезы о крепостях Стефана Великого • **Ф. Тэнэску** 8 декабря 1920. Покушение в Сенате • **А. Давье** Фанцузская дунайская армия входит в Бухарест • **Дж. Филитти** Былые письма • **М. Сала** Жизненное путешествие вместе с Ал. Росетти (II) • **М. Пенеш** Румынскому олимпийскому движению 90 лет (III) • **А. Илинка** Технократ Аурел Вижоли • **И. Зэнеску** Загадка гибели Тудора Владимиреску (II) • **Л. Барбул** Воспоминания о Великой Румынии (VI) • Румынские документы в Институте Гувера (XXXII) • **И. Лăкустэ** В Бухаресте, 50 лет назад

INHALT (Rumänische Geschichte)

I. Poncet Ion Creangă, der Lehrer • **T. Misievici** Der Feldzug im Osten. Erinnerungen aus dem Zweiten Weltkrieg • **C. Troncotă** Aus der Geschichte der Geheimdienste. Major Bălceanu mit Auftrag in Prag • **E. Ionescu-Dărzeu** 1919. Die ersten Tage in Bessarabien • Das Projekt mündlicher Geschichte des Holocaust Memorialmuseums in Washington. Interview mit Nathan Beyrak • **Archiepiscop Pimen** Ștefan der Große – Ehrung bei Putna • **M.D. Matei** Die Burgen des Ștefan des Großen: neue Hypothesen • **F. Tănăsescu** 8 Dezember 1920. Attentat beim Senat • **A. Davier** 1918. Die französische Donauarmee kommt in die Hauptstadt • **G. Filitti** Briefe aus anderer Zeit • **M. Sala** Durchs Leben reisend, neben Al. Rosetti (II) • **M. Peneș** Die rumänische olympische Bewegung zählt 90 Jahre (III) • **A. Ilinca** Der Technokrat Aurel Vijoli • **I. Zănescu** Das Geheimnis des Todes Tudor Vladimirescus (II) • **L. Barbul** Erinnerungen an Großrumänien (VI) • Rumänische Dokumente an der Hoover Institution (XXXII) • **I. Lăcustă** In Bukarest, vor 50 Jahren

SUMARIO (Historia romana)

I. Poncet Ion Creangă, el maestro • **T. Misievici** La campaña del Este. Recuerdos de la Segunda Guerra Mundial • **C. Troncotă** De la historia de las servicios secretos. El comandante Bălceanu en misión a Praga • **E. Ionescu-Dărzeu** 1919. Los primeros días en Besarabia • Proyecto de historia oral del Museo Memorial del Holocausto de Washington. Entrevista con Nathan Beyrak • **El arzobispo Pimen** Esteban el Grande – homenajeado en Putna • **M.D. Matei** Nuevas hipótesis sobre las fortalezas de Esteban el Grande • **F. Tănăsescu** El 8 de diciembre de 1920. Atentado en el Senado • **A. Davier** 1918. El Ejército Francés del Danubio entra en la Capital • **G. Filitti** Cartas de antaño • **M. Sala** Viajando por la vida junto a Al. Rosetti (II) • **M. Peneș** Hace 90 años que el Comité Olímpico Rumano es miembro del Comité Internacional Olímpico (III) • **A. Ilinca** El tecnócrata Aurel Vijoli • **I. Zănescu** El enigma del fin de Tudor Vladimirescu (II) • **L. Barbul** Recuerdos de la Rumanía Grande (VI) • Documentos rumanos en Hoover Institution (XXXII) • **I. Lăcustă** En Bucarest, hace 50 años

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție.

ABONEMENTS: S.C. RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57

FAX +40-21-222.64.07 sau 222.64.39

e-mail: export@rodipet.ro

Piața Presei Libere, nr. 1, Corp B,

Sector 1, București, România

Abonamentul pe un an – 80 dolari USA (țări europene);

90 dolari USA (țări extraeuropene)

Tiparul executat la Compania Națională a Imprimeriilor „Coresi” S.A. – București

ISSN 0541-881X

Lei 19 000

